

วารสาร ศิลปากร

ปีที่ ๗ เล่ม ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

ยักษ์แบกเรือนแก้วพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก
(ด้านซ้ายขององค์พระพุทธชินราช)

ยักษ์แบกเรือนแก้วพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก
(ด้านซ้ายของพระพุทธชินราช)

– วารสารศิลปากร –

เป็นหนังสือนิตยสารรายเดือน

เจ้าของ	:	กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
ผู้อำนวยการ	:	พ.ท. หลวงรณสิทธิพิชัย อธิบดีกรมศิลปากร
ผู้จัดการ	:	นายตรี อมาตยกุล หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
เหรัญญิก	:	หลวงธนการพิทักษ์ หัวหน้าแผนกคลัง
บรรณาธิการ	:	นายวัน นวลยง หัวหน้าแผนกค้นคว้า
ผู้พิมพ์โฆษณา	:	นายรวล รุ่งเรืองธรรม
สถานที่พิมพ์	:	โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ถนนพระราม ๖ สะพานอุรุพงษ์ ซอย ๒ พระนคร
สำนักงาน	:	หอสมุดแห่งชาติ ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ ๒๑๔๖๖
อัตราค่าบำรุง	:	ในประเทศ ๖๐ บาท ครึ่งปี ๓๕ บาท นอกประเทศ ตลอดปี ๘๐ บาท ครึ่งปี ๕๐ บาท จำหน่ายปลีก เล่มละ ๗ บาท

The high potency multivitamin preparations

ไวตามินรวม

ของ **Upjohn**

มีทั้งชนิดหยดรับประทานและชนิดแคปซูล

เหมาะสำหรับเป็นยาประจำบ้าน เพื่อให้บุตรหลานของท่านตั้งแต่ทารกแรกเกิดตลอดถึงเด็กรุ่นหนุ่มสาว รับประทานเพื่อเสริมสร้างสุขภาพให้สมบูรณ์แข็งแรง

Zymadrops

ชนิดหยดรับประทาน

0.6 ซี.ซี. ← ส่วนผสมใน → 1 แคปซูล

5000 U.S.P. units	Vitamin A.	12,500 U.S.P units
1,000 U.S.P. units	Vitamin D.	1,000 U.S.P units
1.0 mg.	Thiamine Hydrochloride (B_1). .	5. mg.
1.0 mg.	Riboflavin (B_2).	5 mg.
0.5 mg.	Pyridoxine Hydrochloirde (B_6) .	2. mg.
3.0 mg.	Calcium Pantothenate	10. mg.
10.0 mg.	Nicotinamide.	30. mg.
60.0 mg.	Ascorbic Acid (c)	100 mg.
0.25mg.	Folic Acid	2.5 mg.
1. mc.gm.	Vitamin B_{12}	2. mc.mg.

ให้รับประทานเป็นประจำ จะได้ผลในการเสริมสร้าง โลหิต, กระดูก, เนื้อกล้าม, ประสาท และ ผิวหนัง

Zymacap

ชนิดแคปซูล

ผู้แทนจำหน่าย

บริษัท เสริมมิตรพาณิชย์ จำกัด

๙๔ อาคาร ๒ ราชดำเนิน กรุงเทพฯ

โทรเลขย่อ "สมิทโก" กรุงเทพฯ โทรศัพท์ 23996, 22979 และ 24178

ซิมแพทิซาน

SYMPATHISAN

ผลิตภัณฑ์ของบริษัท SCLAVO ประเทศอิตาลี

(สถาบันผลิตวัคซีน และ เซรุ่ม ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยกฤษฎีกาจากรัฐบาลอิตาลี)

ฉีดทั้งเข้าใต้ผิวหนัง และกล้ามเนื้อ *รักษาโรค* :- รูมาติซั่ม Rheumatism ปวดกล้ามเนื้อ Myalgia ปวดตามข้อ Arthralgia ข้ออักเสบ Arthritis ปวดประสาท Neuralgia ประสาทอักเสบ Neuritis ปวดศีรษะข้างเดียว Migraine ฯลฯ

สรรพคุณที่เห็นได้ชัดคือ ลดอาการปวดลงทันที

ผู้แทนจำหน่าย

บริษัท เสริมมิตรพาณิชย์ จำกัด

๙๔ อาคาร ๒ ราชดำเนิน กรุงเทพฯ

ประกาศ

สุราบางกอก 96.

บางกอก 96 เป็นสุราปรุงพิเศษ มีแรงแอลกอฮอล์ 40 ดีกรี ปรุงขึ้นใหม่โดยโรงงานสุราบางยี่ขัน คุณภาพทัดเทียมสุราต่างประเทศ กลิ่น รส ชวนดื่ม ทั้งราคาก็ย่อมเยาว์ เหมาะแก่สังคมทุกชั้น ทุกโอกาส ท่านที่นิยมสุราต่างประเทศโปรดเรียกสุราบางกอก 96 แทน จะเป็นที่พึงพอใจแก่ทุกท่าน มีจำหน่ายที่ร้านค้าบางยี่ขัน ในราคาขายส่งขวดละ 40 บาท ราคาขายถึงผู้บริโภคขวดละ 50 บาท.

สุภาพชนควรเลือกดื่มแต่สุราของโรงงานสุราบางยี่ขัน

โรงงานสุรา กรมโรงงานอุตสาหกรรม

โรคผิวหนัง - โรคเรื้อน

โรคเรื้อน โรคผิวหนังเป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นโรครักษายาก ผู้เป็นมักจะได้รับทุกข์ทรมานและก่อความรำคาญที่เป็น ๆ หาย ๆ ยาธรรมดาสามัญที่เป็นยาทาไม่อาจจะรักษาให้หายขาดได้ นอกจากสงบไปชั่วคราว บริษัทเวชประสิทธิ์โอสถ จำกัด ได้ผลิตยาขึ้นขนานหนึ่ง ชื่อว่า **ยาตัดพยาธิ** เป็นยาเม็ดใช้รับประทานตัดรากโรคผิวหนังที่หายยาก ได้ผลดีในการรักษาโรคเรื้อน (ขี้ทูด) เรื้อนกวาง พยาธิเนื้อชาหยิกไม่เจ็บ (เรื้อนประสาท) กลากเกลื้อนเรื้อรัง และโรคผิวหนังผื่นคันทุกชะนิด จำหน่ายแพร่หลายทั่วประเทศ มีคนนิยมใช้ทั่วทุกจังหวัดมากว่า ๑๐ ปีแล้ว ชุดใหญ่ ๘๐ บาท ชุดเล็ก ๓๐ บาท ชุดจิ๋ว ๑๕ บาท ต่างจังหวัดสั่งซื้อทาง พ. ก. ง. เพิ่มค่าส่งชุดละ ๕ บาท สนใจจดหมายสอบถามหรือสั่งซื้อได้ที่

บริษัท เวชประสิทธิ์โอสถ จำกัด

๑๒๐-๑๒๒ ถนนตะนาว หลังวัดบวรนิเวศน์ พระนคร.

โดยได้รับพระบรมราชานุญาต

บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด

ผลิตและจำหน่าย

เบียร์	ตราสิงห์	ตรากุญแจ
น้ำโซดา	ตราสิงห์	
น้ำส้ม	ตราสิงห์	
น้ำหวาน	ตราสิงห์	

คุณภาพสูง ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วประเทศไทย

มีจำหน่ายตามร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มทั่วไป

ไทยทำ ไทยใช้ โทร. 47008 และ 47009

เจ็บเสียวที่ตรงปอด

ปอดช้ำบวม เป็นผล เป็นวรรณโรค คั่นต้น อย่าลืมใช้

ยาปราบโรคปอด

ปวดเมื่อยหลังเอว

เสียวขอกชายโครง และปัสสาวะแดงขุ่นข้น มีปัสสาวะไม่สะดวก บวมส่วนใดส่วนหนึ่งหรือบวมทั้งตัว อย่าลืมใช้

ยาปราบโรคไต

ยาชุดคลอดบุตร

มียามารดาและเด็กพร้อม ใช้แทนการอยู่ไฟ โดยไม่ต้อง อยู่ไฟก็ได้ หรือจะอยู่อย่างโบราณก็ได้ ขวดเล็ก ๓๕ บาท ใหญ่ ๔๕ บาท เป็นยาราคาถูกมาก

ของ บริษัทห้างพระจันทร์โอสถ จำกัด สี่แยกโรงเรียนนายร้อย พระนคร

ท่านสมาชิกวารสารศิลปากรโปรดทราบ

ถ้าท่านย้ายที่อยู่ใหม่ก็ดี หรือไม่ได้รับหนังสือวารสารศิลปากรในระยะเวลาอันสมควรก็ดี ขอได้โปรดแจ้งให้ผู้จัดการหนังสือนี้ทราบด้วย จะขอบคุณมาก

Electrolux
Silent REFRIGERATORS

ตู้เย็น
อีเล็กโทรลักซ์

ทำความเย็นด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าส

เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย ไว้ใจได้

มีจำหน่ายหลายขนาดตั้งแต่ ๑.๕ คิว ถึง ๗.๑ คิว

เชิญชมได้ที่

บริษัท ดี. คูเปอร์ - ยอนสตัน

อาคาร ๔ ถนนราชดำเนิน และตามเอเย่นต์ทุกจังหวัด

ศล ๐๓๘๑/๒๔๙๗

สารภาญ

หอสมุดแห่งชาติธนบุรี
10 มี.ค. 57
สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ปีที่ ๗ เล่ม ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

ภาคศิลปวิทยาการ

สุภาษิตานุสรณ์ ... ... พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑
สาส์นสมเด็จ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา กับ สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ „ ๓
สุริยพันธุ์ ... ... พระสมุทร วร วัทสระเกศ „ ๑๘
กบเต้นเป็นคำโคลง ... ... พ. ณ ประมวญมารค „ ๒๕
ศิลปสงเคราะห์ ... ... นายศิลป์ พีระศรี แต่ง พระยาอนุมานราชธน แปล „ ๓๑
รายงานการดูงานของคณะผู้แทนไทยฯ ... ... „ ๔๒
เรื่องเที่ยวเมืองเยอรมัน ... ... หม่อมเจ้าหญิง สิบพันพารเสนอ โสณกุล „ ๔๘
นำเที่ยวจังหวัดจันทบุรี ... ... ต. อมาตยกุล „ ๖๒
สำรวจความในจารึกอักษรเชลียงหลักที่ ๔ ... ... ปริดา ศรีชลาลัย „ ๖๘
จดหมายเหตุเรื่องการจลาจล ฯ ... ... หลวงจินดาสหกิจ แปล „ ๗๘
รายงานการประชุมใหญ่ของสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ ... ... „ ๘๖

Vārasān Silpākon

Vol. 7 April, 1954 No. 11

1. Saying. By King Rāmā VI. page 1
2. "San Somdet" (Letter between Their late Royal Highnesses Prince Damrong and Prince Naris.) ,, 3
3. "Suriyaphan" — a Story in Verse, Part XXII. By Pra Smuh Vorn. ,, 18
4. A Critical Study on certain Pattern of Thai Poem. By P. Na Pramuan Mark. ,, 25
5. An Aid to Arts, an English - Thai glossary. By Silpa Phirasri. Translated by Phya Anuman Rachathon. ,, 31
6. Report of Thai representatives before and after the 3rd General Meeting of ICOM (International Council of Museums) in Geneva. ,, 42
7. Travels in Germany. By H.S.H. Princess Sibphanparasaner Sonakul. ,, 48
8. Guide to Chanta - buri. By T. Amatyakul. ,, 62
9. A Review on the Contents of the stone inscription No. 9. By Prida Srijalalaya. ,, 68
10. A European version of the revolution in Siam at the end of the reign of King Phra Narayana, 1688 A.D. Translated by Luang Chinda-sahakit. ,, 78
11. International Council of Museums. ,, 86

สุภาษิตานุสรณ์

Be checked for silence; but never be taxed for speech.

(เชคส์เปียร์, ในเรื่องละครพูด ชื่อ All's Well That Ends Well.)

(โคลง ๓)

◎ ยอมให้เขานินทา ว่าไม่พูดนั่นไซร้
ดีกว่าถูกว่าให้ ว่าเว้าพั่นเฝือ เกินนา ฯ

(โคลงมหานันททายี)

◎ เมื่ออยากจะให้เพื่อน ลภเสริญ
ต้องอย่าเพลิดเพลินหลง คนฉลาด
คิดใดแต่เผินพูด โวมาก
ย่อมจะมีพลาดพลั้ง เพราะไร้ใตร่ตรอง ฯ

◎ อันของในโลกนี้ มากมาย
จะทราบทุกรายไป ห่อนได้
ไม่รู้จะอายเกรง เพื่อนเยาะ
ก็นิ่งฟังไว้เผื่อ จักได้รู้เห็น ฯ

◎ ทำเป็นคนรู้มาก ทุกอย่าง
ปราชญ์ย่อมจะขวางเลย ไม่บอก
ถ่อมตัวและวางตัว สงบเสงี่ยม นั่นแล
ปราชญ์จึงจะออกคิด แน่แท้เอ็นดู ฯ

◎ แม้ตูไม่รู้ซึ่ง สิ่งใด
หากทะนงใจพูด อาจพลาด
พลาดแล้วก็ใครจะ เว้นติ
เพราะว่าอวดฉลาดแท้ จึงต้องเสียรอย ฯ

◎ รู้น้อยรู้จักห้าม ปากตู
ผู้ใหญ่เอ็นดูคง บอกให้
ใครติว่าสูพูด น้อยก็ ช่างเทอญ
เงี่ยโสตและไว้รับ รอบรู้เป็นดี ฯ

◎ มีความรู้จักนึ่ง ยามควร
อีกรู้จักชวนผู้ เป็นปราชญ์
ให้สอนและสงวนคำ อนุศาสน์ ไว้แล
นี้นับว่าฉลาดยิ่ง กว่าพูดอวดดี ฯ

ศรีปราชญ์

สาส์นสมเด็จ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๙

กราบทูล สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ทรงผ้าพระบาท

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ประทานไปพร้อมด้วยพระนิพนธ์เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า ตอนที่๘ เที่ยวเมืองพุกาม (ต่อที่๓) กับทั้งรูปฉายเครื่องไห่กระบวนศพจีนด้วยอีก ๑๓ รูป ได้รับประทานแล้ว พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

แทงวิสัยนั้น เกล้ากระหม่อมก็ได้นึกเหมือนกัน ว่าที่จะเป็นบีไส แต่ไปจนใจอยู่ที่ถือแต่หอก ไม่เห็นมีโล่ ทำเอาถอยหลังไป แล้วก็ไปนึกถึงตัวอย่างโคลงคั้นบทหนึ่งขึ้นได้ ที่ว่า :—

“ ฤๅกางห่มหอกเลื่อง แทงเขน
สองประยุทธยืนยัน ย่องย้อง
นางอั้วเพงผัวเอน ควายเสี่ยว
สองประจันมือข้อง ข่อแทง ”

โคลงนี้ติดความยากยิ่ง เข้าใจว่าสองบาทต้นกล่าวถึงแทงวิสัย สองบาทปลายกล่าวถึงกะอั้วแทงควาย น่าจะคัดมาจากลิลิตโสกันต์ครั้งไหนคราวหนึ่ง ซึ่งยังไม่เคยพบต้นฉบับหนังสือนั้นเลย ถ้าหากว่ากล่าวถึงแทงวิสัยจริงๆ ก็นับว่าเป็นบีไสถูกแน่ เพราะในคำโคลงนั้น มีคำว่า “ แทงเขน ” ต้องเป็นคู่แทงถือหอกกับบีไส อย่างมลายู “ ฤๅกาง ” จะหมายความว่าอะไร รูปภาพซึ่งแต่งตัวเหมือนคู่แทงวิสัยนั้น คนเรียกว่า “ เชี่ยวกาง ” บ้าง เรียก “ เชี้ยวกาง ” บ้าง เห็นจะคลาดเคลื่อน

ทั้งสองอย่าง จริกาง ก็น่าจะหมายถึง เชียวกาง หรือ เชียวกาง นั้นเอง อัน เชียวกาง หรือเชียวกางนี้ ติดใจสงสัยอยู่เป็นอันมาก หากดูลักษณะแห่งรูป เห็นว่าเก่ามาก และได้ทำไว้ตามประตูมีอยู่ตามวัดทุกหนทุกแห่งนมนานมาแล้ว แต่ไม่เคยเห็นหนังสือเก่าเรียกชื่อรูปนั้นไว้ในเรื่องไรเลย

เรื่องที่ตั้งเสด็จไปขึ้นศาลนั้น ได้ทราบเค้าจากแม่สงวนไปเล่าให้ฟังแล้ว ว่าพระกันภยุบาทว์ออกมาเฝ้า ทูลเชิญเสด็จเป็นพยานในคดีถูกไล่บ้าน แม่สงวนว่าฝ่าพระบาทไม่ทรงรับ ทำให้เข้าใจว่าจะพ้นไปแล้วกลับมาทราบข่าวว่าไม่พ้น ต้องเสด็จไปให้การต่อศาลจนได้ แต่ฟังตรัสเล่าดูเจ้าพนักงานศาลอังกฤษเขาจัดการรับเสด็จอย่างระวังที่สุด สมควรทุกอย่าง น่าชอบใจเขา

เรื่องหญิงชาวเดนมารกมาร้องทุกข์จะเอาเรื่องรถฝรั่งเศส อาการอยู่ข้างหนักมาก ฝ่าพระบาทตรัสผลักไสให้พ้นไปเสียได้ดีหนักหนา พ้นทุกข์สำเร็จทุกข์

เรื่องการปลงศพเมียมหาเศรษฐีจีนที่ยี่นังนั้น พิจารณาดูรูปฉายรู้สึกตื่นใจเป็นอันมาก เครื่องแห่เขาทำประณีตงามจริง ๆ รู้สึกว่าช่างจีนที่ยี่นังมีมาก และฝีมือก็ดีกว่าช่างจีนในเมืองไทย เหตุที่มีเช่นนั้นก็เพราะมีคนออกเงินมากให้ทำเป็นยิ่งใหญ่ คิดดูการศพไม่ว่าชาติใดภาษาใด เห็นจะทำสำเร็จไปด้วยเครื่องสดเครื่องกระดาษเป็นแบบฉบับเหมือนกันหมด มาทำเป็นของแห้งกันขึ้นก็ในภายหลัง แม้พระเบญจาทองคำ ซึ่งจัดว่าเป็นของแห้ง เมื่อเสร็จงานแล้วก็รื้อทิ้งเช่นเครื่องสดเหมือนกัน เมื่อดูรูปเครื่องแห่ศพของจีนอันงดงามนั้นแล้ว ก็เกิดญาณขึ้นในใจว่านี่แหละเข้าสุภาษิตที่ว่า "ช่างอยู่แก่จีน" แล้วก็นึกไปถึงหนังสือพิมพ์ซึ่งเขาเคยลงข่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงสร้างประปาขึ้น ก็โดยพระมหากรุณาเพื่อพระราชทานความปกป้องผองภัย อันจะพึงเกิดด้วยไข้เจ็บแก่ประชาราษฎร์ คือ คนไทยโดยเฉพาะ แต่การนั้นไม่เป็นไปสมพระราชประสงค์ ด้วยมีชาวต่างประเทศ (คือจีน) เข้ารองน้ำเอาไปขายเป็นอาณาประโยชน์แห่งตน ตามคำที่ว่าเช่นนี้ ก็ไม่เห็นมีใครห้ามไม่ให้ไทยมารอง เห็นเป็นตกเข้าสุภาษิตวรรคที่สอง ที่ว่า "สินอยู่แก่ไทย"

ชอบพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ที่ทรงพระเมตตาโปรดจดหนังสือฝรั่งชื่อพระมเหสี ๘ ตำแหน่งของพม่าประทานไป ได้ส่งไปให้ลงแทรกในต้นฉบับแล้ว

อ่านเรื่องเที่ยวเมืองพุกาม ท่อนที่ ๓ ครั้งนี้ สะดุดใจในข้อที่พระไตรปิฎกเห็นว่าพระไตรปิฎกเป็นของที่พึงจะให้ได้ง่ายกว่าช้างเผือกมาก เพราะพระไตรปิฎกเป็นของทำขึ้นได้ ช้างเผือกเป็นของทำขึ้นไม่ได้ ถ้าพูดขอแต่โดยดีก็มีที่จะได้อยู่มาก แม้พูดขออย่าง "ข่มหมู" ก็ต้องรยกันเท่านั้น จะเอาให้ได้หรือไม่ให้ได้ย่อมสำเร็จที่คำพูด ขมาขาปเสียเถิด นึกว่าพาลหาเหตุจะรยเป็นแน่

อีกประการหนึ่ง ข้อซึ่งอ้างว่าเมืองไทย เมืองเขมรมีพระพิมพ์และเงินตราเมืองพุกาม เป็นพยานว่าเคยเป็นเมืองขึ้นเมืองพุกาม เห็นว่าไม่จำเป็นที่เมืองไหนมีของเมืองใดจะต้องเป็นเมืองขึ้นเมืองนั้น คนเคยไปเมืองลังกาเขามาเล่าว่า ไปเห็นพระพุทธรูปไทยชนิดผ้าห่มเป็นลายมีอยู่ที่วิหารพระเขี้ยวแก้ว คำนี้เป็นหลักอ้างว่าเมืองลังกาไม่เคยขึ้นเมืองไทยก็ยังมีพระพุทธรูปของไทยได้ พระพุทธรูปนั้นเป็นของที่พุทธศาสนิกชนนับถือ อาจนำไปที่ไหนก็ได้ ยิ่งเป็นพระพิมพ์ด้วยแล้วก็ย่อมนำไปได้ง่ายมาก แม้เงินตราก็เหมือนกัน อาจติดตัวพ่อค้าไปตกอยู่เมืองไหนก็ได้ แต่ที่ว่านี้ว่าจำเพาะความเป็นไปในพระพุทธรูปกับเงินตรา ไม่ได้ตั้งใจจะว่าไปถึงเมืองไทยเมืองเขมรเคยเป็นเมืองขึ้นเมืองพุกามหรือเปล่านั้นด้วย

เมื่อวานนี้ หญิงเข้ามาขอให้รดน้ำผูกมือให้แทนเด็กพ่อ ในวันอายุครบสองรอยจักรแห่งปี ออกรู้สึกตื้นใจ ด้วยสังเกตเห็นความเป็นไปของเธอดูยังเด็กแท้ๆ ควรหรืออายุเป็น ๒๔ แล้ว ได้ทำให้เธอตามประสงค์ และให้พรแก่เธอ เธอยอกว่าวันที่ ๕ ธันวาคมจะออกมาที่นี่.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พ.ส.ว

\+ \+ \+

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๙

ทูล สมเด็จกรมพระนริศร ฯ

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๑ แล้ว

โคลง "จารึกวา" ที่ประทานมานั้น หม่อมฉันลืมไม่ได้นึกไปถึงเลย เห็นเป็นลูกกุญแจสำหรับไขเอาอธิบายเรื่อง "แทงวิไสย" ได้คิดหนักหนาทีเดียว

ข้อ ๑ ได้ความชัดว่า ที่เรียกว่า แทงวิไสย นั้น มาแต่ "แทงยี่ไส" แน่

ข้อ ๒ โคลงยกนี้เป็นโคลงครั้งกรุงศรีอยุธยา เลือกเอามาลงไว้เป็นตัวอย่างในตำราโคลง ความแสดงว่าแทงยี่ไสกับกะอั้วแทงควาย ผู้ชายเล่น และมีทั้ง ๒ อย่างด้วยกัน (ในงานโสกนัต์) มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

ข้อ ๓ แทงยี่ไส กับ กะอั้วแทงควาย ที่เล่นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร เอาอย่างมาแต่กรุงศรีอยุธยา แต่มาเปลี่ยนไปให้ละครผู้หญิงของหลวงเล่นแทงยี่ไส แต่กะอั้วแทงควายยังคงให้ผู้ชายเล่นอย่างเดิม

ข้อ ๔ หม่อมฉันเคยเห็นเล่นกะอั้วแทงควาย (ที่มุมสนามหน้าศาลาสหทัยสมาคม) หลายครั้ง ดูเป็นเล่นจำอวดอย่างต่ำ เมื่อคิดว่าเหตุใดจึงเอาการเล่นเช่นนั้นมามีในงานโสกนัต์ใหญ่ นึกขึ้นถึงที่เจ้าหลวงพระบางเอาการเล่นสิงห์กับคนป่า (ที่ร้องวู้ ๆ) มาช่วยงานโสกนัต์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และโปรดให้เล่นในสนามเดียวกับกุลาตีไม้ ก็คิดเห็นขึ้นมาว่าการเหล่านี้พวกประเทศราชหรือพวกชาวต่างประเทศที่เข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารคงจัดมาช่วยงาน เช่นเดียวกับเจ้าหลวงพระบางเอาเล่นสิงห์มาช่วย อาจจำแนกได้ดังนี้:—

๑) กุลาตีไม้ ของพวกแขกอินเดีย (หม่อมฉันได้เคยเห็นแขกกลิงเล่นที่เมืองตรัง)

๒) สิงโตล่อแก้ว ของพวกญวน

๓) กะอั้วแทงควาย ของพวกทวาย (ซื้อกะอั้วผัวนางกะแอ เป็นชื่อทวาย)

๔) แทงยี่ไส ของพวกมลายู

น่าจะมีอย่างอื่นของพวกอื่นอีก

ข้อ ๕ เหตุใดในโคลงจึงเรียกว่า "จาริกาง" คำนี้มิใช่ภาษาไทย หม่อมฉันตรวจดูในปทานุกรม ภาษามลายู ของ อาจารย์ วิลเคอ มีศัพท์ "จาริ" แปลว่า กระทำ Acting หรือ เดิน Walking ไปดูในปทานุกรมภาษามลายูที่หอสมุดเมืองปีนัง มีคำ "จาริกัน" Charikun ดูใกล้กับจาริกางมาก แต่ผู้แต่งหนังสือนั้นแปลว่า "ให้ค้นหาของ" To institute a search for anything ความไกลไปเสียอย่างอื่น หรือมลายูเขาจะใช้หมายความอย่างอื่นอีก เช่นว่า กิริยาข้าศึกค้นหากันในป่า ได้ดอกกระมัง

ข้อ ๖ ที่เปลี่ยนบีไสมาให้ละครผู้หญิงของหลวงเล่น หม่อมฉันนึกว่าน่าจะเกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ นี้ เพราะเห็นว่าให้ผู้หญิงรำจะงามน่าดูกว่าผู้ชายเล่น อยากจะเดาต่อไปว่ามีขึ้นเมื่อการพิธีทูลกระหม่อมลงสรงเป็นปฐมมาถึงรัชกาลของทูลกระหม่อมจึงทรงพระราชดำริให้มีรำซ่อ ดอกไม้ทอง เงิน เพิ่มขึ้น ขอให้ทรงพิจารณาดูเถิด

ภาษิตว่า "ช่างอยู่แก่จีน สินอยู่แก่ไทย" ที่ทรงยกขึ้นในลายพระหัตถ์นั้น ประหลาดที่เป็นของไทยแต่ง อาจแปลความได้ต่างกันถึง ๓ นัย นัย ๑ ว่า ถึงจีนเป็นช่างก็ยากจน ทำอะไรต้องเอาขายหาเงินที่ไทย นัย ๑ เปลี่ยนคำ "สิน" เป็น "ศิล" ว่าจีนเป็นช่าง ไทยซื้อตรง นัย ๑ ว่าจีนเป็นช่างทำอะไรทำได้ ไทยได้แต่หาเงินไว้คอยซื้อ

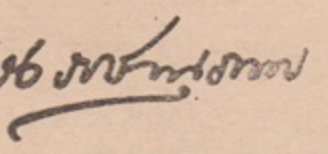
หม่อมฉันทูลไปในจดหมายฉบับก่อน ว่าได้ไปดูทำผ้าลายที่เมืองสุหรัดนั้น พลาดไป ที่จริงไปเมืองอะเมดะบัดซึ่งอยู่ใต้เมืองสุหรัดลงมา หม่อมฉันไปค้นในหนังสืออภิธานอินเดีย Imperial Gazetteer of India ได้ความว่า แว่นแคว้นอินเดียตอนใกล้ทะเลทางฝ่ายตะวันตก ตั้งแต่เมืองบอมเบขึ้นไป แต่โบราณเรียกว่า ภาค "กุสราต" Guzarat บางสมัยก็รวมกันเป็นราชอาณาเขตเดียว บางสมัยก็แยกกันเป็นหลายราชอาณาเขต เมืองสุหรัดและเมืองอะเมดะบัดรวมอยู่ในภาคกุสราตด้วยกัน เหมือนอย่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองนครลำปางรวมอยู่ในมณฑลพายัพฉะนั้น มีอธิบายต่อมาว่า ตามเมืองในภาคนี้ ชาวเมืองทอผ้าเป็นอาชีพมาแต่โบราณ ผ้าที่ทอในภาคนี้จึงดีกว่าแห่งอื่นในอินเดีย การย้อมสีและการทำลายก็เนื่องกับการทอ คือทำผ้าลายขาย ที่หม่อมฉันไปดูทำตามบ้านราษฎรดังทูลไปแล้ว ดูเหมือนจะเป็นผ้าอย่างที่ทำจำนวนมาก สังเกตดูผ้าลายอย่างของโบราณมักทำลายงาม สีสด และเนื้อดีกว่าผ้าที่ขายในตลาด คงมีช่างที่ฝีมือดีเรียกราคาสูงกว่าที่ขายกันเป็นสามัญ แต่ก็คงทำตามบ้านพวกช่างอย่างบ้านพานถมและบ้านหล่อในเมืองเราอยู่นั่นเอง

เรื่องที่จะทูลเสนอในสัปดาห์นี้ หม่อมฉันได้รับจดหมายเข้าผิวมีมาแต่เมืองมัณฑเล ตอบคำถามของหม่อมฉันเรื่องศักดิ์เจ้าพม่า เธอยกว่าในราชวงศ์พม่านับว่าเป็นเจ้า ๓ ชั้น คือ ราชบุตร ราชนัดดา ราชปนัดดา (คือชั้นหม่อมราชวงศ์

ของเราก็ยังนับว่าเป็นเจ้า) พิเคราะห์ดูเข้าเกณฑ์ "เด็ดขั่วโคตร" ตามกฎหมายเข้าที่อยู่ ของไทยเราแต่เดิมก็จะเป็นเช่นนั้นดอกกระมัง ทำเนียบเจ้าราชนิกูลในกฎหมายก็ขึ้นนามเป็น "เจ้า" ทั้งนั้น เช่น "เจ้ารามฆพ" เป็นต้น แม้ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร พระราชทานยศจีนเรืองเมืองชลบุรี แรกก็ให้เป็นเจ้าบำเรอภูธรราชนิกูล แล้วเลื่อนเป็นกรมหมื่นและกรมขุนสุนทรภูเบศ คำ "หม่อมราชวงศ์" ที่มีในกฎหมายทำเนียบศักดินา น่าจะหมายตรงกับชั้นที่เราเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า "หม่อมหลวง" ดอกกระมัง ที่มาเปลี่ยนต้นนามเจ้าราชนิกูลเป็น "หม่อม" เช่น หม่อมราโชทัย เป็นต้น เข้าใจว่าเกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔ ถึงกระนั้นก็ยังเคยได้ยินคนเรียกเจ้าพระยาเทเวศร ฯ ว่า "เจ้าหลาน" เรียกหลวงสากลกิจประมวญ เมื่อเป็นนายทหารมหาดเล็ก ว่า "เจ้าเฉลิม" หม่อมฉันลองคิดหาหม่อมราชวงศ์ที่รับสัญญาบัตรเป็นขุนนางมาแต่ก่อนรัชกาลที่ ๕ ก็นึกไม่ออก จำได้ว่าเจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร แต่ยังเป็นหม่อมราชวงศ์คลี่ได้ว่ากรมธรรมการมาเป็นนาน จึงพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระวุฒิการบดี ขอให้ทรงพิจารณาดู

ในสัปดาห์นี้ หม่อมฉันส่งเรื่องเที่ยวเมืองพม่า ตอนที่ ๘ ท่อนที่ ๕ มาถวายอีกท่อนหนึ่ง หมดเรื่องตำนานเมืองพุกามเพียงท่อนนี้ ว่าด้วยตำนานเมืองพุกามอยู่ข้างยืดยาวสักหน่อย เพราะหม่อมฉันเห็นว่าตำนานเมืองพุกามยังไม่เคยมีในภาษาไทย จึงไม่ตัดเสียให้สั้น คราวหน้าจะพรรณนาว่าด้วยโบราณวัตถุที่เมืองพุกามต่อไป.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

\+ \+ \+

เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า

ตอนที่ ๘ เที่ยวเมืองพุกาม (ต่อ)

เจ้านรปติสิทธุ Narapatisithu (ในจารึกกลัยาณี เรียกว่า นรปติชัยสุร) กลับลงมาถึงเมืองพุกามก็ได้ครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๖ นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๔ ที่ได้ครองเมืองพุกาม ทำพิธีราชาภิเษกด้วยกันกับนางเวฬุวดี แล้วให้ไปรับพระมหาเถระปั่นสะคูกลับมาจากเมืองลังกา สถาปนาเป็นที่มหาสังฆปรินายกอย่างเดิม ครั้นพระมหาเถระปั่นสะคูถึงมรณภาพ จึงทรงตั้งพระมหาเถระอุตราชีวะเป็นมหาสังฆปรินายกต่อมา

ในรัชกาลของพระเจ้านรปติสิทธุนี้ เริ่มเรื่องที่พระสงฆ์ลังกาวงศ์จะมาตั้งในเมืองพม่ามอญและต่อมาถึงเมืองไทย ในเรื่องพงศาวดารลังกาว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๖๙๖ ตรงกับสมัยพระเจ้าอลองคะสิทธุครองเมืองพุกาม) พระเจ้าปรักกรมพาหุมหาราชได้ครองราชสมบัติในลังกาทวีป เวลานั้นบ้านเมืองในเกาะลังกาตกเป็นของพวกทมิฬอยู่โดยมาก พระเจ้าปรักกรมพาหุพยายามทำสงครามเอาบ้านเมืองคืนได้ทั้งเกาะลังกา แล้วยกกองทัพข้ามไปตีเมืองทมิฬเอาไว้ในอำนาจได้ด้วย เมื่อการฝ่ายราชอาณาจักรเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าปรักกรมพาหุทรงฟื้นพระพุทธศาสนาให้พระสงฆ์ในลังการวมเป็นนิกายเดียวกัน และทำสังคายนา (อันไทยเรานับว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ ๗) แต่นั้นพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปก็รุ่งเรืองขึ้น ประจวบกับเวลาที่พระพุทธศาสนาในอินเดียถูกพวกถือศาสนาฮินดูเบียดเบียนให้เสื่อมทรามลง เมืองลังกาก็ได้รับความนับถือของประเทศอื่นๆ ถือพระพุทธศาสนาอย่างคติหินยานด้วยกันว่าเป็นหลักพระศาสนา เมื่อพระมหาเถระปั่นสะคูกลับจากลังกาคงนำข่าวมาเล่าที่เมืองพุกาม ในพงศาวดารพม่าจึงปรากฏว่า พระเจ้านรปติสิทธุตรัสให้พระมหาเถระอุตราชีวะ ซึ่งเป็นมหาสังฆปรินายก เป็นสมณทูตไปสืบพระศาสนาในลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๓ แต่ทางพงศาวดารลังกาว่าใน พ.ศ. ๑๗๓๓ นั้นเอง

กองทัพเรือเมืองลังกามาตีเมืองพม่า ความแย้งกันอยู่จึงเห็นว่าเรื่องที่จริงนั้น น่าจะเกิดแต่พวกลังกามาปล้นเมืองชายทะเลราชอาณาเขต แต่เวลานั้นพระเจ้านรปติสิทธุไม่มีกำลังพอที่จะยกกองทัพไปตีเมืองลังกาตอบโต้ ประสงค์จะป้องกันมิให้เกิดเหตุเช่นนั้นอีก จึงทรงอาราธนาให้พระมหาเถระอุตราชีวะเป็นสมณทูตไปว่ากล่าวโดยทางธรรม การก็สำเร็จประโยชน์ได้ดังพระประสงค์ แต่นั้นเมืองลังกากับเมืองพม่าก็กลับเป็นไมตรีกันสืบมา

ในจารึกกัลยาณีว่า เมื่อพระมหาเถระอุตราชีวะไปเมืองลังกาครั้งนั้น มีเด็กมอญชาวเมืองพะสิมคนหนึ่ง ซึ่งถวายตัวเป็นศิษย์แล้วบวชเป็นสามเณร ได้นามว่า "ฉัฏฐ" ตามไปด้วย เมื่อพระมหาเถระจะกลับเมืองพุกาม สามเณรฉัฏฐออยู่เล่าเรียนที่เมืองลังกา ครั้นอายุครบอุปสมบทก็บวชเป็นพระภิกษุในวงศ์สงฆ์ลังกา แล้วศึกษาพระธรรมวินัยตามลัทธิที่สังคายนาครั้งพระเจ้าปรักกรมพาหุจนรอบรู้แตกฉาน เมื่อบวชครบ ๑๐ พรรษายรรลุเถรภาพแล้ว จึงชวนเพื่อนภิกษุที่ได้เล่าเรียนรอบรู้และลุเถรภาพเช่นเดียวกันอีก ๔ รูป มีนามว่า พระ "สิวลี" ชาวลิตถิคาม (ในลังกาทวีปนั้น) รูป ๑ พระ "ตามะลินท" เป็นโอรสของพระเจ้ากรุงกัมโพช รูป ๑ พระ "อานันท" ชาวเมืองกิญจิบุรี (ที่ถูกกาญจนบุรี อยู่ในอินเดียฝ่ายใต้ ซึ่งภายหลังได้นามว่าเมือง "คอนชีวรัม" เดี๋ยวนี้รวมอยู่ในเขตเมืองมัทราษฎร์) รูป ๑ พระ "ราหุล" เป็นชาวเมืองลังกา รูป ๑ พากันโดยสารเรือมายังเมืองพะสิมแล้วขึ้นไปยังเมืองพุกาม แต่เวลานั้นพระมหาเถระอุตราชีวะผู้เป็นอาจารย์เดิมของพระฉัฏฐถึงมรณภาพเสียแล้ว พวกพระเถระ ๕ องค์ที่บวชมาจากลังกาเห็นวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในเมืองพม่าผิดกับพระสงฆ์ในลังกามาก จึงไม่ยอมร่วมสังฆกรรมกับพระสงฆ์ในพื้นเมือง พระสงฆ์ฝ่ายหินยานในเมืองพม่าจึงเริ่มเกิดเป็น ๒ นิกายขึ้น พระสงฆ์ลังกาวงศ์คงจะสังวรวัตรปฏิบัติเคร่งครัดผิดกับพระสงฆ์ในพื้นเมืองสมัยนั้น เมื่อพระสงฆ์ที่มาใหม่รู้ภาษาพม่าจนสามารถสั่งสอนชาวเมืองได้ ก็มีคนเลื่อมใสมาก แม้พระเจ้านรปติสิทธุก็ทรงเลื่อมใสทำนุบำรุงพระสงฆ์ลังกาวงศ์ และอุดหนุนให้พวกพม่าบวชในนิกายนั้นมากขึ้นเป็นลำดับมา แต่มามีเหตุเกิดขึ้นในเหล่าพระเถระที่มาจากลังกา ๕ องค์นั้น ด้วยราหุลเถระเกิดกำหนัดอยากจะสึก พระเถระอื่ก

๔ องค์ทักท้วงว่า ถ้าสึกที่เมืองพุกาม พวกพม่าจะเลยดูหมิ่นสิ้นนับถือพระสงฆ์ลังกาวงศ์ แนะว่าถ้าจะสึกให้หลบไปสึกในประเทศอื่นที่ทางไกล พระราหุลเถระจึงลงเรือมายังประเทศอันหนึ่ง ในพงศาวดารพม่าเรียกเกาะมลายะ (แต่ที่แท้นั้น คือ เมืองนครศรีธรรมราช ดังจะกล่าวในวินิจฉัยต่อไปข้างหน้า) พระเจ้าแผ่นดินประเทศนั้นได้สมาคมก็เลื่อมใสในราหุลเถระ ถึงตั้งให้เป็นพระราชครู แต่นั้นก็มีพระสงฆ์ชาวลังกาตามมาอีก และมีชาวต่างประเทศทั้งพม่า มอญ ไทย และ เขมร พากันไปบวชเรียนที่เมืองลังกามากขึ้น ความนิยมนับถือคติลังกาวงศ์จึงแพร่หลายในประเทศเหล่านี้สืบมาด้วยประการฉะนี้

ตรงนี้จะนำวินิจฉัยเรื่องพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาสู่เมืองไทยแทรกลงสักหน่อย ด้วยเป็นเรื่องเนื่องกับพงศาวดารพม่าในตอนที่กล่าวมานี้ ชื่อประเทศที่เรียกในพงศาวดารพม่า ว่า "เกาะมลายะ" นั้น ตรงกับที่เรียกในภาษาอังกฤษ ว่า **Malay Peninsular** แปลเป็นภาษาไทย ว่า "แหลมมลายู" เป็นแน่ แต่ตามยรรคาเมืองในแหลมมลายูมีโบราณวัตถุสถานสร้างอย่างแบบลังกา ปรากฏอยู่แต่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เมืองเดียว คือ องค์พระมหาธาตุที่ยังบูชากันอยู่ทุกวันนี้ เป็นรูปทรงพระสถูปแบบลังกาชัดเจน ทั้งมีคำในศิลาจารึกของ "พ่อขุนรามคำแหง" ประกอบ ว่า พระมหาเถระชั้นสังฆราชาเจ้าคณะสงฆ์ที่เมืองสุโขทัยในสมัยนั้น ล้วนขึ้นไปจาก "เมืองนครศรีธรรมราช" นอกจากนั้นยังมีในหนังสือแต่งแต่โบราณก็หลายเรื่อง เช่น เรื่อง "สิหิงคนิทาน" ตำนานพระพุทธสิหิงค์ เป็นต้น กล่าวยุติต้องกันว่าเมืองนครศรีธรรมราชเคยเป็นที่ตั้งคณะพระสงฆ์ลังกาวงศ์ และไปมาติดต่อกับเมืองลังกามาก่อน เพราะฉะนั้น ถ้าเอาเรื่องทางเมืองไทยประสานกับพงศาวดารพม่า เชื่อได้ว่าพระราหุลเถระ (กับพระสงฆ์ที่เป็นสานุศิษย์) เชิญพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์มายังเมืองไทย และเริ่มแรกมาตั้งที่เมืองนครศรีธรรมราชเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๔๐ ก่อนราชวงศ์พระร่วงตั้งกรุงสุโขทัยประมาณ ๕๐ ปี เวลานั้นเมืองนครศรีธรรมราชยังมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองอยู่เป็นอิสระ มาจนถึงรัชกาลพระเจ้า (พ่อขุน) รามคำแหงมหาราช เมืองนครศรีธรรมราชจึงตกเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกรุงสุโขทัย ในหนังสือสิหิงคนิทาน กล่าวว่า พระร่วงเจ้า (คือ พระเจ้ารามคำแหง) คำรัสสั่ง

ให้พระเจ้านครศรีธรรมราชขอพระพุทธรูปต่อพระเจ้ากรุงลังกา จึงได้พระพุทธสิหิงค์มายังประเทศสยาม และเสด็จลงไปรับพระพุทธสิหิงค์ถึงเมืองนครศรีธรรมราช แล้วเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ เมืองสุโขทัย

เมื่อก่อนมีพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งที่เมืองนครศรีธรรมราช ชาวสยามทั้งไทย ขอม ละว้า ก็ถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แต่ถือตามคติมหายาน อันได้มาจากกรุงศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา มีโบราณวัตถุสถาน คือ พระมหาธาตุเมืองไชยาเป็นต้น ซึ่งสร้างตามคติมหายาน ยังปรากฏอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ตั้งแต่เมืองยะลา เมืองนครศรีธรรมราช เมืองไชยา ตลอดขึ้นมาจนถึงเมืองนครปฐม เมืองลพบุรี และต่อไปทางมณฑลนครราชสีมาจนถึงกรุงกัมพูชา แม้พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชองค์เดิมก็สร้างครั้งถือลัทธิมหายาน เป็นรูปมณฑปอย่างพระมหาธาตุเมืองไชยา พระมหาธาตุองค์ที่ปรากฏอยู่ยังนั้น พวกพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาให้แบบสร้างเป็นพระสถูปแบบลังกา สวมมณฑปของเดิมไว้ข้างใน เมื่อพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งสอนคติหินยาน ณ เมืองนครศรีธรรมราชนั้น พวกอาหรับก็มาสั่งสอนศาสนาอิสลามแก่พวกชาวแหลมมลายูทางตอนใต้ พากันไปเข้ารีตถือศาสนาอิสลามเสียโดยมากแล้ว ยังถือพระพุทธศาสนากันอยู่แต่ข้างตอนเหนือ แต่คติมหายานที่ถือกันอยู่ยังคงเป็นอย่างทรุดโทรมมาก ด้วยขาดความอุดหนุนแต่ชาวกรุงศรีวิชัยมาช้านาน เพราะชาวเมืองศรีวิชัยก็พากันไปเข้ารีตถือศาสนาอิสลามเสียแล้ว เมื่อพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งสั่งสอน พวกชาวเมืองนครศรีธรรมราชจึงพากันเลื่อมใสคติลังกาวงศ์โดยรวดเร็ว ถึงกระนั้นความลำบากอย่างอื่นก็ยังมี ด้วยพระไตรปิฎกพวกมหายานเป็นภาษาสันสกฤต พวกพระสงฆ์ลังกาวงศ์จะต้องเปลี่ยนพระไตรปิฎกเป็นภาษามคธตามคติหินยาน การแผ่คติและคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ในเมืองไทยจึงไม่รวดเร็ว ราวสัก ๑๐๐ ปี พระสงฆ์สยามจึงได้แปลงเป็นอย่างลังกาวงศ์ทั่วทั้งประเทศ และแพร่หลายตลอดไปจนในอาณาเขตไทยพวกอื่นทางฝ่ายเหนือ และแพร่หลายลงไปถึงเมืองเขมร ถือคติหินยานลังกาวงศ์ทั่วกันสืบมาจนทุกวันนี้

เมื่อพระราหุลเถระมายังเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ในจารึกกัลยาณีกล่าวถึงพระเถระลังกาวงศ์ที่อยู่ในเมืองพุกาม ๔ รูป ว่าต่อมาพระฉัฏฐังมรณภาพ

อีก ๓ รูปเกิดรังเกียจกันและกันว่าประพฤติผ่าฝืนพระวินัยบัญญัติ ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน พระสงฆ์ลังกาวงศ์ในเมืองพุกามจึงแยกกันเป็น ๓ คณะ แต่ชาวเมืองเรียกรวมกันว่าพวกนิกายใหม่ เรียกพระสงฆ์เดิมว่าพวกนิกายเก่า

จะเล่าเรื่องพงศาวดารเมืองพุกามต่อไป พระเจ้านรปติสิทธุทรงสร้างวัดอย่างมหาวิหารขนาดใหญ่ขึ้นในเมืองพุกามวัด ๑ พม่าเรียกว่า วัด "คอดอบะลิน" Gawdawbalin แปลว่า "บัลลังก์พระทันตธาตุ" (อยู่ริมแม่น้ำเอราวดี ใกล้กับเรือนรับแขกที่ฉันไปพัก) และสร้างวัดขนาดย่อมกว่านั้น เรียกว่า วัด "จุฬามณี" Sulamani อีกวัด ๑ นอกจากนั้นทรงสร้างวัดอื่นๆ ที่ไม่เป็นสลักสำคัญอีกหลายวัด พระเจ้านรปติสิทธุมีราชบุตร ๕ องค์ (เห็นจะเป็นแต่ลูกพระสนมด้วยกันทั้งนั้น) ประสงค์จะเลือกองค์หนึ่งเป็นรัชทายาทโดยทำพิธีเสี่ยงทาย ให้เอาเศวตฉัตรปักกลางแจ้ง แล้วให้ราชบุตรทั้ง ๕ องค์นั่งรายทีละองค์ ทรงอธิษฐานว่าถ้าราชบุตรองค์ไหนมีบุญญาธิการสมควรจะครองแผ่นดินได้ ขอให้เกิดนิมิตให้เห็นปรากฏ ขณะนั้นเศวตฉัตรโน้มไปทางราชบุตรองค์น้อย ทรงนามว่า เจ้า "ซัยสังข์" Zeytheinkha จึงทรงตั้งให้เจ้าซัยสังข์เป็นทรัชทายาท เจ้าพี่ทั้ง ๔ องค์ก็ยินยอมไม่รังเกียจ พระเจ้านรปติสิทธุพระชันษา ๗๔ ปี เสวยราชย์อยู่ ๓๗ ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๗๕๓ เจ้าซัยสังข์ได้รับรัชทายาท นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๕ ที่ครองเมืองพุกาม แต่ในพงศาวดารพม่าเอานามวัดที่ทรงสร้างเฉลิมพระเกียรติ มาเรียกเป็นพระนามว่า พระเจ้า "ติโลมินโล" Htilominlo (น่าจะตรงกับคำ "ติโลกะนาถ") และเรียกอีกพระนามหนึ่งว่า พระเจ้า "นันตองมยา" Nantaungmya ดูเหมือนจะหมายความว่า "พระเจ้าทรงธรรม" เพราะทรงพระเกียรติในการตั้งพระราชกำหนดกฎหมายด้วย พอพระเจ้าติโลมินโลเสวยราชย์ก็มอบราชการบ้านเมืองให้เจ้าพี่ทั้ง ๔ องค์ช่วยกันว่ากล่าวต่างพระเนตรพระกรรณ เจ้าทั้ง ๔ องค์เข้าไปประชุมกันว่าราชการที่ในวังเสมอเป็นนิจ จึงเป็นมูลเหตุที่เกิดประเพณีมีที่ประชุมเสนาบดี ซึ่งพม่าเรียกว่า "หลุตอ" สืบมา ดังได้พรรณนาในตอนว่าด้วยเมืองมัณฑเล ส่วนพระเจ้าติโลมินโลเมื่อมอบราชกิจที่ต้องว่าราชการบ้านเมืองแก่เจ้าพี่ทั้ง ๔ องค์แล้ว ก็ทรงขวนขวายแต่ในการบำรุงพระศาสนาและสร้างวัดวาอาราม ทรงบรถะวัดพระทันตธัลลังก์ Gawdaw-

balin ซึ่งพระชนกทรงสร้างค้างอยู่จนสำเร็จวัดหนึ่งและให้ถ่ายแบบพระมหาโพธิเจดีย์ที่เมืองพุทธคยามาสร้างในเมืองพุกามด้วย เรียกว่า วัด "มหาโพธิ" Mahabodhi วัด๑

ตรงนี้จะแทรกอธิบายลงสักหน่อย ด้วยพระเจดีย์โบราณแบบมหาโพธิเจดีย์มีอยู่๓องค์ เผอิญฉันได้เคยเห็นด้วยตาตนเองทั้งนั้น องค์เดิมอยู่ที่เมืองพุทธคยาในอินเดีย องค์ที่ ๒ พระเจ้าติโลมินโลถ่ายแบบมาสร้างที่เมืองพุกาม ดูขนาดจะเท่ากับองค์เดิม องค์ที่ ๓ อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ชาวเมืองเรียกกันว่า "วัดเจดีย์เจ็ดยอด" สร้างลดขนาดลงมาเป็นอย่างย่อม เห็นได้ว่าถ่ายแบบต่อๆกันมา ก็ศักราชในรัชกาลของพระเจ้าติโลมินโลอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๗๕๓ จน พ.ศ. ๑๗๗๗ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่าวัดเจดีย์เจ็ดยอดที่เมืองเชียงใหม่ ต้องสร้างเมื่อภายหลัง พ.ศ. ๑๗๕๓ และสร้างในสมัยเมื่อเมืองเชียงใหม่ยังเรียกชื่ออื่น และยังเป็นประเทศราชขึ้นเมืองพุกาม เพราะเมืองเชียงใหม่เดี๋ยวนี้พระเจ้ามังรายสร้างและขนานนามว่า "เชียงใหม่" ต่อเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙

วัดสำคัญที่พระเจ้าติโลมินโลสร้างที่เมืองพุกามมีอีกวัด๑ เรียกว่า วัด "ติโลมินโล" สร้างตรงที่ทำพิธีตั้งเศวตฉัตรเสี่ยงทาย อันเป็นเหตุที่จะได้ทรงรับรัชทายาท วัดนี้นับเป็นวัดมหาวิหารซึ่งสร้างเป็นที่สุดในสมัยเมืองพุกาม อนึ่ง ในรัชกาลพระเจ้าติโลมินโล พระพวกพระสงฆ์นิกายลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรือง ถึงสามารถแต่งหนังสือภาษามคธขึ้นในเมืองพม่าหลายคัมภีร์ ปรากฏว่าพระธรรมวิลาสผู้เป็นศิษย์ของพระอานันทเถระที่มาจากลังกาคราวแรก แปลคัมภีร์ธรรมศาสตร์จากฉบับ (ภาษาสันสกฤต) ในเมืองมอญเป็นภาษามคธ แต่ฉบับศูนย์ไปเสียแล้ว ความเหล่านี้ส่อให้เห็นว่า สมัยรัชกาลพระเจ้าติโลมินโลนั้น วิชาวรรณคดีก็เจริญด้วย พระเจ้าติโลมินโลครองราชสมบัติอยู่ ๒๔ ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๗

พระเจ้ากะยอชวา Kyawswa ราชบุตรได้รับรัชทายาท นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๑๐ ซึ่งครองเมืองพุกาม เมื่อก่อนเสวยราชย์ เห็นจะเป็นศิษย์พระมหาเถระสีหมหาอุยาลี ซึ่งได้เป็นมหาสังฆปรินายกต่อพระมหาเถระอุตราชีวะมา ทรงศึกษาทรายภาษามคธแตกฉานพาพระหฤทัยโน้มไปทางพระศาสนา เมื่อได้เสวยราชย์ว่าราชการแผ่นดินอยู่ จนเจ้าอุชานะ Uzana ลูกเธอพระองค์ใหญ่เจริญพระ-

ชันษาแล้ว ก็มอบราชการบ้านเมืองให้เจ้าอุชานะบังคับบัญชา ส่วนพระองค์ทรงบำเพ็ญแต่การบำรุงพระศาสนากับแต่งหนังสือมาจนสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๓ เสวยราชย์อยู่ ๑๖ ปี

เจ้าอุชานะได้รับรัชทายาท นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๑๑ ที่ครองเมืองพุกาม ในพงศาวดารพม่าว่าพระเจ้าอุชานะโปรดแต่การกีฬากับชอบเที่ยวล่าสัตว์ มอบราชการบ้านเมืองให้มหาอำมาตย์ ชื่อ "ราชสิงหกรรนต์" Yazathinkyan ว่ากล่าวต่างพระเนตรพระกรรณ การบ้านเมืองก็ตกอยู่ในอำนาจมหาอำมาตย์คนนั้น ครั้งหนึ่งพระเจ้าอุชานะไปเที่ยวโพนช้าง คล้องติดช้างเถื่อนกำลังชัยมัน ชนช้างพระที่นั่งล้ม พระเจ้าอุชานะสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๙๗ เสวยราชย์อยู่ได้ ๔ ปี

เจ้าอุชานะมีราชบุตร ๒ องค์ ทรงนามว่า "สิงคสุ" Thingthu เป็นลูกพระมเหสีองค์ ๑ ทรงนามว่า "นรสีหปติ" Narathihapati เป็นลูกพระสนมองค์ ๑ เจ้าสิงคสุมีสาเหตุวิวาทกับมหาอำมาตย์ราชสิงหกรรนต์มาก่อน มหาอำมาตย์คนนั้นมีอำนาจในราชการ จึงชวนข้าราชการให้พร้อมใจกันเชิญเจ้านรสีหปติขึ้นครองราชสมบัติ นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๑๒ และเป็นองค์ที่สุดซึ่งครองเมืองพุกาม

พอพระเจ้านรสีหปติเสวยราชย์ รู้สึกว่ามหาอำมาตย์ราชสิงหกรรนต์เอาอำนาจไว้ในเงื้อมมือหมด ก็ให้ถอดจากตำแหน่งแล้วให้เนรเทศไปเสีย ในไม่ช้าก็เกิดขบถที่เมืองเมาะตะมะเมืองมัจฉคิรีทางตะวันตกขึ้นพร้อมกัน ผู้อื่นไม่สามารถจะปราบปรามได้ ต้องให้มหาอำมาตย์ราชสิงหกรรนต์กลับเข้าไปเป็นแม่ทัพ ก็สามารถปราบขบถรายคายได้ทั้ง๒แห่ง แต่พอเสร็จสงครามแล้วเผอิญมหาอำมาตย์ราชสิงหกรรนต์ป่วยถึงแก่กรรมเสีย ไม่ทันกลับเข้าไปเมืองพุกาม พระเจ้านรสีหปติมีราชบุตร ๓ องค์ ราชบุตรองค์ใหญ่ ทรงนามว่า "อุชานะ" Uzana ให้ไปครองเมืองพะสิม อันเป็นเมืองท่าอยู่ใกล้ปากน้ำเอราวดี ให้ราชบุตรองค์กลางทรงนามว่า "กะยอชวา" Kyawswa ครองเมืองทะละ (ที่เป็นเมืองร่างกุ้งบัดนี้) แต่ราชบุตรองค์น้อยอันทรงนามว่า "สีหสู" Thihathu นั้น พระเจ้านรสีหปติไม่ไว้วางพระหฤทัย จึงให้อยู่ในเมืองพุกาม ตั้งแต่สิ้นมหาอำมาตย์ราชสิงหกรรนต์แล้ว ก็ไม่มีตัวข้าราชการซึ่งมีสติปัญญาสามารถ ถึงกระนั้นถ้าในเมืองพม่ามีเหตุการณ์เพียงเช่นเป็นมาแต่ก่อน

ราชอาณาเขตเมืองพุกามก็ยังจะอยู่มาได้อีก แต่เผอิญพวกชาว "มงโคล" Mongol มาได้เมืองจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๓ ตรงในรัชกาลนั้น พระเจ้ากุบลายข่าน Kublai Khan ตั้งราชวงศ์หงวนครองประเทศจีนแล้ว ขยายอาณาเขตไปทางตะวันออกจนได้เมืองนันเจา ซึ่งเป็นเมืองหลวงไทยมาแต่ก่อน รวม Annex ไว้ในราชอาณาเขต ให้เรียกว่า มณฑลยุนหนำ Yunnan (อันเป็นเหตุที่พวกไทยพากันทิ้งภูมิลำเนาอพยพเพิ่มเติมลงมาในเมืองไทยนี้กับทั้งทางเมืองพม่า ตลอดไปจนเมืองจิตเกิง เมืองอัสสัมต่อแดนอินเดีย) อุปราชจีนที่เมืองยุนหนำให้มาทวง "ก้อง" ณ เมืองพุกาม ด้วยอ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินพม่าได้เคยส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนมาแต่ก่อน พระเจ้านรสีหปติไม่ยอม "จิ้มก้อง" อุปราชยกไปยังเมืองหลวง พระเจ้ากุบลายข่านจึงให้ทูตมาทวงก้องอีกครั้ง ๑ ทูตที่มาครั้งนี้มาจากเมืองหลวง ถือรับสั่งมายังคัยให้เมืองพม่ายอมเป็นประเทศราชขึ้นจีนโดยดี ทูตจีนเห็นจะมาวางโตก้าวร้าวต่าง ๆ ในพงศาวดารพม่ากล่าวแต่ว่าไม่ยอมถอดเกือกในที่เฝ้า พระเจ้านรสีหปติว่าทูตจีนดูหมิ่นก็ให้จับฆ่าเสีย แล้วแต่งทัพไปตีเมืองกันงาย (อยู่ต่อเมืองยาโมไปข้างเหนือ) ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้วกลับใจไปขึ้นแก่จีน อุปราชยุนหนำก็ให้กองทัพจีนยกลงมาช่วยเมืองกันงาย ตีกองทัพพม่าแตกพ่าย พอข่าวรู้ถึงเมืองพุกาม พระเจ้านรสีหปติก็ตกพระหฤทัย คิดว่าจีนคงจะยกกองทัพลงมาตีถึงเมืองพุกาม ให้เตรียมการป้องกันพระนครเป็นโกลาหล ในพงศาวดารพม่าว่าให้รื้อวัดเสียเป็นอันมาก เพื่อเอาอิฐและดินไปถมทำป้อมและสนามเพลาะ ถ้าเช่นนั้นสันนิษฐานว่าคงรื้อแต่วัดที่ชวดเซหักพังอยู่แล้ว วัดที่เป็นของคงามจึงยังเหลืออยู่ทั้งนั้น แต่การตระเตรียมต่อสู้ข้าศึกครั้งนั้น เห็นจะมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในพระนคร เช่น เกิดมีพวกคิดขบถ เป็นต้น พระเจ้านรสีหปติเห็นไม่ปลอดภัย จึงย้ายราชสำนักจากเมืองพุกามหนีลงไปยังเมืองพะสิม ข้อนี้เป็นเหตุให้คนพากันดูหมิ่นถึงเรียกกันว่า "ตะโรกปเยมิน" Tarokpyemin แปลว่า "พระเจ้าหนีจีน" The King who fled from the Chinese แต่ที่จริงครั้งนั้นกองทัพจีนมิได้ตามลงมา เพราะพวกทหารจีนเกิดระส่ำระสายด้วยทนฤดูร้อนในแดนพม่าไม่ไหว พระเจ้ากุบลายข่านจึงให้กองทัพกลับไปเสียครั้ง ๑ ฝ่ายพระเจ้านรสีหปติ เมื่อทราบว่ากองทัพจีนไม่ยก

ลงมาตีเมืองพุกามดังคาด ก็ย้ายราชสำนักกลับขึ้นไปจากเมืองพะสิม แต่เมื่อไปถึงเมืองแปรพบเจ้าสีหสุราชบุตรองค์น้อยที่ไม่ไว้วางพระหฤทัยนั้น คุมกำลังจากเมืองพุกามมาตั้งตักอยู่ แล้วเข้าควบคุมยังคับให้พระเจ้านรสีหปติเสวยยาพิษสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๐ เสวยราชย์ได้ ๓๖ ปี

พอพระเจ้านรสีหปติสิ้นพระชนม์ เมืองประเทศราชและเมืองพระยามหานครที่เคยอยู่ในราชอาณาเขตก็พากันตั้งเป็นอิสระ เจ้าสีหสุทำกลอุบายลงไปยังเมืองพะสิมเหมือนอย่างจะไปเชิญเจ้าอุชานะพี่ชายใหญ่ขึ้นเสวยราชย์ เวลานั้นเจ้าอุชานะประชวรอยู่ เจ้าสีหสุได้ทีก็ฆ่าเจ้าอุชานะเสีย แล้วยกกองทัพไปยังเมืองทะละ แต่เจ้ากะยอชวาพี่ชายองค์กลางรู้เท่าเตรียมจะต่อสู้ เจ้าสีหสุก็ไถลไปตีเมืองพะโค เลยไปถูกธนูข้าศึกสิ้นชีพ

อุปราชเมืองธุนหน่ารู้ว่าพระเจ้านรสีหปติสิ้นพระชนม์ และเมืองพม่าเป็นจลาจล เห็นได้ทีก็ยกกองทัพขึ้นลงมาตีได้เมืองพุกามใน พ.ศ. ๑๘๒๐ นั้น นับเวลาที่เมืองพุกามเป็นราชธานีของพระเจ้าราชาธิราชเมืองพม่ามาได้ ๒๔๐ ปี เมื่อจีนได้ครองเมืองพุกามแล้ว เมืองขึ้นที่แยกกันเป็นอิสระอยู่ กลัวจีนจะไปตีก็มาอ่อนน้อมต่อจีน เมืองไหนมายอมขึ้นจีนก็ยอมให้เมืองนั้นคงอยู่เป็นเอกเทศโดยลำพัง ประเทศพม่าก็แยกเป็นหลายอาณาเขต ล้วนขึ้นต่อจีนแต่นั้นมา ในพงศาวดารพม่าว่าพระเจ้ากุบลายข่านตั้งเจ้ากะยอชวาราชบุตรองค์กลางของพระเจ้านรสีหปติ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองทะละอยู่ก่อน เป็นเจ้าประเทศราชครองเมืองพุกาม แต่แบ่งที่เอามณฑลกอกเส Kaukse ข้างฝ่ายเหนือ ซึ่งในเวลานั้นมีพวกไทยใหญ่ลงมาตั้งทำไร่นาอยู่เป็นอันมาก ตั้งเป็นมณฑลต่างหาก ให้ไทยใหญ่ ๓ คนพี่น้องปกครอง ต่อมาพวก ๓ คนนั้นคิดกลอุบายปลงพระชนม์เจ้ากะยอชวาเสีย แล้วชวนพวกไทยใหญ่ยกกองทัพลงมาตีเมืองพุกามได้ ให้เผารื้อวังบ้านเรือนซึ่งในสมัยนั้นล้วนสร้างด้วยไม้เสียหมด เมืองพุกามก็เลยเป็นเมืองร้าง แม้ถึงสมัยเมื่อพม่ามอญกลับตั้งเป็นอิสระได้ ดังปรากฏในเรื่องราชาธิราช เมืองพุกามก็เป็นแต่เมืองขึ้นของพม่า หาได้กลับเป็นราชธานีอีกไม่ เรื่องพงศาวดารเมืองพุกามมีมาดังนี้ ต่อนี้ก็ไปเข้าเรื่องสมัยเมืองสะแคงเป็นราชธานี ดังเล่ามาในตอนอื่นแล้ว.

สุริยพันธุ์

ตอนที่ ๒๓

พระสมุห์ วร วัดสระเกศ แต่ง

[ต่อจากฉบับปีที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๗]

◎ พระทรงศิลชินบุตรสุดวิเศษ
เธอเล่าความทุกข์ร้อนแต่ก่อนกาล
เธอไฉนหนอเราช่างเชลานัก
ผนวชเณรอยู่ก็นานสำราญภาย
แสนเสียดายราชบุตรสุดอาลัย
กลับไปเฝ้าพระบิดายังชานินทร์
จึงภิปรายพจนะอนุญาต
ครั้นรุ่งเช้าสุริย์ใสได้เวลา
จึงบอกความแก่มารดาและตายาย
ว่าเณรเพื่อนผู้สนิทน้ำมิตรกัน
เธอเป็นพระราชโอรสยศไกร
พระบิตุเรศให้มารับกลับพารา
เห็นว่าท่านรักสนิทคิดเหมือนน้อง
ครั้นไม่ไปก็ห่างทางไมตรี

◎ ตาพลอยหุงถามภิปรายยายลูกยิ้ด
ยายจึงตอบวาจาท่านตาไป
จะจากไปไกลตาน่าใจหาย
ทั้งสองเฒ่าเศร้าใจให้ประวิง
สดับเหตุขัตติยวงศ์ยิ่งสงสาร
พระทรงญาณตริกตรึมแล้วยิ้มพราย
ไม่รู้จักหน่อเนื้อว่าเชื้อสาย
ไม่แย้มพรายเหตุผลให้ยลยิน
จะจากไกลพระอารามงามเฉิดฉิน
พระทรงศิลไม่อาจขัดอัธยา
ให้หน่อนาถไปตามปรารถนา
เณรบุษพาเข้าไปบ้านสถานพลัน
ตามภิปรายสัตย์จริงทุกสิ่งสรรพ์
พระนามพระสุริยพันธุ์พงศ์ขัตติยา
จอมไผทเรืองฤทธิ์ทั่วทิศา
ท่านเมตตาชวนจะให้ไปอานิ
รูปหมายปองสุขสมภิรมย์ศรี
จะเห็นดีพร้อมกันหรือฉันใด ฯ
ยายจะขัดหรือจะเห็นเป็นไฉน
คิดอาลัยหลานยาข้าจริงจริง
กลัวจุ้นวายเจ็บไข้ไปทุกสิ่ง
แล้วตริกตริงกรองมกรมระทมทวี

จึงห้ามว่าหลานเอ๋ยเคยเห็นหน้า
แสนเสียดายหมายไว้ตั้งฤดี
จะบวชเรียนอยู่ได้ก็ไม่ขัด
ขออย่าไปห่างหายจากยายตา

◎ นางเพทายมารดาเห็นหน้าบุตร
คิดจะห้ามลูกรักแล้วหักใจ
แม้นอนุญาตให้ไปตามความประสงค์
จะมิยศมิศักดิ์สมพักตรา
นางเพทายปลอยสนองสองชนก
จะข่มรักหักสวาทให้ขาดลง
ทั้งสามคนคิดสมอารมณ์หมาย
อนุญาตยอมพร้อมกันไม่ฉันทา
ทั้งสองเณรร่วมจิตมิตรสหาย
ขึ้นไปหาพระสุธรรมาจารี
ขอพระคุณได้เมตตาข้าทั้งสอง
ช่วยพิจารณ์ฤกษ์ผาพยากรณ์

◎ พระสุธรรมาจารีผู้มีศีล
เห็นฤกษ์ยามงามดีจะมีชัย
วันมะรืนนี้แลเดือนสิบเอ็ดค่ำ
สิทธิโชควันนั้นเป็นวันดี

◎ ทั้งสองเณรคำนับอภิวาท
สุริยพันธุ์พงศ์กษัตริย์ขัตติยา
ขึ้นไปหาสมเด็จพระสังฆราช
สมเด็จพระชินบุตรสุดอาลัย
แสดงความเอื้อเฟื้อเย็นเยื่อใย
นายอัทธาอยู่วัดจัดกระบวน
จะทิ้งตายายไว้ให้หมองศรี
จะฝากผีฝากไข้ในนัดดา
จะสึกเย็นคฤหัสถ์ก็ไม่ว่า
พอเห็นหน้าเณรหลานสำราญใจ ฯ
ยิ่งแสนสุดเวทนาน้ำตาไหล
จะห้ามไว้ก็จะขัดอัธยา
ท่านก็คงชุบเลี้ยงเพียงวาสนา
ไปภายหน้าพึ่งได้ดังใจหวัง
อย่าม่นหมกร่ำไห้พิไรหลง
แม้นมิปลงชีพคืนคงกลับมา
ทั้งมารดาตายายไม่กังขา
เณรก็ลากลับหลังยังกุฎี
ริบผันผายไคลคลามาถึงที่
อัญชลีเกศกัมประนมกร
อันหมายปองสุโขสโมสร
จะยอยหย่อนหรือว่ายิ่งยังกริ่งใจ ฯ
พิเคราะห์ดูปฏิทินหาช้าไม่
จึงยอกให้ท่ารายความตามคัมภีร์
วันศุกร์อัมฤกษ์โชคโฉลกศรี
พระศุลีจะอำนวยอวยวรา ฯ
แล้วลีลาศกลับหลังไม่กังขา
จึงชวนนายอัทธาริบคลาไคล
อภิวาทวันทาแล้วปราศรัย
ก็ปราศรัยปลอยคำโดยน้ำนวล
ต่างปราศรัยตรึกตรองแล้วยิ้มสรวล
เวลาชวนท่ายเสบียงลำเลียงลง

ทั้งเกลือพริกผักปลาและข้าวสาร
เครื่องคาวหวานคิบสุกบรรทุกลง
ถึงฤกษ์งามยามดีที่กำหนด
เป็นคฤหัสถ์สมหวังดังจินดา
แล้วไปลาพระสุธรรมาริ
ทั้งสองสงฆ์ทรงเมตตาคิดการุญ
คิดสงสารราชบุตรสุดสวาท
จะจากไปไกลตาอนาทร
สิ่งใดหวังได้ดังมโนนึก
ทั้งยศลาภอายุยืนไหลมา
ชันษาอย่าน้อยถึงร้อยเศษ
ถวัลย์รัฐราไชยฤทัยเพลิน
ทั้งสององค์ทรงประสิทธิ์ประสาทสม
พระกุมารได้สัคับแล้วรับพร

◎ บุษราพาหน่อกษัตริย์นั้น
จึงอำลาตายายชนนี
ทั้งสามคนพร้อมใจกันให้พร
ว่าไปเถิดพ่อไปชัยเดชา
จงรักตัวสงวนตนให้พ้นผิด
จะเย็นข้าฝ่ายบุคลวิมลมาลย์
เวลาโปรดยามเปรื่องกระเดื่องชื่อ
อันลาภยศสองนี้ไม่จีรัง
ต่างให้พรสอนพลางแล้วทางฝาก
โอ้พระองค์พงศ์นรินทร์ ปิ่นภพไตร
ขอฝากน้องนี้ด้วยช่วยสั่งสอน
แม้นผิดพลั้งอย่างไรในฝ่าธุลี
อีกน้ำตาลผลไม้เสร็จประสงค์
ลำเลียงส่งเรือไฟในชลา
ทั้งสองเณรลาพรตคืนสิกขา
ขึ้นไปลาพระชินบุตรสุทธิคุณ
พระคุณมิลันเหลือได้เกื้อหนุน
ให้หมองหมุ่นหม่นไหม้อาลัยวรณ์
เคยอยู่ในอาวาสสโมสร
ต่างอวยพรพูนสวัสดิ์วัฒนา
สมเหมือนตริกมุ่งมาดปรารถนา
ดังมหาห้วงนทีทวีเจริญ
ทั่วประเทศเขตขัณฑ์สรรเสริญ
จงเจริญสุขสวัสดิ์สถาพร
ตามนิยมอวยอำนุสารสอน
อำลาจรจากมาไม่ช้าที ฯ
สู่เรือนพลันที่พักเย็นศักดิ์ศรี
แจ้งคดีเหตุผลแต่ต้นมา
จงถาวรปรากฏยิ่งยศถา
ทั้งโรคาราคีอย่ามีพาน
สุจริตประเสริฐแสนเย็นแก่นสาร
จงเกลียดพาลกลัวภัยระไวระวัง
อุตส่าห์ถือสัตย์ไว้เหมือนใจหวัง
กับเกลียดชังคู่กันนะขวัญใจ
สุชลนัยน์ไหลพรากแล้วร่ำไห้
จะคลาไคลคืนหลังยังอาลัย
เป็นคนห่างต่างนครไม่สาสิ
ขอภูมิทรงโปรดงดโทษทัณฑ์ ฯ

◎ ทั้งสองต่างอำลาแล้วคลาเคลื่อน
ถึงเรือโยธนั่งเรียงมาเคียงกัน
กะลาสีกรรเชียงลำเลียงล่อง
ฝ่ายญาติมารดาและตายาย
เหลือชะแง้แลหายสุดสายเนตร
ทั้งมารดาตายายไม่คลายครวญ

◎ ข้างพระหน่อสุริยาวราฤทธิ์
รำพวนถึงมณีประภาวิลาวัณย์
ได้ยลพักตรลักขณากัลยาหญิง
มามีกรรมจำพรากจะจากไป
พี่ตั้งจิตคิดปองประคองขวัญ
หวังถนอมแนบข้างไม่ห่างรัก
พี่พนใจที่จะไปแถลงเล่า
แม้นเหาะเหินเดินได้ในเมฆา
พี่สุดจิตที่จะคิดคะนึงแล้ว
ไม่ทันร่วมหรือมาร้างไปห่างเชย
พระซ่อนโศกเศร้าไว้ใครไม่แจ้ง
กลัวหวนจิตคิดพลันในทันใด
จำจะไปทูลองค์พระทรงเดช
ให้ส่งทูตทูลสารการไมตรี
คำริพลางทางคลายวายวิโยค
เรือกรรเชียงริบมาไม่ช้านาน
ถึงเรือรบที่จอดทอดสมอ
ฝ่ายพระหน่อสุริยวงศ์คำรงไชย
แล้วให้ชักเรือกรรเชียงขึ้นเคียงข้าง
ถอนสมอเร่งไฟให้ไคลคลา
ลงจากเรือนรลิ่วมิ่วมัน
เกษมสันต์ปลื้มปลุกสนุกสบาย
มาตามท้องวังวนชลสาย
ต่างเสียดายโศกเศร้าเผ้ารัญจวน
จนเลี้ยวเขตคุ้งลับไม่กลับหวน
ก็รีบด่วนคืนมาเคหาพลัน ฯ
ทรงสถิตเรือโยธกำสรดศัลย์
โอ้แม่จันทร์ของเชษฐามาห่างไกล
ยังงามพริ้งติดเนตรสังเกตได้
สักปางใดจะได้พบประสบพักตร์
ทุกคืนวันมิได้คลายเสน่ห์หนัก
เยาวลักษณ์ไหนจะแจ้งแห่งกิจจา
ให้โฉมเฉลาแจ้งจิตขนิษฐา
จะไปพานุชน้องมาครองเชย
โอ้ดวงแก้วร่วมชีวิตของพี่เอ๋ย
สุดจะเผยพจนังไปสั่งใคร
สู้ข่มแข็งพจมานไม่ขานไข
จะอยู่ใยในจินดาพาราน้ำ
มาตุเรศบิตุรงค์ผู้ทรงศรี
ขอมณีประภาสุดามาลย์
ค่อยล่างโศกปริ่มเปรมเกษมสานต์
ก็ถึงด่านปากน้ำล้ำเลยไป
แล้วให้รือเรือกรรเชียงเข้าเคียงใกล้
ขึ้นเรือใหญ่เร็วรุดกับยุษรา
กัปตันทางยอกหารชาญอาสา
ออกจากกรุงรัตนาไม่ช้าที่

แล้วแล่นลัดตัดไปในสายสินธุ์ ตามทางถิ่นมิ่งแม่นในแผนที่
คลื่นละลอกลมร้ายสูญหายดี ต่างเปรมปรีดิ์หมายมุ่งกรุงสุทัศน์ ฯ

ตอนที่ ๒๔

นายบุญ แต่ง

๏ จะกล่าวถึงหน่อนาถราชหงส์ นามพระจันทรพงศ์วงศ์กษัตริย์
อยู่เมืองบ่อคำศรีบุรีรัฐ โสมนัสเย็นสุขทุกราตรี
พอวังใหม่สร้างทำสำเร็จกิจ ชวนมิ่งมิตรนุชนางสำอางศรี
ไปอยู่ยังวังใหม่ไม่ราคี สุขเกษมเปรมปรีดิ์สถาวร
กับโฉมนางนพคุณครุณราช ชีดานาฏแห่งองค์อดิศร
เจ้างามล้ำสาวสุรางค์นางนิกร โฉมชะอ้อนลักษณาวิลาวัณย์
พระโฉมยงหลงเลยแต่เชยชิด ภิรมย์จิตแนบน้องประคองขวัญ
พิสมัยมิได้คลาดนิราสกัน เผ้าผูกพันนงนุชพระบุตรี ฯ
๏ วันหนึ่งเข้าไสยาสน์บนอาสน์รัตน์ โทมนัสตรึกตรองให้หมองศรี
คิดคะนึงถึงชนกชนนี พระโศกีโศกสะอื้นกลืนน้ำตา
นิจาเอ๋ยเคยเฝ้าทุกเช้าค่ำ จะควญคร่ำคิดคอยละห้อยหา
แต่พลัดพรากจากขังหวัดสุทัศน์มา กับเชษฐาสุริยพันธุ์พลัดกันไป
จะดีร้ายตายเป็นไม่เห็นศพ นึกปรารภตรึกตรานำ้ตาไหล
อยากกลับเมืองเคืองข้องยิ่งหมองใจ ด้วยยังไม่รู้แห่งตำแหน่งทาง
เมื่อแรกมาอยู่วัดก็ขัดสน แคนตำบลมิได้เหมาะสิ้นเสาะสาง
ไม่มีผู้กล่าวคำเหมือนอำพราง จึงต้องค้างเนิ่นช้ามานมนาน
ครั้นมาได้สมเสกเป็นเอกเชย ก็เพลินเชยนวลอนงค์ยอดสงสาร
บุตรีเจ้าบ่อคำค่อยสำราญ จึงงดการที่จะคืนยังนคร
บัดนี้มาหวนคิดถึงบิตุเรศ จะเทวษถวิลหายิ่งกว่าก่อน
สมควรที่เราจะรีบจร เผ้าภูธรให้สมอารมณ์คิด

ระลึกถึงพรานปลาได้อาศัย
ปฏิบัติเลี้ยงดูอยู่เป็นนิจ
ควรทดแรนแทนคุณพึ่งบุญเขา
พระนิ่งนึกตรึกตราในราตรี
จนยามสองหมองฤทัยมิได้หลับ
สู้แข็งขืนกลืนกล้ำคำรงทรง
ทรงหยิบผ้ามาเช็ดน้ำเนตรย้อย
ยิ่งนึกนึกคิดเงียบยะเยียบเย็น
เสียงประโคมยามฟังดังถนัด
ปลุกประโลมโฉมน้องประคองกาย
นางโฉมยงทรงสดับอภิวาท
เข้าห้องสรงคงคาไขวารี
น้ำกุหลาบอายองค์สรงสนาน
หอมประทินกลิ่นกลั่นจันทน์ขาว
เสร็จชำระสระสรงแล้วทรงเครื่อง
สวมฉลององค์ละอองรจนา
เข้าเฝ้าเจ้าบ่อคำธรรมชาติ
ที่ท่ามกลางท้าวพระยาเสนาใน

◎ ฝ่ายพระเจ้าธรรมชาติราชหงส์
สถิตอาสน์หอคำล้ำโอฬาร
เห็นเขยขวัญจันทรพงศ์ทรงสวัสดิ์
ไยพักตรเผือดผิดสิ้นวิตำ
พระเจ้าลูกเคืองเข็ญเย็นใจฉน
มิทุกข์สุขอย่างไรในใจของ

◎ ฝ่ายพระหน่อยพิตรอิศเรศ
ลูกคิดถึงขอบเขตนิเวศน์วัง
เขารักใคร่เหมือนบุตรสุจริต
แกมิจิตเมตตาโอยอาวรณ์
ให้ล่องเฝ้าสิ้นทุกข์เย็นสุขี
อยู่ยนที่ไสยาสน์อนาถองค์
พลิกกระสับกระส่ายเหมือนไหลหลง
สุชลลงหยดเหยาะเผาะกระเซ็น
ยังพร่างพร้อยตรองความถึงยามเข็ญ
ค่อยว่างเว้นโศกเศร้าบรรเทาคลาย
รวนรำรัสรุ่งแสงพระสุริยฉาย
ตื่นเถิดสายสุดที่รักภักดิ์
อัญเชิญยาทยงกชยุตศรี
ท่อนที โชติช่ออรชร
สุคนธ์อาบปนปรุงฟุ้งเกษร
พระภูษรเย็นรื่นชื่นกมล
ภูษาเหลืองเหลือบสีไม่มีขน
แล้วขึ้นยนปรางค์มาศปราสาทไชย
บังคมยาทพ่อตาอัชฌาสัย
พระหน่อทัยคอยฟังบัญชาการ ฯ
พระยศยงชัตติยามหาศาล
ทรงว่าขานการเมืองเรืองประจำ
จึงคำรัสทักถามว่างามขำ
ดูมัวคล้ำซึมซูบพระรูปทรง
ของใดบ้อกพ่อข้อประสงค์
พ่อโฉมยงเล่าไปจะใคร่ฟัง ฯ
พลางน้อมเกศทูลไปเหมือนใจหวัง
กับอิกทั้งสององค์ทรงนคร

พระเชษฐาข้ายาทนิราศจาก
ไม่แจ้งเหตุแห่งหาให้อาวรณ์
พระจอมวังฟังศัพท์สดับรถ
พระเขยขวัญพรรณนาให้อาดูร
แล้วผินผันพักตรามารับสั่ง
พระยาสนามท่านจงไปให้ได้การ
ที่จะไปพาราวาวุยุบถ
อีกสืบหาตายายนายประมง
พระสั่งเสร็จเสด็จยุรยาตร
พระจันทรพงศ์เขยขวัญอัญชลี
แต่พลัดพรากกลางทะเลเที่ยวเร่ร่อน
พระภูธรได้ทรายที่กรายทูล
แจ้งรหัสเพราะไกลมไหศูริย์
เป็นเค้ามูลมากมายหลายประการ
แสนท้าวนั่งน้อมคำนับรับบรรหาร
สืบสถานกลางป่าพนาดง
ว่าอ้อมคดเย็นไฉนไพรระหง
นำตัวส่งเข้ามาอย่าช้าที
ขืนปรางค์มาศนพรัตน์จำรัสศรี
กลับมาที่ตำหนักพระน้องนาง ฯ

(ยังมีต่อ)

กบเต้นเป็นคำโคลง

ของ

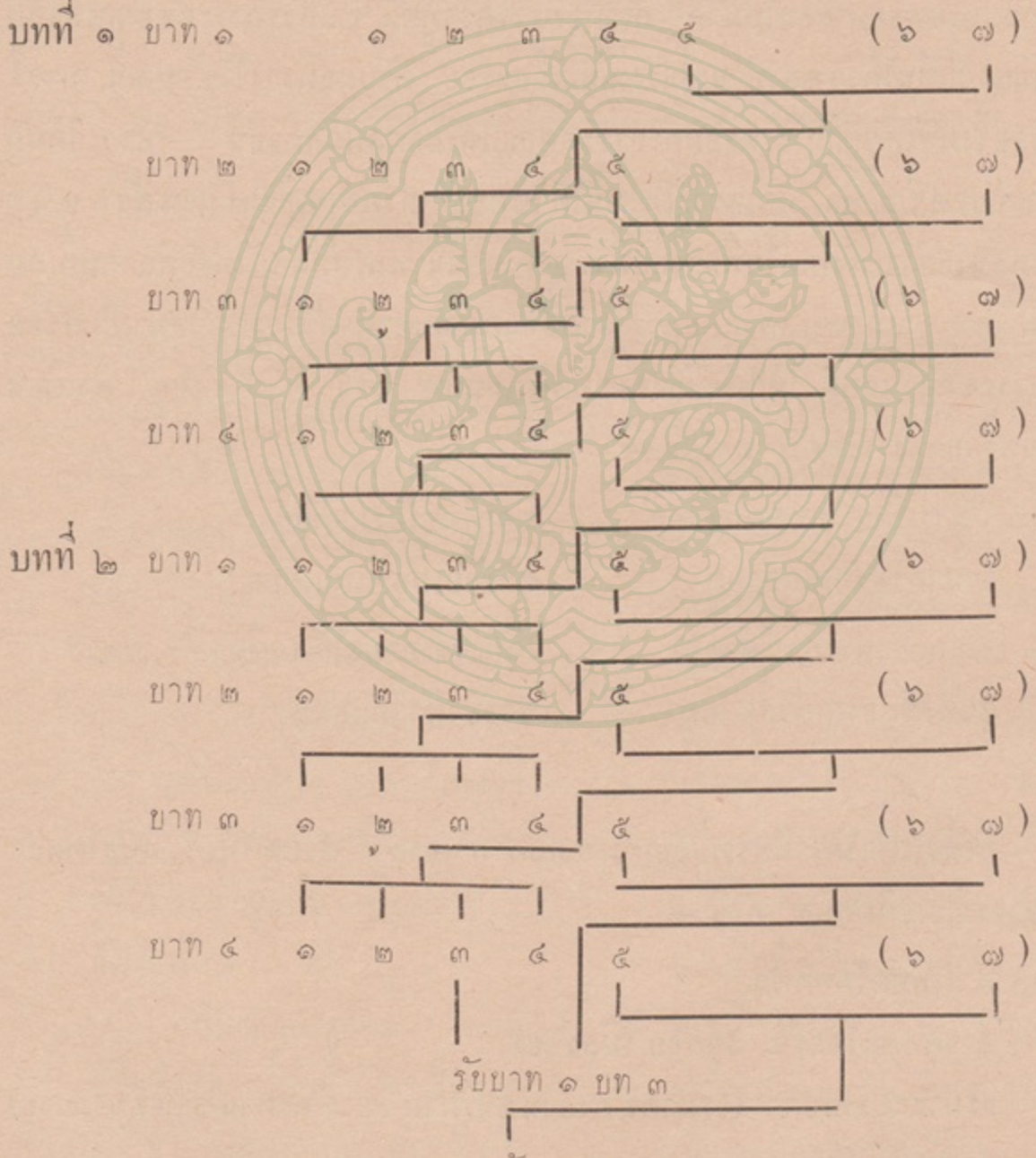
พ. ณ ประมวญมารค

(ต่อจากฉบับ ปีที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๗)

๓. โคลงฮ่า – ห้า – ฮ่า ท่อนที่๒

แผนและคำอธิบายโคลงมณฑกคติ ท่อนที่๒ในตำราฉันทลักษณ์ มีดังนี้:–

แผนโคลงมณฑกคติ

[หมายเหตุของผู้เรียบเรียง : เรื่องนี้แบ่งออกเป็นสี่ภาค เฉพาะที่ข้าพเจ้าเขียนเองมีไม่กี่สิบบรรทัด ส่วนมากเป็นของคัดมาจากหนังสืออื่น หรือ เปลี่ยนลำดับคำโคลง คำร่าย เพื่อมิให้เกิดการเข้าใจผิดในการอ่าน ได้ใช้อักษรดำเพื่อแสดงคำที่เป็นของข้าพเจ้าแท้ๆ]

โคลงแบบนี้เป็นของเก่าแก่มาก ท่องจำและคัดลอกกันหลายทอด จึงได้ตกหล่นและคลาดเคลื่อนไปมาก ต่อเมื่อตรวจตราดูทั่ว ๆ แล้วจัดวรรคตอนเสียใหม่เล็กน้อย ก็เห็นได้ว่า ของท่านเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังแผนที่วางไว้ข้างบนนี้ การที่นำตัวอย่างมาให้ดูมาก ๆ พร้อมด้วยวรรคตอนและยอกสัมผัสด้วยนี้ เพื่อจะให้นักศึกษาสังเกตง่ายขึ้น แต่เพราะโคลงนี้ได้ใช้ท่องจำสวดอ่านเอ่อนจังหวะสั้น ๆ ยาว ๆ จึงตกหล่นไปบ้าง สังเกตได้ที่บางบทมี ๓ บาทเท่านั้น และสัมผัสก็ไม่รับกันตามที่เคยรับกันด้วย และบางแห่งก็แยกวรรคเคลื่อนคลาดเอาคำต้นวรรคท้ายมาเป็นสร้อยปลายวรรคต้น เลยทำให้ไม่คล้องจองกันดังแผนเลย เช่น คำ "ช่วยดู" ซึ่งเขียนไว้เป็นสร้อยของวรรคต้น ต่อไปนี้ :—

๑. "มารเพี้ยดไททศพลช่วยดู แดนไตรจักรอยู่ค้อย
ธรมาครปรัตเยกช่วยดู ห้าร้อยเทียรแมนเดียว
๒. อเนกถ่องพระสงฆ์ช่วยดู เชียวรรยายิ่งได้ (เชียว คือ เชี่ยว)
ขุนหงส์ทองเกล้าสี่ช่วยดู ชระอำพ้าใต้แผ่นหงาย" ฯ

เป็นต้น

ดังนี้จะเห็นได้ว่าผิดระเบียบเดิม ๆ หมด ถ้าเอาคำ "ช่วยดู" ไปไว้ต้นบาทหน้าก็จะเข้าระเบียบเดิมหมด ดังนี้ :—

"๑. มารเพี้ยดไททศพล
ช่วยดูแดนไตรจัก อยู่ค้อย (มิสร้อย)
ธรมาครปรัตเยก (ธรมาคร คงอ่าน ธนรมาก อย่าง ทรมาน อ่าน ทนระมาน)
ช่วยดูห้าร้อยเทียร แมนเดียว

๒. อเนกถ่องพระสงฆ์

ช่วยดูเชียวรรยา ยิ่งได้ (มีสร้อย)

ขุนหงส์ทองเกล้าสี่

ช่วยดูชระอำพ้าใต้ แผ่นหงาย (มีสร้อยจึงรับ ๕ ได้)

(๗ และ ๘ ส่งต่อไปในบท ๓) และยังมีอีกมาก

อนึ่ง ข้อยังคัย โท ตรวจดูทั้งหมด มีรับตั้งแต่ คำ ๒ ถึง คำ ๕ แต่รับ คำ ๑ ไม่มี น่าจะเป็นยังเอญ จึงตั้งแผนให้รับคำที่ ๑ ได้อย่างสัมผัสท้ายบาทอีนด้วย

"ช่วยดู" ที่ใช้เป็น "สร้อยสลับวรรค" เช่นนี้แปลก เคยเห็นมีสร้อยชนิดนี้ใช้ในหนังสือวรรณคดีอื่นๆ อีกบ้าง แต่ไม่เป็น "เจตนัง" คือ :—

มหาชาติคำหลวง

สกุณิ หตปุตฺตาว สุญญ์ ทิสฺวา กุลาวกำ

แม่นกลูกนกหาย แลนา ซ่าสูญคายแครงง แลนา อกคืออองไฟร้อน แลนา

เหตุเทวศจากลูกย้อน เหยื่อช้าฉนนใด ก็ดี

ทิรำ ทุกฺเขน ฌายิสฺสำ สุญญ์ ชาคมฺมิมำ ปุรำ

เหมือนแม่จักมาซ่า ณ พ่อ เรือนขันทน่าเจ้าเปล่า ณ พ่อ ร้อนแล้วเล่าลห้อย ณ พ่อ

เหตุเทวศจากลูกน้อย เน่อนช้าฉนนนั้น แลนา

สกุณิ หตปุตฺตาว สุญญ์ ทิสฺวา กุลาวกำ

แม่นกลูกนกหาย แลนา เห็นรงงคายเปล่าปล่ยว

ผอมเหลืองห่ยวแห้งเข้า แลนา เหตุยเห็นลูกเศร้า ซุ่นหน้าฉนนใด ก็ดี

กิสา ปณฺฑุ ภวิสฺสามิ ปิเย ปุตฺเต อปสฺสติ

เหมือนแม่จักมิเห็น ณ พ่อ ลูกสรเลนบุญฦๅ ณ พ่อ

ผอมเหลืองคือใบไม้ ณ พ่อ เหตุยเห็นหน้าไท้ หน่อท้าวฉนนนั้น แลนา

พระลอ

◎ ผิภายในแล่นออก แลนา ผิภายนอกแล่นเข้า แลนา เทพดาปู่เจ้าสั่ง แลนา มาทำดั่งปู่สอน แลนา ให้ย่อหย่อนทุกสิ่ง แลนา จึ่งให้สารไปกล่าว แลนา จึ่งให้ข่าวไปถึ่ง แลนา สมิ่งพรายผู้เถ้า แลนา ปู่เจ้าฟั่งแล้วไส้ แลนา ปู่จึ่งใช้สลาเหิน แลนา เดินเวหาไปสู่ แลนา ตกลงอยู่ระคน แลนา ปนหมากเสวยท่านไท้ แลนา ครั้นท่านได้หยิบเสวย แลนา ย่านเลยลอราช แลนา ใจะขาดรอนรอน แลนา ถึงสายสมรพี่น้อง คิดยลุเลยข้อง ชุ่นแค้นอาดูร ฯ

◎ เจ็บผิอเหลือแผ่นดิน นะพี่ หลากกระบิลในแหล่งหล้า นะพี่ ยอกแล้วจะไว้หน้าแห่งใด นะพี่ ความอายใครช่วยได้ นะพี่ อายแก่คนไส้ท่านหัว นะพี่ แหนงตัวตายดิกว่า นะพี่ สองพี่อย่าถามผิอ นะพี่ เจ็บผิอเหลือแห่งพร้อง โอ้เอนดูรักน้องอย่าซ้ำจำตาย หนึ่งรา ฯ

เตลงพ่าย

◎ ชวนกันผันกันผาย แลนา ชวนกันขายขวัด แลนา ชวนกันกระพักกระเพิน แลนา ชวนกันเกริ่นกันเกรียว แลนา ยเหลียวหลังมารำ แลนา ยกลับหน้ามาราญ แลนา ยอยู่ท่านมือรย แล่นา ยอยู่ทยมือรอญ แลนา มรณ์ด้วยตายเหลือหลาย แลนา ตายด้วยหยกเหลือหลาก แลนา มากยืนต้องอนันต์ แลนา ครันทวนถูกอเนก แลนา เฉกฟางฟอดทอดไฟ ฟูมไผทถั่งท้น พันคะเนคะแนน แกลนเดชไท้ทุกผู้ ยมิใครรอสู้ แต่ตั้งต้นหนี สิ้นนา ฯ

พิจารณาโคลงสร้อยสลับวรรคที่ว่าแปลก ประกอบกับร่ายสร้อยสลับวรรคข้างบนแล้ว ความแปลกชักจะหายไปแยะ ฉะนั้น ลองเรียง "โคลง" เสียใหม่ให้เป็นร่ายสั้น

◎ พาจกจากซึ่งหน้า หว้ายชั้นฟ้าคู่แมน ไตรแดนจักรอยู่ค้อย ห้ารอ้ยเทียรแมนเดียว เชียวจรรยายิ่งได้ ชรอ่ำใต้ฟ้าแผ่นหงาย ใจตายตนยใกล้ ฟื้นใต้ชื่อกามภูม ครูมคลองแผ่นช้างเผือก เสียงเงือกงูวางขนลง เอาองเปนหมอกหว้าย

หอสมุดแห่งชาติชลบุรี

แสนผึ้งยอมห้าว หนอย้าวปู่สมิงพลาย คิร้ายยอกคนจำ กำรูคลื่นเปนเปลว ตัดคอเรวให้ขาด น้ำอยาดทองเปนรุง เจาะเพาะพุงใยแย่ง เชี่ยวชาชแวงยาชื่อทุณพีตัวโตรด ฟ้าผรโลดลิ่วขวาน เคล้าฟ้าเคลือกเปลวลาม พระรามพระลักษณชวักอร ปล้ำเจ้ยวรอนราญรง ผู้ใดเภทพงคด ถือขันสรดใบพลูตานเสี่ยด มารเพี้ยกไททศพล ช่วยดู ธรรมารคประเตยก ช่วยดู ยเนกถ่องพระสงฆ์ ช่วยดู ขุนหงษทองเกล้าสี่ ช่วยดู ฟ้าพัดพริ้ใยยัง ช่วยดู สี่ปวงผีหาวแห่ง ช่วยดู ฟ้าชรแร่งหกคลอง ช่วยดู ผีกลางหาวหารแอ่น ช่วยดู ฟ้ากระแฉ่นเรือนผยอง ช่วยดู เจ้าผาคำสามเส้า ช่วยดู ผีพรายผีชรหมื่นคำ ช่วยดู บชื่อน้ำตัดคอ บชื่อ มล้างยอเอาใส่เล้า บชื่อ แร้งกาเต้าแตกตา บชื่อ หมาหมูหมีเช่นเชี่ยว ยมราชเกี้ยวตาตาว ช่วยดู ลมฝนฉาวทั่วฟ้า ช่วยดู ขุนกล้าแกล้วขยุง ช่วยดู สิบหน้าเจ้าอสูร ช่วยดู แผนทูลเชาเงือกปล้ำ ช่วยดู

๏ ผีคงผีหมื่นถ้ำ ล้ำหมื่นผา มาหนน้ำหนยก ตกนอกชอกฟ้าแมน แดนฟ้าตั้งฟ้าต่อ ไลา

ตามทางสันนิษฐาน โองการแช่งน้ำเป็นบทเก่าถึงสมัยพระรามาธิบดีอู่ทอง เพราะในบทมีออกพระนามรามาธิบดี และเป็นบทที่เก่าจนอ่านไม่ใคร่เข้าใจ นอกจากนั้นมีอธิบายกันว่า บทนี้ เป็นบท “ขลัง” ฉะนั้น เขาจึงแกล้งแต่งไม่ให้ใครเข้าใจได้ จะได้เห็นเป็นของศักดิ์สิทธิ์

มาตอนนี้ ข้าพเจ้าชักจะเห็นว่า การสันนิษฐานวรรณคดีนี้สนุกดี ฉะนั้น ข้าพเจ้าขอสันนิษฐานบ้างว่า เดิมเขาเขียนไว้เป็น สอง หรือ สาม คอลัมน์ ตั้งใจให้อ่านลงมา (อย่างที่เรียงใหม่) อ่านเช่นนี้ก็พอเข้าใจความได้ แต่ถ้าจะอ่านร่าย ให้เป็น โคลงข้ามบรรทัด หรือ ผิดลำดับ เรื่องก็น่าจะ “ขลัง” ขึ้น จนอ่านไม่รู้เรื่องจริง ๆ

ในที่นี้ ควรอธิบายเสียด้วยว่า ที่เรียงใหม่ถือตามสัมผัสอย่างเดียว และพยายามให้เป็นร่ายท่อนเดียวกัน ซึ่งย่อมเป็นไปไม่ได้อยู่เอง เพราะของเก่าเขาคงตัดไว้เป็นท่อนสั้น ๆ อย่างร่ายกาพย์พระนิพนธ์สมเด็จพระปรมาฯ

หากจะมีนักวรรณคดีเห็นด้วยกับข้าพเจ้าบ้างว่า คำ "สันนิษฐาน" ของข้าพเจ้าอาจไม่ผิด ก็น่าพยายามเรียงให้ใกล้กว่านี้ เสร็จแล้วเรื่องก็คงอ่านง่ายเข้าอีกแยะ แต่ข้าพเจ้าต้องขอเตือนเสียหน่อยว่า ระวังอย่าไปทำให้เรื่องของเขาหายขลังไปหมด.

(ป. ล. ร่ายบางบาทมีสร้อยข้างหน้าแทนสร้อยหลัง คือ บซื่อน้ำตัดคอ บซื่อมล้างออเอาใส่เล้า บซื่อ แร้งกาเต้แตกตา บซื่อ หมาหมูหมีเข่นเขี้ยวยมราชเกี้ยวตาตาว ช่วยดู ฯลฯ สร้อยชนิดนี้ดูเหมือนมีในท้าวฮุ่งหรือเจือง ส่วนบาทที่ว่า บซื่อ น้ำหยาดทองเป็นรุง คำว่า "บซื่อ" นั้นเกินได้ตัดแล้ว)

(จบบทที่ ๓)

ศิลปสงเคราะห์

หรือ

ปทานุกรมศัพท์เฉพาะเกี่ยวกับศิลปะตะวันตก

นายศิลป์ พีระศรี แต่งเป็นภาษาอังกฤษ

พระยาอนุมานราชธน แปล

หมายเหตุ: คำที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรดำ เป็นคำตั้งอยู่ในปทานุกรม

(ต่อจากฉบับ ปีที่ ๗ เล่ม ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗)

Outline **เส้นรูปนอก** ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกล่าวพรรณนาหรือการเขียนหนังสือ เส้นรูปนอกหมายถึงเนื้อหาของเรื่องที่พรรณนาเป็นอย่างเรื่องย่อใจความ

ถ้าเกี่ยวกับศิลปการปั้น คือ ปฏิมากรรม รูปเส้นนอกมีความหมายเท่ากับคำว่า มวล (mass) กล่าวคือ ได้แก่เส้นที่วงล้อมรอบรูปไว้ จะเป็นรูปเดียวหรือหลายรูปก็ตามที

ปฏิมากรรมรูปคน เรือน หรือสิ่งใด ๆ ที่มีบริมาตรเป็นสามมิติ (คือกว้างยาวและหนา) เมื่อมองดูจากแง่ใด รูปนั้นจะเป็นสิ่งที่กำหนดรูปบริมาตรในอวกาศ (คือกินเนื้อที่ในอากาศตามรูปที่เป็นอยู่) และเส้นที่เป็นขอบเขตของรูปนั้น ท่านเรียกว่ารูปเส้นนอก

ที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจใช้แก่ภาพวาด หรือ ภาพระบายสีได้เหมือนกัน เพราะด้วยอาศัยดินสอหรือสี เรากำหนดรูปเส้นนอกของมวลสิ่งที่สมมติว่าอยู่ในอวกาศหรือพื้นหลังของภาพ ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กับวัตถุที่ประกอบเป็นรูปเส้นนอกนั้นก็ได้

P

Pathetic **น่าสมเพช** ศิลปกรรมใดทำให้เราเกิดความรู้สึกสงสารหรือเศร้าใจ ก็เรียกว่า น่าสมเพช

ตัวอย่าง ถ้าเราจะพรรณนาระบายภาพ หรือ ปั้นรูป เป็นเรื่องหญิงสาวคนหนึ่งนอนแช่วกำลังจะสิ้นใจตายไป มีควงตาเหลือบแลไปทางช่องหน้าต่าง ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นที่โล่งปลอดโปร่งใจ ถ้าเราประพันธ์อย่างนี้ ก็เป็นภาพแสดงเรื่องน่าสมเพช เพราะทำให้ผู้ดู หรือ ผู้อ่าน เกิดความเศร้าใจให้รู้สึกสงสาร

อีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าเราพรรณนาหรือระบายภาพชีวิตของชาวประมง เป็นชีวิตล่อแหลมต่อภัยอันตรายในท้องทะเล แสดงให้เห็นหญิงหมู่หนึ่ง กำลังจับกลุ่มยืนอยู่บนก้อนผาริมชายทะเล มีสีหน้าแสดงอาการวิตกอย่างหนักใจ เมื่อขณะเฝ้ามองดูท้องทะเลตรงขอบฟ้าซึ่งกำลังเป็นพายุใหญ่มีคลื่นลมอยู่ปั่นป่วน วิตกทั้งวลเป็นห่วงใยว่า เมื่อใดสามีของตนจะกลับมา ถ้าเราประพันธ์อย่างนี้ก็เป็นภาพแสดงเรื่องน่าสมเพช เพราะทำให้ผู้ดู หรือ ผู้อ่าน รู้สึกสงสารหญิงเหล่านั้น ซึ่งกำลังวิตกวุ่นวายใจ หวั่นๆถึงสามีที่รักของตน ว่าจะเป็นอันตราย เป็นอะไรลงไปในทะเล

Pigment **วัตถุเป็นสีในตัว** หมายถึงวัตถุที่มีสีเป็นคุณสมบัติอยู่ในตัวของมัน และย้อมหรือลงวัตถุอื่นให้เป็นสีอย่างเดียวกันได้อย่างถาวร

เช่น วัตถุเป็นสีในตัวเป็นสีเหลือง ตกลงบนผ้าหรือกระดาษขาว เป็นต้น ก็จะทำให้ผ้าหรือกระดาษนั้นเป็นสีเหลืองไปด้วย นี่ฉันใดวัตถุเป็นสีอื่นๆในตัวเองก็เป็นฉันนั้น

วัตถุใดอาจมีวัตถุเป็นสีในตัวเป็นอย่างถาวร หรืออาจมีสีอยู่ชั่วคราว ซึ่งไม่ใช่อยู่ในตัวของมันเอง เพราะด้วยแสงสว่างของสีนั้นๆ

ตัวอย่าง ถ้าหลอดโคมไฟฟ้าสีแดง ส่องแสงไปต้องวัตถุสีขาว วัตถุนั้นก็จะเป็นสีแดง แต่สีแดงนั้นจะติดอยู่ชั่วคราว เมื่อดับแสงไฟในหลอดไฟฟ้าแล้ว วัตถุนั้นก็กลับเป็นสีขาวตามเดิม เพราะวัตถุนั้นไม่มีสีอยู่ในตัวของมันเอง

ตามทฤษฎีของสี มีแม่สีซึ่งเป็นมูลเดิมของสีต่างๆ อยู่ ๒ ประเภท คือ แม่สีของวัตถุเป็นสีในตัว (ได้แก่ แดงชาด เหลือง และคราม) ประเภทหนึ่ง และแม่สีแสงอาทิตย์ (ได้แก่ แดงหงเสน เขียวมรกต และม่วงคราม) อีกประเภทหนึ่ง แม่สีประเภทแรกคือวัตถุเป็นสีในตัวเอง ซึ่งเป็นมูลฐานของสีสำหรับระบาย ส่วนแม่สีประเภทหลัง เป็นสีซึ่งเป็นมูลฐานของรังสีโดยธรรมดาของแสงสว่าง.

Plain **เรียบๆ** หมายความว่าง่ายๆ ไม่ยุ่งยาก ไม่ได้ทำให้งาม ไม่ได้ลงสี และอาจหมายถึงความนึกเห็นเป็นมโนภาพ หรือการแสดงออกมา ซึ่งเข้าใจได้ง่ายๆ ไม่ยาก หรือหมายถึงองค์ประกอบที่ไม่ยุ่งยาก ถ้าเป็นปฏิมากรรมรูปคน ก็เป็นรูปมีการวางท่าทางอย่างเรียบๆ มีเครื่องประดับอลังการเล็กน้อยหรือไม่มีก็ได้ นอกนั้นยังหมายความว่า ไม่ได้ทำให้งามหรือตกแต่งแต่น้อยที่สุด จะเป็นส่วนภายในหรือภายนอกห้องก็ได้ ถ้าเป็นทางเทคนิค ก็หมายความว่า ไม่มีเค้าให้เห็นว่า ทำจนเกินดี หรือ ประณีตบรรจงมากไปตลอดจนการประจักษ์แห่งศิลปทุกชิ้น ซึ่งนึกเห็นเป็นมโนภาพและดำเนินวิธีทำ เป็นทำนองง่ายๆ ไม่ยาก ก็เรียกว่า เรียบๆ ได้

Plan **แผนผัง** คำนี้ หมายถึงรูปของวัตถุใดที่เขียนร่างเป็นแบบขึ้น จะเป็นเครื่องจักร เรือน พื้นสถานที่ แผนที่เมือง หรือสิ่งใดๆ โดยวางรูปดูยื่นลงไปตามด้านนอน หรือหมายความอีกนัยหนึ่งว่า กะวางหรือดำเนินการก็ได้ เช่น ถ้าเราจะสร้างสิ่งก่อสร้างเป็น

อนุสาวรีย์ณที่ใดแห่งหนึ่ง เราจะต้องกะวางแผนผังเป็นอย่างทั่วไป รวมทั้งลานจตุรัส หรือถนนหน้าอนุสาวรีย์ ต้นไม้ดอกไม้ และสิ่งอื่นๆที่จะประกอบกับอนุสาวรีย์นั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราจะจัดกะการแสดงละครในที่กลางแจ้ง เราจะต้องร่างวางแผนผังของเวทีที่แสดง แผนผังที่นั่งของคนดู ทางเข้าออก ที่สำหรับจอดรถ วางที่ตั้งโคมไฟให้ความสว่างแก่สถานที่ เป็นต้น.

Plane **พื้นแบนราบ** ในทางทิวทัศน์ เราจะเรียกภาพพื้นแบนราย คือ พื้นแบนรายที่สมมติเป็นเส้นตั้งเป็นฉากในแนวที่มองเห็น กล่าวคือเป็นเส้นตั้งเป็นฉาก ซึ่งสมมติขึ้นว่า เป็นแนวแล่นระหว่างจากสายตาเรา กับวัตถุที่เห็นอยู่ตรงหน้าเรา

ทางปฏิมากรรม สถาปัตยกรรม และทางกิยาโรสกุโรของภาพจิตรกรรม เขาใช้คำว่าพื้นแบนราย สำหรับพื้นต่างๆที่เป็นพื้นหน้า ซึ่งประกอบเป็นบริมาตรแห่งศิลปวัตถุ

รูปศิรษะคน มิสัณฐานกลมอย่างรูปไข่ แต่ที่จริงประกอบด้วยพื้นแบนรายหลายแห่ง เช่น ถ้าดูด้านหน้า จะมีรูปเป็นพื้นแบนรายที่เห็นชัดตรงแก้ม คือ จากกระดูกแก้มแล่นตลอดลงไปถึงคาง ดูด้านข้างก็มีพื้นแบนรายอีกแห่งหนึ่ง คือ ตอนที่มีสันกระดูกแก้มหู และขากรรไกรล่าง เป็นที่กำหนดหมาย จมูกก็ประกอบด้วยพื้นแบนรายชัดอยู่สามแห่ง คือ ด้านหน้าตอนสันจมูกแห่งหนึ่งเป็นขนาดแคบ และอีกสองแห่งซึ่งกว้างและใหญ่กว่า คือ ตอนข้างจมูกทั้งสองด้าน ดังนี้เป็นต้น รูปศิรษะคนมีพื้นแบนราย หลายแห่งฉันใดส่วนอื่นๆทุกส่วนของร่างกายก็มีพื้นแบนราย หลายแห่ง ฉันนั้น

ทางสถาปัตยกรรม เขาเรียกพื้นแบนรายคือพื้นหน้าทั้งหมด ที่อาจสังเกตเห็นได้ชัด จากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง พื้นแบนราย ทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้น อาจตั้งเป็นฉากต่อกัน ดังจะเห็น

ได้ทาง ด้านหน้า ด้านข้าง และด้านหลังของเรือน หรืออาจตั้งขนานกันไป หรือเอียงเพล่กันไปก็ได้.

Portraitist จิตรกรหรือปฏิมากรที่ชำนาญทางเขียนภาพหรือปั้นรูปคน

Posture **วางท่าทาง** ดู Gesture

Proportion **ส่วนสัด** หมาย ความถึงความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ระหว่างส่วนประกอบ ต่าง ๆ ของ องค์ประกอบ เช่น รูปร่างของคนประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ อยู่มากส่วน ถ้าความสัมพันธ์ ของส่วน เหล่านี้มีส่วนสัดเหมาะเจาะกัน ก็จะทำให้รูปร่างดูงาม ถ้ามีส่วนหนึ่งไม่ได้ส่วนสัดเหมาะเจาะกันกับส่วนอื่น ๆ ก็เป็นผลให้เป็นความไม่ประสานกัน

องค์ประกอบ ซึ่งประกอบด้วยรูปหลายรูป (มีรูปคน รูปสัตว์ รูปประดับประดา หรือ รูปทางใจ) จะต้องมีส่วนสัดสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งส่วนต่าง ๆ ในรูปแต่ละรูป และกับส่วนต่าง ๆ ของ รูป อื่น ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น มวล สิ่ง และ ราย ละเอียดทั้งหมด จะต้องมีส่วนสัดประสานเป็นสัมพันธ์กัน

แม้จะกล่าวได้ว่า ความมีส่วนสัดงามเหมาะเจาะ เป็นสาระสำคัญซึ่งประกอบเป็นความงามก็คือ ความงามที่ตรง กับ ความ งาม ซึ่ง ธรรมชาติกำหนด เป็นกฎธรรมดาขึ้นไว้นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากรูปร่างของคน ของสัตว์ ของต้นไม้ ดอกไม้ เป็นต้น ดังนี้ก็ดี แต่เราจะกล่าวไม่ได้ว่า ความมีส่วนสัดงาม ตามความคิดเห็นเป็นมโนภาพศิลป์ ว่าเป็นความงาม เพราะจะงามหรือไม่งาม ย่อมแล้วแต่ความรู้ค่า หรือ ความนิยมชมชอบดีหรือเลวของศิลปิน

เรื่องส่วนสัดนั้น จะกำหนดเป็นตัวเลขสำหรับ นักศึกษาศิลป์ว่าส่วน ของ องค์ ประกอบ ส่วน นั้น ส่วนนี้ จะต้องยาวหรือสั้น เล็กหรือใหญ่ มีขนาดเท่านั้น เท่านี้ ไม่ได้ เรื่องตกแก่การวินิจฉัย ดี หรือ เลว ของนักศึกษาเองที่จะจัดกะมวลสิ่งและ ราย ละเอียด ว่า ได้ ส่วน สัด เหมาะเจาะกันหรือไม่เท่านั้น

ถ้านักศึกษามีนิสัยเรื่องศิลปเป็นบัณฑิตมาแต่กำเนิด ก็จะสามารถวินิจฉัยได้ถูกต้องเอง ถึงเรื่องส่วนสัดที่ถูกต้องเหมาะเจาะโดยอาศัยความพยายามทดลองและทำอยู่เสมอเรื่อยไป

Purpose **ความมุ่งหมาย** คือ วัตถุประสงค์สิ่งหรือความคิดเห็นเป็นมโนภาพ ซึ่งประสงค์เอาผลครั้งสุดท้ายที่แน่นอน กล่าวคือ สิ่งที่ทำขึ้นนั้น ไม่ใช่ทำขึ้นโดยอุบัติเหตุเป็นตามบุญตามกรรม แต่ทำขึ้นตามความเห็นที่เป็นมโนภาพล่วงหน้าไว้ก่อนแล้ว ว่าทำขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อันใด

ว่าในทางศิลป คำว่า ความมุ่งหมาย หมายถึงการประจักษ์แห่งศิลปที่ตรงกับหรือทำความพอใจแก่ความเจตนา อันเป็นไปทางปัญญาจิตใจหรือประโยชน์ใดๆ

กล่าวโดยทั่วไป ศิลปมีความมุ่งหมายเกี่ยวกับสังคม เพราะเป็นเครื่องรับใช้เพื่อให้งอกงามหรือเพื่อทรงไว้ซึ่งส่วนอันสำคัญที่สุดแห่งธรรมจรรยาประจำชาติ ไม่ว่าของชนหมู่ใด เช่น การประจักษ์ทางปัญญาศาสนา และการเมืองเป็นต้น

จริงอยู่ มีศิลปลางประเภทซึ่งสร้างขึ้นโดยไม่มีความมุ่งหมายอะไรที่แน่นอน เพราะเกิดขึ้นลอย ๆ จากความนึกเห็นของศิลปินซึ่งอาจเปรียบเทียบกับนกที่ส่งเสียงร้องแจ้วๆ ความจริงนกมันร้องเพลง เพื่อความบันเทิงใจของมันเอง เพราะความจำเป็นโดยธรรมดาวิสัยที่มันจะแสดงการร้องของมันออกมาเป็นทำนองเพลงที่ประสานกัน นกมันร้องเพลงของมัน ทำให้เรารู้สึกเบิกบานยินดีไม่น้อยนี้ฉันใด ศิลปินผู้สร้างศิลป เพื่อความพอใจในความสามารถที่เป็นมาแต่บัณฑิตแห่งตน ก็ย่อมเป็นเครื่องทำให้เราได้รับความสว่างทางปัญญาและความบันเทิงใจในสุนทรีย์ด้วยก็ฉันนั้น เหตุฉะนี้ การประจักษ์ในศิลปอริสุทธิ์เหล่านี้ ซึ่งดูเหมือนจะไม่มีความมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นประโยชน์ใดๆ แต่แท้จริงศิลปเหล่านั้นก็มีความมุ่งหมายที่

จะขัดเกลาจิตใจของเราให้ผ่องใสนั่นเอง

กล่าวมาแล้วว่า ศิลป เมื่อกล่าวทั่วไป ที่สร้างขึ้นก็มีความมุ่งหมายไว้แน่นอน ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เมื่อศิลปินจะทำศิลปกรรมชิ้นใดขึ้น ก็จะต้องสร้างตามความมุ่งหมาย ที่จะให้ศิลปกรรมนั้นเพื่อประโยชน์อะไร

ศิลปิน ต้องกำหนดไว้ ใน ใจเสมอ ถึง เส้น บริมาตร สี และอื่นๆ ว่าจะต้องใช้ให้เข้ากันได้กับความหมายครั้งสุดท้าย ซึ่งได้คิดเห็นไว้ เช่น ถ้าเรายังไม่ทราบความมุ่งหมายของอาคารตลอดจนห้องต่างๆในอาคารนั้นทุกห้อง ว่าจะใช้เพื่อประโยชน์อะไร เราก็จะเขียนแผนผังของ อาคาร นั้น ยังไม่ได้

เราจะปั้นรูปหรือวาดภาพองค์ประกอบใดไม่ได้ ถ้ายังไม่ทราบว่าองค์ประกอบนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์อะไร จะตั้งหรือติดไว้ที่ตรงไหน อยู่ในที่สูงหรือที่ต่ำ มีแสงสว่างดีหรือไม่ มีสิ่งแวดล้อมตรงที่จะตั้งหรือติดรูปเป็นอย่างไร เหล่านี้ เป็นต้น.

R

Rapt, Rapture จับใจ เมื่อเกิดอารมณ์ให้สะเทือนใจอะไรขึ้น ทำให้เรารู้สึกเยิกยานจนลืมตัว เราก็อยู่ในสถานการณ์ที่ทำให้เรารู้สึกจับใจ

การประจักษ์ทางศิลป ที่สูงย่อมทำให้บุคคลมีการศึกษา และมีความรู้สึกไว เกิดอารมณ์ให้สะเทือนใจขึ้นอย่างแรง ... และอารมณ์ให้สะเทือนใจเช่นว่านี้ จะทำให้บุคคลคนนั้นรู้สึกจับใจเพราะด้วยอำนาจแห่งความคิด และการแสดงออกมาแห่งศิลป และทำให้มีความเยิกยานจนลืมตัว

สถานการณ์ที่ทำให้จับใจอาจเป็นอยู่ในความรู้สึกชั่วขณะหนึ่ง แต่ก็พอที่จะเป็นอิทธิพลและให้ความจำได้ตลอดไปใน

ชีวิตของบุคคล ซึ่งได้ประสบความขัดใจเพราะด้วยศิลป.

React, Reaction **ปฏิกิริยา** หมายความว่า กลับเป็นอย่างเก่า หรือเกิดเป็นผลสะท้อน หรือเป็นสิ่งต้านทานขึ้น

วิธีแสดงของศิลป การแสดงออกมาและเทคนิค ย่อมตกอยู่ในความเปลี่ยนแปลงผันแปรไปเป็นยุคๆ อันเนื่องมาแต่เหตุแห่งความเจริญก้าวหน้า หรือความเสื่อมโทรมทางปัญญาความคิด หรือเนื่องมาแต่เหตุแห่งความรู้สึกเป็นอย่างความนิยมชื่อกันชั่วแล่นของยุคสมัย หรือเนื่องมาแต่เหตุที่มีการค้นพบวัตถุของอย่างใหม่ขึ้น เป็นต้น

ในส่วนความเสื่อมโทรมทางปัญญาความคิด ศิลปก็เสื่อมโทรมตามไปด้วย ถ้าเป็นส่วนความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาความคิด หรือเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงทางวิธีแสดง ศิลปในสมัยใหม่ซึ่งไม่มีที่ผูกพันอยู่กับสมัยเก่าก็จะมีปฏิกิริยาขึ้นต้านทานต่อสมัยเก่า อันนำมาซึ่งแรงกำลังและความคิดใหม่ๆ ให้แก่ศิลป

กล่าวอย่างทั่วไป เขาใช้คำว่าปฏิกิริยา ในเรื่องเกี่ยวกับวิธีแสดงของศิลป ที่ถ่ายแบบกันเรื่อยมาจนหมดทุน ไม่สามารถจะคิดสร้างแบบเป็นวิธีแสดงใหม่ขึ้นได้ ได้แต่สร้างตามแบบของเก่าซ้ำๆ ซากๆสืบต่อกันมาอย่างน่าเบื่อ ไม่มีอะไรใหม่ ไม่มีอะไรแปลกเกิดขึ้น ครานี้ก็เกิดมีปฏิกิริยา เพื่อต้านทานการนิยมของเก่าอย่างไม่ลืมหูลืมตาขึ้น โดยคิดสร้างวิธีแสดงอย่างใหม่เข้าแทนของเก่า แบบเก่าก็หมดไป เกิดเป็นมีแบบใหม่มาแทนที่ แล้วแบบใหม่นี้เจริญเรื่อยต่อไปจนถึงขีดสูงสุด แล้วก็เสื่อม หมดทุนอีกเหมือนกัน และมีปฏิกิริยาเกิดขึ้นอีก มีศิลปที่เป็นความคิดและรูปอย่างใหม่เข้ามาแทนที่อีก และโดยทั่วไป แบบใหม่นี้ยังมีเค้าของศิลปสืบต่อของเดิมเหลืออยู่

Realism, Realistic, Realist **เหมือนของจริง** คติที่ถือและถอดเอาสิ่งใดออกมา ตามสภาพความเป็นจริง

ของสิ่งนั้น เรียกว่า คติเหมือนของจริง (realism) เป็นต้น ถ้าพรรณนาระบายภาพหรือปั้นรูปของสิ่งใดขึ้น ให้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของสิ่งนั้น ก็เรียกว่าทำศิลปเหมือนของจริง (realistic) ถ้าเป็นนักถือคตินี้ ก็เรียกว่า realist

สกุลศิลปคติเหมือนของจริง กับสกุลศิลปอุดมคติ เป็นฝ่ายอยู่ตรงข้ามกันในทางความเห็น เราอาจกล่าวอย่างนักวิจารณ์ได้ว่า สกุลศิลปทั้งสองนี้ มีคุณสมบัติทั้งส่วนดีและส่วนเลวอยู่ด้วยกัน

ถ้าประสงค์จะถอดเอาสิ่งที่เป็นจริง ออกมาอย่างดีๆ ให้เหมือนจริง ตรงกับสภาพของมันโดยแท้ โดยไม่นำเอาสิ่งซึ่งรู้สึกเห็นเหมือนของจริง ซึ่งมีอยู่ในใจของศิลปินเองเข้าไปประกอบด้วย ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นนี้ก็ไร้ประโยชน์ เพราะเป็นแต่ถอดเอาของจริงออกมาให้เหมือนตัวจริงเท่านั้น เราจะดูหรือชมของจริงตามรูปที่เป็นสภาพจริงๆ ของมันเองโดยตรง มิดีกว่าจะต้องพึ่งศิลปินให้ถอดเอาออกมาให้เราดู เราชมอีกชั้นหนึ่งหรือ ถ้าให้ศิลปินแปลความหมายเอาจากสิ่งที่เป็นจริงเอาตามความรู้สึกของศิลปินเองแล้วถอดเอารูปนั้นออกมาโดยทำนองแห่งรสของศิลป อันไม่มีอยู่ในตัวจริงของสิ่งนั้น แต่มีอยู่ในศิลปกรรมเท่านั้น ก็จะทำให้ศิลปคติเหมือนของจริง มีค่าไม่น้อยกว่าศิลปคติอุดมคติ เพราะความจริงศิลปกรรมอย่างที่ว่านี้ ย่อมมีส่วนแห่งอุดมคติประกอบอยู่ด้วย

ตรงกันข้าม ถ้าศิลปอุดมคติถ่ายเอาแต่รูปและความคิดเห็นเป็นมโนภาพ ซึ่งประกอบด้วยอุดมคติมากไป โดยไม่คำนึงถึงคติเหมือนของจริงว่าเป็นฐานที่มาแห่งศิลป (คือไม่อาศัยของจริงเป็นหลัก) ก็จะกลายเป็นศิลปทางใจ (คือเป็นเรื่องคิดเห็นเอาเอง) หรือคติประเพณีนิยมไป ถือคติเกินไป ก็ก่อให้เกิดการแสดงออกมาเป็นศิลปทางใจ ซึ่งอาจทำให้ผู้ดูๆ ไม่เข้าใจความหมาย หรือเห็นเหลวไหลไม่รู้ว่าเป็นเรื่องอะไร ส่วนอุดมคติตาม

ปรกติ ก่อให้เกิดคติประเพณีนิยม กระทำให้การผลิตศิลปกรรมทรามลง เพราะศิลปินถือเอาความคิดและรูปที่เป็นแบบอุดมคติกำหนดขึ้นไว้ตายตัว

เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดศิลปที่เป็นอุดมคติ และประกอบขึ้นด้วยคติประเพณีนิยม ควรที่ศิลปินจะสร้างศิลปขึ้นตามความคิดเห็นส่วนตัวของตนเอง คือ แปลความหมายและประกอบอุดมคติตรงจากธรรมชาติ ไม่ใช่เลียนแบบอุดมคติของคนอื่น เช่น:—

ถ้าเป็นเรื่องไม่เกี่ยวกับศิลปทางใจ อุดมคติของศิลปควรจะเป็นการแสดงสิ่งที่เป็นไปตามสภาพของมันจริงๆ แต่มีอุดมคติเข้าไปประกอบ กล่าวคือ ดำเนินการทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ให้มีชีวิตจิตใจยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติยิ่งขึ้น และให้ตรงกับเรื่องที่แสดง

ยกตัวอย่าง คน ๆ เดียวกัน อาจใช้เป็นแบบมีชีวิต สำหรับปั้นเป็นพระพุทธรูป เป็นรูปยักษ์ หรือรูปคนนักออกกำลังแข่งขัน แต่เพื่อปั้นขึ้นเป็นรูปที่มีการแสดงออกเป็นต่าง ๆ กันถึงสามลักษณะ ศิลปินควรจะเอาอุดมคติเข้าไปประกอบกับลักษณะที่ตรงกับสภาพเป็นจริงของรูปนั้นๆ เช่น ถ้าปั้นเป็นรูปพระพุทธองค์ ก็ต้องทำรูปให้มีกล้ามเนื้อและลายเส้นอ่อนละมุน มีรายละเอียดของรูปอย่างเรียบ ๆ ง่าย ๆ (ไม่ทำให้มีเส้นเอ็นและสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นเป็นกะปุ่มกะป่ำ เหมือนกับความเป็นจริงของร่างกายคน) และทำให้รูปทั้งองค์ มีลักษณะเป็นสุขสงบสมดังคติที่มีกล่าวไว้ในพระศาสนา

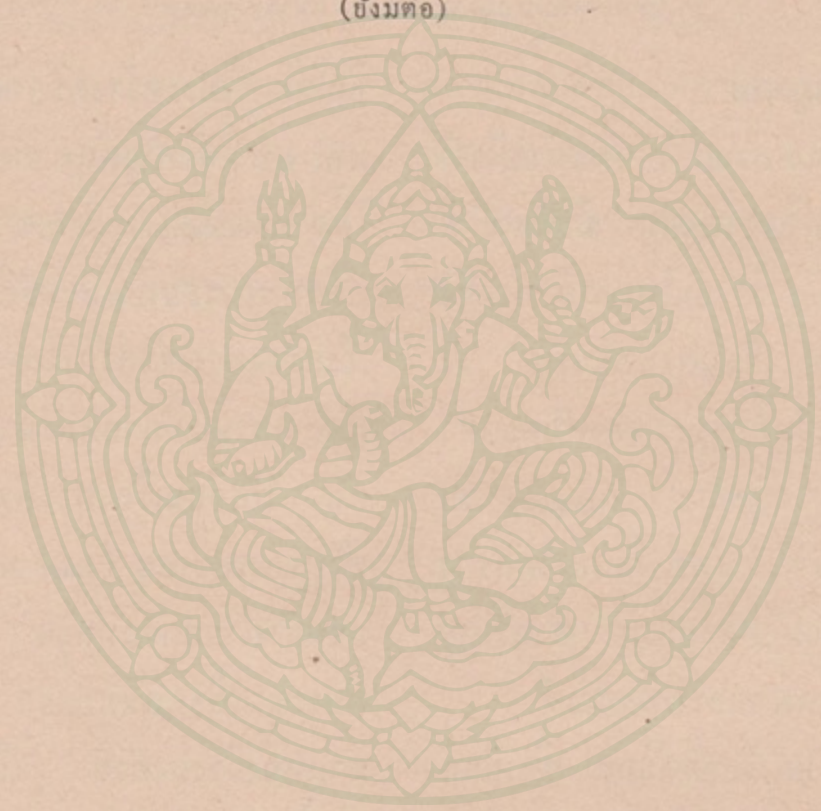
ถ้าเป็นรูปยักษ์ ก็ต้องทำเป็นกล้ามเนื้อ เน้นให้เห็นความมีกำลังวังชา และทั้งบริมาตรของรูป ให้มีการแสดงออกมาทั้งรูป ว่ามีกำลังและความดุร้ายใจอำมหิต

ถ้าเป็นรูปนักออกกำลังแข่งขัน ก็ต้องทำเป็นกล้ามเนื้อและส่วนสัดลำสัน ให้ตรงกับลักษณะเป็นสุนทรีย์และมีท่าทางผึ่งผาย

ด้วยเหตุดังนี้ จึงอาจจะเห็น

ได้ว่า ในการสร้างสิ่งใดซึ่งมีแบบมาจากสิ่งธรรมชาติให้เป็นศิลป์ขึ้น เราต้องเอาอุดมคติเข้าไปประกอบ ให้ตรงกับลักษณะโดยเฉพาะของเรื่องที่เราจะแสดง ไม่ใช่สร้างขึ้นตามความคิดที่ประกอบจากคติประเพณีนิยม ซึ่งวางหลักเป็นมาตรฐานไว้ตายตัว.

(ยังมีต่อ)

รายงานการดูงานของคณะผู้แทนไทย ก่อนและหลัง

การประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๓ ของ ICOM พ.ศ.๒๔๙๖

(ต่อจากฉบับ ปีที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๙๗)

วันที่ ๒ กรกฎาคม

เวลา ๙.๓๐ น. ไปชมพิพิธภัณฑ์ในวัง Vatican และหอสมุด มีเจ้าหน้าที่มียศเป็น Count ชื่อ อันโตเนลลี กรมวังของ สันตปาปา เป็นผู้คอยต้อนรับ วังวาติกันนี้ เป็นที่ประชุมของสันตปาปาตั้งแต่สมัย สันตปาปา Gregory XI (ค.ศ. ๑๓๗๗) แต่ตัวตึกเองได้สร้างเพิ่มเติมต่อกันมาหลายสมัย ส่วนใหญ่ของวังเป็นหอสมุดและพิพิธภัณฑ์

ได้ขึ้น lift ไปยังชั้นบน ซึ่งเป็นที่สันตปาปาแต่งพระองค์ สำหรับรับแขกเมือง และได้ดูห้องรับแขกเมือง และห้องสำหรับ รับรอง พระเจ้า แผ่นดิน ต่างประเทศด้วย เขารักษาไว้สะอาดสะอ้านดีมาก จากนั้นได้ไปดู sistine สร้างโดยสันตปาปา Sixtus VI ในระหว่าง ค.ศ. ๑๔๗๕—๑๔๘๑ วิหารนี้สำคัญเพราะมีรูปเขียน ของนาย ช่าง มี ชื่อ เสียง ของอิตาลี ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ และ ๑๖ ที่สำคัญที่สุด คือ เพดานเขียนโดย Michelangelo นายช่างมีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ใช้เวลา ๔ ปีจึงแล้วเป็นเรื่องพระเจ้าสร้างโลกตามคัมภีร์ไบเบิล และ ๒๐ ปีภายหลังนายช่างคนเดียวกัน ได้เขียนเรื่องการพิพากษาครั้งสุดท้ายของพระเยซู (Last Judgement) ไว้บนผนังด้านหลังแท่นบูชา ห้องนี้ใช้เป็นที่ประชุมเลือกสันตปาปา ในโอกาสที่ตำแหน่งว่างลงด้วย เป็นที่นิยมกันว่าเป็นชิ้นสำคัญแห่งสถาปัตยกรรมอันหนึ่งด้วย

จากวิหารนี้ ได้ผ่านไปยังที่อยู่ของสกุล Borgia ซึ่งสันตปาปา Alexander VI เป็นผู้สร้าง และเลยไปยังบรรดาห้องซึ่ง Raphael จิตรกรมีชื่อเสียงของอิตาลีในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เป็นผู้เขียนรูปประดับผนัง ห้องเหล่านี้ สันตปาปา

Nicholas V เป็นผู้สร้างขึ้น แต่ใน ค.ศ. ๑๕๐๘ สันตปาปา Julius II ได้มอบให้นายช่าง Raphael จิตรกร เป็นผู้ตกแต่งศิลปกรรมขึ้นเอก ของนายช่างผู้นี้ยังอยู่ที่นี่เป็นส่วนมาก

ออกจากนี้ได้เลยไปยังหอสมุดของวัง Vatican หอสมุดนี้ สันตปาปา Nicholas V เป็นผู้เริ่มรวบรวมในคริสต์ศตวรรษที่๑๕ แต่สันตปาปา Sixtus IV เป็นผู้ขยายและเป็นผู้จัดสร้างห้องเหล่านี้เป็นหอสมุดใน ค.ศ. ๑๕๘๘ ของที่ได้เห็นนั้น ส่วนมาก คือ manuscript เก็บไว้ในตู้กระจก ก่อนถึงหอสมุดได้เดินผ่านระเบียง เขาจัดแสดงเครื่องบรรณาการที่พระเจ้าแผ่นดินประเทศต่างๆถวายสันตปาปา ได้เห็นของซึ่งพระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งมาเจริญทางพระราชไมตรีกับสันตปาปาด้วย เป็นต้นว่า พระราชสาส์น พานถมทอง ไลา

จากนั้น ได้เลยไปยังพิพิธภัณฑ์ Vatican ซึ่งมีทั้งจิตรกรรมและปฏิมากรรมที่มีชื่อเสียง แต่เนื่องจากไม่มีเวลาจึงได้แต่เดินผ่านห้องรูปเขียนต่างๆเท่านั้น

จากห้องรูปเขียนได้เลยไปชมมหาวิหารสันปีเอโตร (St. Peter) ซึ่งเป็นวิหารที่ใหญ่ที่สุดของศาสนาคริสเตียน เป็นศิลปกรรมขึ้นเอกของศิลปอิตาเลียนในสมัย Renaissance (คริสต์ศตวรรษที่๑๖) และ Baroque สมัยต้น (คริสต์ศตวรรษที่๑๗)

มหาวิหารที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้สร้างแทนที่วิหารเก่า เหนือหลุมฝังศพ St. Peter นายช่างหลายคนได้ทำการก่อสร้าง เริ่มสร้างใน ค.ศ. ๑๔๕๒ มาสำเร็จเอาใน ค.ศ. ๑๖๒๖ ข้างในมีเสา ๒ แถว แบ่งมหาวิหารออกเป็นส่วนใหญ่อยู่ตรงกลาง และ๒ส่วนเล็กๆอยู่๒ข้าง มีที่ฝังศพของสันตปาปาหลายองค์ เป็นปฏิมากรรมขึ้นเอกๆอยู่หลายชิ้น รูปสี่ที่เห็นในมหาวิหารนี้ ล้วนแต่เป็นหินย่ระดับ (mosaic) เลียนรูปเขียนสำคัญๆหา ใช่รูปเขียนจริงๆไม่ ออกจากมหาวิหารนี้ได้เข้าไปดูที่เก็บสมบัติ ซึ่งส่วนมากเป็นเครื่องบรรณาการมีค่าจากประเทศต่างๆ รวมทั้งของใช้ในพิธีศาสนาเสื้อคลุมพระ ไลา ต่อจากนั้นได้ลงไปดูข้างใต้ซึ่งเขาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ อาจมองลอดช่องลงไปเห็นพื้นซึ่งกล่าวกันว่าเป็นที่ฝังศพ St. Peter แต่ยังทำการขุดค้นไม่พบ เป็นแต่เพียงการคาดคะเน

เวลา ๑๓.๓๐ น. เจ้าหน้าที่แผนกพิธีการ กระทรวงการต่างประเทศ อิตาเลียน มารับเสด็จกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรและคณะไปชม Villa Doria-Pamphili ซึ่งเป็นสวนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงโรม สร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เจ้าผู้เป็นเจ้าของไม่อยู่ แต่อนุญาตให้เข้าชมได้เป็นพิเศษ เพราะตามปรกติไม่เปิดให้ประชาชนเข้าชม บริเวณใหญ่มาก มีตัวบ้านและตึกหอพระอยู่ในบริเวณ ปรากฏว่าทหารเยอรมันในสงครามโลกครั้งสุดท้าย ได้ขนของไปจาก Villa นี้มาก เจ้าผู้เป็นเจ้าของจึงไม่กลับมาอยู่อีก

ต่อจากนั้นได้ไปชม Catacombs of St. Calixtus ตั้งอยู่ ณ ถนน Appia ห่างจากกรุงโรม ที่นี่เดิมเป็นที่ขุดเอาหินไปทำถนนและบ้านเรือน ครั้นต่อมากลายเป็นที่ฝังศพของพวกคริสเตียน เมื่อแรกตั้งศาสนา พวกคริสเตียนได้ใช้ที่นี่เป็นที่ประชุมหลบซ่อนพวกโรมัน ณ ที่หลุมฝังศพแห่งนี้ มีที่ฝังศพของสันตะปาปารุ่นแรก ๆ ด้วย ที่ฝังศพนี้อยู่ใต้ดิน เวลาดูต้องมีคนนำทางเอาไฟส่อง

ขากลับได้แวะไปดูวัด Domine Quo Vadis? ซึ่งกล่าวกันว่า เมื่อ St. Peter หนีออกจากกรุงโรมนั้น ได้เห็นพระเยซูณ ที่นี้ และได้รับกลับมารับการทรมานตาย ณ กรุงโรม เขาทำรอยพระบาทพระเยซูไว้ตรงที่เชื่อกันว่าพระเยซูมายืนอยู่ ให้ St. Peter ได้เห็น ความจริงเรื่องนี้มิได้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หากเป็นนิยายเล่าๆ กันมา มามีคนรู้แพร่หลายภายหลัง เมื่อมีผู้นำมาประกอบนวนิยาย ซึ่งให้ชื่อว่า Quo Vadis เมื่อสัก ๕๐ ปีมาแล้วนี้ ที่น่าสังเกตก็เพราะเผอิญมามีรอยบาทพระเยซูคล้ายๆ กับทางพุทธศาสนิกเราทำพระพุทธบาท แต่ความจริงของเขาหาใช่สังเวชนียสถานโดยหลักการอันเดียวกันกับเราแท้ไม่.

วันที่ ๓ กรกฎาคม

ตอนเช้าไปดู Colosseum หรือ โรงละครของสกุล Flavian เป็นโบราณสถานที่ใหญ่ที่สุดของโรมสมัยโบราณ เริ่มสร้างใน ค.ศ. ๗๒ และมาแล้วเสร็จใน ค.ศ. ๘๒ คาดกันว่าจุคนดูได้ ๕๐,๐๐๐ คน เป็นที่แสดงการต่อสู้ประกวดกันการต่อสู้กับสัตว์ และการรบทางเรือ แต่ยังเป็นที่สงสัยกันอยู่ว่า ที่ถือกันว่าพวกคริสเตียนโดนจับโยนให้สิงโตกิน

นั้น จะเป็นที่หรือไม่ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๔ สถานที่นี้ได้นามเรียกว่า Colosseum เป็นครั้งแรก ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ได้รับการดัดแปลงเป็นป้อม และต่อมากลายเป็นที่คนมารื้อเอาอิฐหินไปสร้างบ้านเรือน หากแต่สันตปาปาสมัยต่อมาให้รักษาซ่อมแซมไว้ จึงยังคงอยู่ได้

ใกล้ๆ สถานที่นี้ มีประตูชัยของพระจักรพรรดิ Constantine สร้าง ใน ค.ศ. ๓๑๕ โดยใช้วัตถุจากโบราณสถานอื่นที่เก่ากว่ามาทำขึ้น

เวลา ๑๓.๐๐ น. กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรและคณะได้เลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้ที่ได้จัดการต้อนรับ ณ กรุงโรม คือ Count Antonelli กรมวังของ Pope เจ้าหน้าที่กรมพิธีการ กระทรวงการต่างประเทศอิตาเลียน กงสุลกิตติมศักดิไทยประจำกรุงโรมและภรรยา และ Dr. Triches เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการอิตาเลียน

เวลา ๑๘.๐๐ น. อัครราชทูตไทยประจำกรุงโรมและภรรยา ได้มีการเลี้ยง cocktail party ถวายกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรและคณะ ที่ Grand Hotel มีผู้มีเกียรติอิตาเลียนและคณะทูตานุทูตในกรุงโรมได้รับเชิญมาเป็นอันมาก งานสิ้นสุดลงเมื่อเวลา ๒๐.๐๐ น.

วันที่ ๔ กรกฎาคม

เวลา๑๐.๑๕น. ส่วนหนึ่งของคณะ (หัวหน้าคณะกับชายา หลวงบริบาล ฯ และ ม.จ. สุภัทรดิศ) ได้ออกจากกรุงโรมโดยรถไฟไปยังเมือง Florence ถึง Florence เวลา ๑๓.๓๖ น. และพักที่ Astoria Hotel

เวลาบ่าย ออกไปดูวิหารประจำเมือง ชื่อ Santa Maria del Fiore เริ่มสร้างใน ค.ศ. ๑๒๙๖ มาสำเร็จเอาใน ค.ศ. ๑๔๖๑ ใช้หินอ่อนหลายสีสลับกัน เป็นศิลปะแบบ Gothic ที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงเป็น Renaissance

ข้างวิหารนี้มีหอระฆัง และด้านหน้าวิหารเป็นที่กดรดน้ำมนต์รับเข้าถือศาสนาคริสเตียน (Baptistery) เป็นที่กรูป ๘ เหลี่ยม สร้างก่อนวิหารใหญ่ ที่สำคัญนั้นยานประตูสัมฤทธิ์ ๓ ประตูที่อยู่ณที่นี้ ยานประตูนี้สำคัญเพราะเป็นการทำประกวดประขันกันในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นเวลาที่การเลียนแบบศิลปะกรีกและโรมัน เริ่มแพร่หลายในอิตาลี และเป็นต้นของศิลปะแบบใหม่ที่

แพร่หลายไปทั่วทวีปยุโรป และทั่วโลก ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จนปัจจุบันนี้

ออกจากนั้นได้ไปขึ้นรถไปยังตำบล Fiesole อยู่นอกเมือง Florence สถานที่นี้เคยเป็นที่ชนชาติ Etruscan และ Roman เคยอยู่มาก่อน เรียกว่า เฟสลา และเคยเป็นศูนย์กลางทางศาสนา มาเสื่อมโทรมลงเมื่อพวกอนารยชนเข้ารุกรานอาณาจักรโรมัน ในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ และเมื่อตั้งเมือง Florence (ราว ค.ศ. ๑๐๐๐) ณที่นี้มีโรงละครโรมันที่อาบน้ำโรมัน และเทวสถานของพวก Etruscan และ Roman ด้วย เขาทำการขุดค้นซ่อมแซมเป็นโบราณสถาน และมีพิพิธภัณฑ์เล็กๆ ในบริเวณจัดแสดงของที่ได้จากการขุดค้น เป็นต้นว่า ศิลาจารึก ที่ใส่กระดูกศพ ฯลฯ ตำบล Fiesole นี้ตั้งอยู่บนเนินเขา

วันที่ ๕ กรกฎาคม

ตอนเช้า ไปดูมฤตกาลัยของสกุล Medici ผู้ครองเมือง Florence มฤตกาลัยนี้แบ่งเป็น ๒ ห้อง ห้องแรก เรียกว่าห้องของเจ้าชาย เป็นรูป ๘ เหลี่ยม เป็นที่ฝังพระศพเจ้าผู้ครองเมือง Florence ประดับด้วยหินอ่อนหลายสิ่งสวยงาม ห้องที่ ๒ เรียกว่า New Sacristy นายช่าง Michelangelo ผู้มีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ และเป็นชาวเมืองฟลอเรนซ์เองเป็นผู้สร้าง มีหลุมฝังพระศพเจ้า ๒ องค์เป็นฝีมือของเขาด้วย เป็นปฏิมากรรมที่มีชื่อเสียงมาก

ออกจากนั้น ไปดูวังเก่า (Palazzo Veechio) ซึ่งสร้างในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ เป็นที่เจ้าผู้ครองนครเคยประทับ บัดนี้ตกอยู่ในความดูแลของเทศบาล ภายในมีห้องประชุมใหญ่ มีภาพเขียนขนาดใหญ่และผนังงดงาม ด้านขวามือเป็นห้องทำงานและเก็บทรัพย์สมบัติของเจ้า ชั้นบนเป็นที่ประทับเดินติดต่อกันได้ตลอด มีห้องหนึ่งเป็นห้องแต่งตัว มีตู้ใส่เครื่องแต่งตัวเต็มห้อง ฝาตู้เขียนแผนที่ประเทศต่างๆ ตามความรู้ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗—๑๘ มีแผนที่ประเทศไทยด้วย

ออกจากนั้น ไปดูพิพิธภัณฑ์รูปเขียน Uffizi ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์รูปเขียนที่ดีที่สุดในอิตาลี และมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในโลก ตัวตึกเองสร้างในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ และเป็นที่เก็บหอจดหมายเหตุด้วย พิพิธภัณฑ์นี้ข้างในทำใหม่ เขาจัดให้เดินดูรูปตั้งแต่เก่าที่สุดจนใหม่

ที่สุดโดยไม่ต้องย้อนทาง และมีห้องเครื่องคุมอยู่ปลายสุด เรื่องแสงเขาใช้แสงธรรมชาติ ใช้กระจกฝ้าให้แสงสว่างเข้ามาได้ทางหลังคา แต่เขาระวังไม่ให้แสงสะท้อน โดยแบ่งให้แสงส่องตรงมายังรูปเขียนบนผนังได้โดยตรงจากหลังคา และกันไม่ให้แสงส่องลงมาได้ตรงยังพื้นห้อง บางห้องที่ใหญ่เกินไปเขาจะกั้นฉากเป็นห้องเล็กๆเพื่อแบ่งตามช่างเขียนและตามสมัย พิพิธภัณฑ์นี้มีปฏิมากรรมตั้งปนอยู่บ้างเล็กน้อย รวมทั้งพรมทอเป็นรูปต่าง ๆ ติดตามฝาด้วย

เวลา๑๕.๑๐น. ออกจาก Florence มายัง Nervi โดยรถไฟ ถึง Nervi เวลา ๒๐.๑๐ น. และต่อจากนี้เป็นรายงานการประชุมตั้งแต่วันที่๖ถึง๑๒กรกฎาคม ซึ่งเสนอมาต่างหากส่วนหนึ่งแล้ว

อีกส่วนหนึ่งของคณะ (นายศรี อมาตยกุล) เดินทางแยกไปดูโบราณสถานที่สำคัญมากทางทิศใต้ บริเวณจังหวัดนาโปลี ซึ่งมีซากเมืองปอมเปอิและพิพิธภัณฑ์อันมีชื่อเสียงที่นาโปลีด้วย.

เรื่องเที่ยวเมืองเยอรมัน

หม่อมเจ้าหญิงสิบพันพารเสนอ โสณกุล

ทรงเรียบเรียง

[ต่อจากฉบับที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๗]

การขึ้นเขาไปชมวังนอยชวันไตนนี้ ต้องเดินขึ้นไปหรือจะขึ้นรถม้าแบบโบราณก็ได้ วังนี้อยู่บนยอดเขาลูกหนึ่ง สูงกว่าโฮเฮนชวังเกา ตั้งเงื่อมโกรกที่เรียกว่าเปอลลัต อันเป็นทรรศนียสถานแห่งหนึ่งในบริเวณนั้น คนเข้าชมมีมากด้วยกัน จึงต้องแบ่งเป็นหมู่ๆ ตามภาษาที่พูด มีคนนำพูดภาษาเยอรมันหมู่ ๑ อังกฤษหมู่ ๑ ฝรั่งเศสหมู่ ๑ แบ่งกันชมเป็นสายๆ ไป มิให้สับสนกัน

วังนี้งามประหลาดมาก และรักษาไว้หมดจดดีทั่วไป เริ่มวางรากใน ค.ศ. ๑๘๖๙ ตามพระราชดำริในชั้นต้นก็จะสร้างวังเป็นสามส่วน คือ ตำหนักข้างหน้า (สำหรับรับแขกและราชบริพาร) ตำหนักข้างใน (สำหรับผู้หญิง) และพระที่นั่งสิ้นอยู่เบื้องหลังที่สุด แต่พระที่นั่งและตำหนักข้างในนั้นยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ดีจนสิ้นรัชกาล พระเจ้าลุดวิกได้เสด็จมาประทับที่ตำหนักข้างหน้า ควบคุมการก่อสร้างพระที่นั่งอยู่ ๖ เดือน ต่อจากนั้นก็มิได้มีเจ้านายมาประทับอีก เลยเปิดให้คนเข้าชมเป็นพิพิธภัณฑ์ของชาติ ตั้งแต่พระเจ้าลุดวิกสิ้นพระชนม์ได้ ๓ ปีจนกระทั่งบัดนี้

ว่าโดยทั่วไป พระที่นั่งนี้สร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบที่เรียกกันว่า "โรมาเนสก์รุ่นหลังของคิลปเยอรมัน" เพดานเป็นโค้งทั่วไปหมด ใช้เสามากเป็นเสากลมทั้งนั้น ในห้องๆ หนึ่งก็มีเสากันออกเป็นสองตอนย่อยๆ เช่น ในห้องบรรทมและห้องประทับเล่นเป็นต้น การตกแต่งประดับประดามิได้คำนึงถึงความสิ้นเปลืองเลย สิ่งที่น่าสังเกตที่สุดของพระที่นั่งหลังนี้ก็คือ ภาพนิยายโบราณของเยอรมันซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกห้อง เรื่องมหาอุปรากรใหญ่ๆ ของวาคเนอร์มักจะเขียนไว้ห้องละเรื่อง เช่น ในห้องโถง

วศก.0381/2497

เขียนภาพนิยายศักฟริด หรือเรียกอีกแบบหนึ่งว่า สิคูรด (เรื่องเดียวกับที่ได้เล่าไว้ตอนกล่าวถึง"ภูเขาทั้งเจ็ด") ห้องทรงพระอักษร เขียนเรื่องตันนฮอยเสร ตันนฮอยเสร ผู้นี้เป็นนักขับร้องในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ มีนิยายเล่าว่าไปหลงรักเทพธิดาวีนัส ซึ่งเป็นนางงามอยู่ในถ้ำทางแคนทูริงเง็นตั้งยี่ แล้วหนีนางออกมาสู่ราชสันถาคารที่วารตบูรค เข้าประกวดการขับร้องยกประพันธ์ของตน อันกล่าวชมโฉมวีนัส บรรดาผู้อยู่ในที่นั้น ซึ่งเป็นคริสตศาสนิกเคร่งครัด พากันหมางใจและรังเกียจ มีแต่เอลิสะเบท หลานของเจ้าผู้ครองนครทูริงเง็นผู้เดียวที่แก้แทน ในที่สุดตันนฮอยเสรหนีออกจากชุมนุมร่อนเร่ไปในที่ต่างๆ กระทั่งถึงกรุงโรม ได้อนุมัติล้างบาปจากสันตะปาปาแล้วจึงกลับมายังวารตบูรค ห้องนี้ตกแต่งด้วยเครื่องเรือนและม่านแพรสีเขียว ถัดจากห้องนี้เปิดประตูเข้าไปในถ้ำ มีน้ำตกและหินย้อยทั้งขึ้นทั้งลง สมมติว่าเป็นถ้ำวีนัส หน้าถ้ำด้านเฉลียงนอก มีบานประตูแก้วเปิดออกไปยังห้องไว้ต้นไม้ แต่บัดนี้ไม่มีต้นไม้แล้ว มีน้ำพุอยู่กลางอ่าง ลวดลายแบบแขกมัวร์

เบื้องสุดของถ้ำวีนัส มีประตูต่อไปถึงห้องประทับเล่น ตกแต่งด้วยเครื่องเรือนและม่านแพรสีน้ำเงิน ห้องนี้เขียนภาพมหาอุปรากร เรื่อง โลเฮนกริน อันเป็นเรื่องโปรดของพระเจ้าลุดวิคอย่างยิ่ง มีคำกล่าวว่า ถึงกับโปรดให้ช่างทำเกราะอย่างที่โลเฮนกรินสวมขึ้นไว้ และเคยทรงเกราะนั้นด้วย เพราะทรงนิยมในโลเฮนกรินมาก จนถึงสมมติพระองค์เองเป็นท่านขุนพลผู้มีรูปงาม และแกล้วกล้าสามารถนั้น (นิยายโบราณของเยอรมันเรื่องหนึ่งมีความว่า โลเฮนกรินลงเรือเทียมหงส์ขาวมาช่วยนางเอ็ลสาปรายศัตรู เมื่อปรายแล้วจึงได้แต่งงานกัน เอ็ลสาสัญญากับสามีว่า จะไม่ซักถามเป็นอันขาดว่า เขาเป็นใคร มาจากไหน แต่ในที่สุดก็อดถามไม่ได้ โลเฮนกรินจึงลาจากนาง ลงเรือเทียมหงส์หายไป) เครื่องประดับห้องนี้ มีลางอย่างประกอบเรื่องโลเฮนกริน เช่น ขวดกระเบื้องทำเป็นรูปหงส์เป็นต้น กับมีตู้พระสมุดจำลองตามแบบที่มีอยู่ในวังวารตบูรคในแคนทูริงเง็น ซึ่งมีลวดลายบนบานตู้เป็นภาพเกี่ยวกับนิยายและกวีของเยอรมัน เช่น กอตฟริดแห่งสตราสบูรค

ผู้แต่งเรื่องตริสตันกับอิสลเด (ฉบับเดิม ไม่ใช่ฉบับที่วาคเนอรแต่งใช้ในมหาอุปรากร) กับ วอลฟรัม แห่ง เอสเช็นบาค ผู้แต่งเรื่องปารซิฟัล (ฉบับเดิม ก่อนฉบับวาคเนอร) และกวีตายอดที่สมมติกันว่าเป็นผู้แต่งเรื่องกลอนนิยะลุง (ก่อน วาคเนอร)

จากห้องประทับก็ถึงห้องแต่งพระองค์ ซึ่งศิลปินผู้ออกแบบตั้งใจจะให้ดูประหนึ่งว่าเป็นกลางแจ้ง จึงเขียนเพดานให้เป็นท้องฟ้ามีนกบิน และผนังเป็นสวนดอกไม้ แซมด้วยนิยายโบราณซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ภาพวัลเทรฟอนแดร โฟเกลไวเดกำลังหัดขับร้อง โดยนกสอนให้ กับภาพชายหนุ่มหญิงสาวนั่งพลอดกันใต้ต้นมะนาวเทศ ซึ่งเป็นเรื่องของกวีนิพนธ์มีชื่อเสียงชั้นหนึ่งในวรรณคดีเยอรมัน ว่าวัลเทรฟอนแดรโฟเกลไวเดแต่งไว้ นิพนธ์นั้นชื่อภาษาเดิมของเขาว่า **Unter den Lindenbava** ห้องนี้เครื่องเรือนและม่านเป็นสีม่วง

ต่อจากนี้ถึงห้องพระบรรทม แต่งแบบโกทิครุ่นหลัง ต่างจากห้องอื่นๆ ซึ่งเป็นแบบโรมาเนสก์ ฉะนั้น แม้จะมีผ้าม่านสลักไม้อันวิจิตร ก็ดูมืดมัวเป็นวิหารคริสเตียนและไม่น่านอน พระแท่นบรรทมตั้งไว้ในมุมแห่งหนึ่ง ดูอึดอัดผนังเขียนภาพมหาอุปรากร ตริสตันกับอิสลเด ของ วาคเนอร ซึ่งนิยมกันว่าเป็นเรื่องรักอย่างสูงสุด เนื้อเรื่องว่าพระราชานามมารค แห่ง คอรนวอล ในประเทศอังกฤษ ใช้พระนัดดาตริสตันไปพาเจ้าหญิงอิสลเด แห่งไอรแลนด์มาเพื่อสมรสกับพระองค์ ระหว่างในเรือกลางทะเล พระนัดดาหนุ่มกับเจ้าหญิงสาวเกิดรักกัน เมื่อไปถึงพระราชา ๆ ขับไล่พระนัดดาออกจากบ้านเมือง พระนัดดาไปประชวรหนักลงทางฝั่งนอรมันดีในประเทศฝรั่งเศส ในที่สุดอิสลเดตามไปเยี่ยม เลยสิ้นพระชนม์อยู่ด้วยกัน ด้วยความเสียพระทัย

ที่มุมห้องบรรทม มีทวารไปสู่ห้องพระ สำหรับทรงนมัสการ เป็นห้องเล็ก ๆ อุทิศแด่เสน่ห์หลุยนักบุญซึ่งพระเจ้าลุดวิกทรงนับถือเป็นประจำ เพราะมีนามเดียวกัน (คำว่า ลุดวิก ในภาษาเยอรมันก็คือ หลุย นั่นเอง)

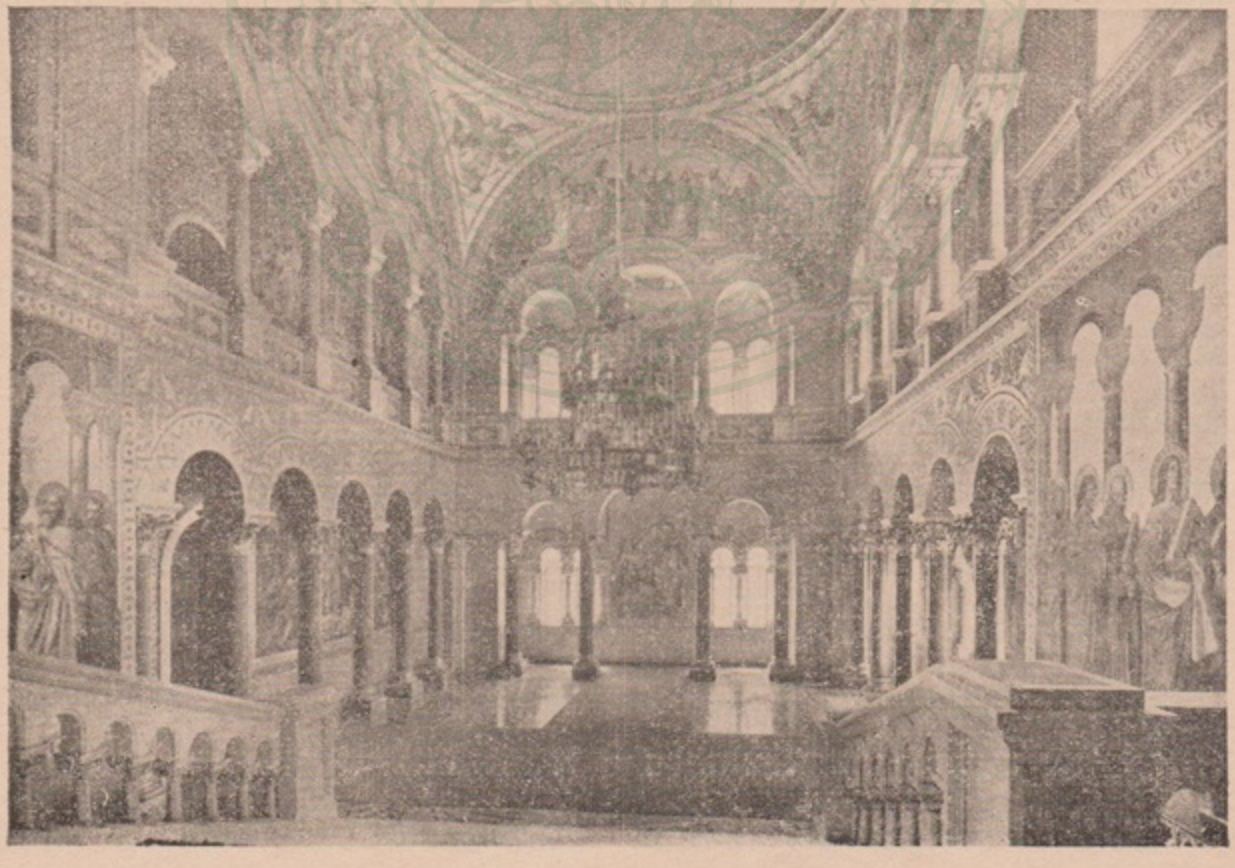
วังนี้ก็เหมือนวังเก่าอื่น ๆ ในข้อที่ไม่มีห้องสรง หรือห้องลงพระยังคนที่ไหนเลย

ถัดห้องพระบรรทม ถึงห้องเสวย เป็นห้องย่อม ๆ มีโต๊ะเสวยเล็ก ๆ ผู้นำ

ทางเล่าว่า ท่านโปรดเสวยพระองค์เดียวอยู่เป็นนิตย์ ห้องนี้ตกแต่งด้วยสีแดงตามแบบบ้านฝรั่งทั่วไป ภาพบนผนังมีกิโยราณที่มีชื่อเสียง มีตู้กถารูปสี่กฟริครยกับมังกรตั้งอยู่ตัวหนึ่งด้วย

ด้านใต้ของพระที่นั่ง มีมุขกระสันยื่นออกไปนอกกำแพงห้อง มองเห็นภูมิประเทศเบื้องล่าง และทะเลสาบอัลป์เซ ซึ่งนับว่าเป็นรูปมังกร ห้องใหญ่นี้กำหนดไว้ว่าจะเป็นท้องพระโรง มียกพื้นทางด้านตะวันตก สำหรับตั้งพระราชอาสน์ แต่ยังหาได้ตั้งไม่ จนกระทั่งบัดนี้ ภาพในห้องนี้ ที่หลังยกพื้นข้างบนเป็นรูปพระเยซูพร้อมด้วยนักบุญและเทวดา ใต้นั้นลงมาเป็นรูปพระมหากษัตริย์ ๖ พระองค์ที่ได้รับความยกย่องว่า สนับสนุนศาสนาคริสต์ จนถึงยกขึ้นเป็นนักบุญเมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้ว กล่าวคือ พระเจ้ากสมีร์ (ฮังการี)๑ พระเจ้าเสตเพ็นที่๑(ฮังการี)๑ พระเจ้าไฮนริชที่๒(เยอรมัน)๑ พระเจ้าหลุยที่๙ (ฝรั่งเศส) ๑ พระเจ้าเฟรดินันดที่๓ (เสปญ) ๑ กับพระเจ้า "เอดวารด ผู้สารภาพ" (อังกฤษ) ๑ ใต้นั้นยังมีภาพพระราชาราชินี ทรงบำเพ็ญบุญยาวมีรวมทั้งหกกษัตริย์ข้างบนนี้ด้วย

ท้องพระโรงนี้ สูงขึ้นไปจดหลังคา

ท้องพระโรงในวังนอยช์วันสเติน

ชั้นสี่ เล่ากันว่าพระเจ้าลุดวิกโปรดปรานห้องนี้มาก จนออกจะถือว่าเป็นห้องพระโรงที่ประดิษฐานอยู่ชั้นยวัตถุ ที่ได้ชื่อว่า "โซลิเกรล" ซึ่งตามเรื่องของพวกครูเสดว่า เป็นถ้วยอันพระเยซูใช้ดื่มในโอกาสเลี้ยงอาหารค่ำครั้งสุดท้ายด้วยกันกับสาวกทั้งสิบสอง และพระเจ้าอาเธอร แห่งอังกฤษ ทรงใฝ่ฝันว่าได้ไปไว้พักหนึ่งนั้น

จากชั้นสามนี้ ขึ้นบันไดเวียนไปยังชั้นสี่ ห้องบันไดเวียนเป็นรูปแปดเหลี่ยม ยอดเสาของบันไดเวียนเป็นรูปต้นหมากใหญ่ ราวบันไดเป็นรูปมังกร ทั้งสองอย่างทำด้วยศิลาอ่อน ออกจากห้องบันไดเวียนถึงห้องโถง ภาพผนังเขียนเรื่องสิกฟริด แต่คนละแยกกับที่เขียนไว้ที่ห้องโถงชั้นล่าง (นิยายเรื่องนี้มีหลายแยบด้วยกัน ดังได้กล่าวมาแล้ว) ถัดไปถึงห้องประชุมใหญ่ ซึ่งว่าในการก่อสร้างได้จัดสถาปนิกไปวังวารตบูรค ในทูริงเง็นอันเคยมีห้องประชุมประกวดการขับร้องในหมู่กวีโบราณมาแล้วนั้น มาจำลองขึ้นให้เหมือนแยบไว้ในห้องนี้ ภาพผนังเขียนเรื่องปารซิฟัล ตามเรื่องในฉบับมหาอุปรากรของวาคเนอร ห้องนี้ผมมีวิจิตรพิสดาร มีโคมระย้าใหญ่สำหรับจุดเทียนไขหลายพันเล่มพร้อมกันว่าจะให้สมกับที่เป็นห้องประชุมอันสำคัญยิ่งในพระราชวังนี้ (ในวังนี้ไม่ใช้ไฟฟ้าเลย)

เมื่อดูชั้นสี่นี้เสร็จ เขาพาลงบันไดเวียนอีกด้านหนึ่ง ซึ่งรู้สึกว่าลงไปนานแสนนานกว่าจะถึงที่สุดคือชั้นล่าง ชั้นนี้เป็นห้องเครื่อง ดูแล้วก็ออกไปยังชาลาหน้าพระที่นั่ง เดินฝ่าฝนกลับลงมาสิ้นเวลาประมาณ ๓๐ นาที

เมื่อรับประทานอาหารที่โรงแรมมิลเลอรเสร็จแล้ว เวลา ๑๔ นาฬิกา ออกรถเดินทางไปถึง "วิหารใหญ่ในทุ่ง" (Kirche in die Wies) กำลังฝนตกใหญ่ แต่ก็ต้องฝ่าฝนเข้าไปดู เพราะหมดเวลาจะรอช้าไม่ได้ ในวิหารเต็มไปด้วยพวกท่องเที่ยว เพราะวิหารนี้เป็นศิลปวัตถุที่น่าชมแห่งหนึ่ง ว่าเป็นแยบรอโคโคเยี่ยมในเยอรมัน สร้างเสร็จเมื่อ ๒๐๐ ปีมานี้ บนผนังข้างบนประตูด้านหน้ามีภาพประตูสวรรค์ เขียนไว้ดีมาก ไม่ว่าเราจะเดินไปทางไหน ก็มองดูเหมือนหนึ่งว่าประตูนั้นหันมาทางเราเสมอ ภาพเช่นนี้เคยเห็นอีกแห่งหนึ่งที่พระราชวังแวรซายเป็นรูปทหารนอนเหยียดเท้ามา เราจะเดินไปทางไหนก็เห็นเท้าทหารนั้นเหยียด

ตรงมาที่เราเสมอ

ต่อจากนั้นรถแล่นผ่านหมู่บ้านโอเบอรอัมเมอเกา ที่นี่มีเรื่องราวว่า ครั้งหนึ่งเกิดมีโรคห่าแพร่หลาย ราษฎรจึงขนพระเป็นเจ้าให้ช่วยระงับโรค ถ้าสงบได้จะจัดการให้แสดงตำนานเรื่องพระเยซูรับยาปแทนมนุษย์จนเสียชีวิต (Passion Play) ทุกสิบปี ต่อมาไม่ช้าโรคก็สงบลง เขาจึงแสดงตำนานนั้นเสมอมาทุกสิบปีดังว่าไว้ จนเลยกลายเป็นธรรมเนียมไป ครั้งสุดท้ายได้แสดงเมื่อ ค.ศ.๑๙๕๐ รถได้พาเราผ่านไปชมภัตตาคารของผู้ที่เล่นเป็นพระเยซู และได้แวะที่ร้านขายของเครื่องไม้แกะสลักด้วย บ้านเมืองแถบนี้มีชื่อเสียงด้วยเรื่องเครื่องไม้แกะสลักเหล่านี้ ใกล้ๆ กันนี้มีบ้านซึ่งสมมติกันว่าเป็นบ้านของสองพี่น้อง เด็กชายชื่อเฮนเซล เด็กหญิงชื่อเกรเต็ล ตามนิยายว่าแม่มดล่อเอาไปในป่า ให้เพลินด้วยของเล่นของกิน และเรือนตุ๊กตาทำด้วยขนมขิง ซึ่งในที่สุดพ่อแม่ติดตามไปเอาตัวมาได้

ต่อนี้ไปวังลินเดอโฮฟ ซึ่งพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ทรงสร้างตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๗๔ วังนี้อยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ ไม่ใหญ่โตเหมือนวังนอยซวันชไตน แต่การตกแต่งภายในยิ่งฟุ่มเฟือยไปกว่ามาก ดูเป็นทองระยับไปหมดจนลานตา ยังไม่เคยเห็นวังไหนจะเสมอเหมือนเลย ในสวนก็มีตุ๊กตาทองและน้ำพุสูงใหญ่หลายแห่งด้วยกัน สวนทำไว้ใหญ่โตและวิจิตรพิสดารมาก พระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ทรงสร้างวังไว้ ๓ แห่งด้วยกัน คือ นอยซวันชไตน ลินเดอโฮฟนี้ และอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า แฮรเร็นคิมเส อยู่ใกล้ทะเลสาบประมาณครึ่งทางระหว่างมิวเซ็นกับสาลซบูรกในออสเตรีย ทั้งสามวังนี้ในปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์ของชาติ และเปิดให้คนเข้าชมเสมอ กล่าวกันว่าเมื่อก่อนพระเจ้าลุดวิกทรงเสวยราชย์ประเทศบาวาเรียมีเงินมาก แต่เมื่อท่านสิ้นพระชนม์นั้นเป็นหนี้มากมาย

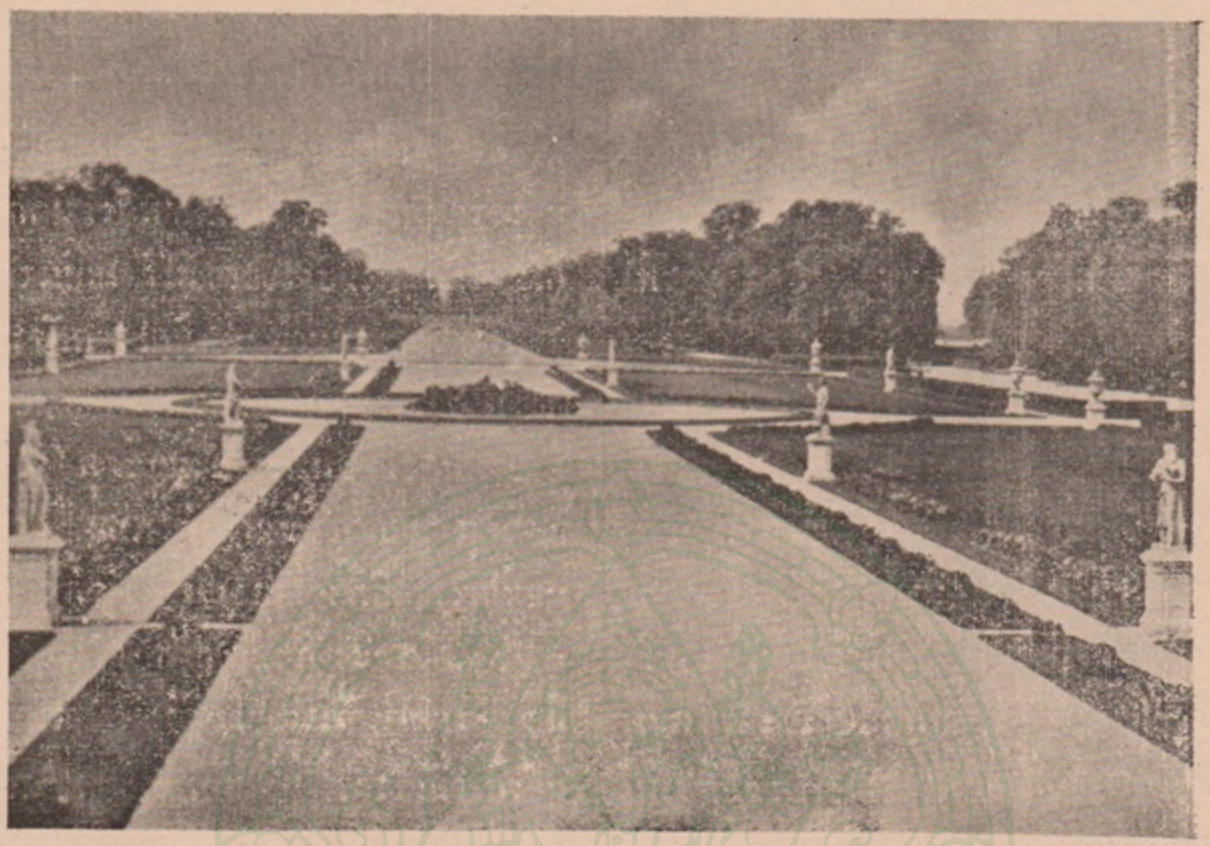
แห่งสุดท้ายที่ได้ไปในวันนี้ คือวิหารใหญ่ในวัดตำบลเอ็ตทาล สร้างได้ ๒๐๐ ปีเศษ ว่าทำเลียนแบบวิหารเสนต์ปีเตอรที่โรม แต่ไม่เห็นมีอะไรคล้ายกันที่จะทำให้นึกถึงวิหารเสนต์ปีเตอรเลย ภายในจะแต่งงามเพียงไหนก็ยากที่จะทราบ เพราะกำลังขมุกขมัวด้วยเป็นเวลาเย็นมากแล้ว ทั้งท้องฟ้าก็ฉ่ำชื้นไปด้วยน้ำฝน แม้ว่าฝนจะมิได้ตกแล้ว ในวิหารมีแต่โคมน้ำมันและเทียนไขจุดอยู่ ได้ยินเสียงบาดหลวงสวดเย็นระยะๆ คล้ายๆ กับเสียงพระมหานิกาย

สวดมนต์ในเมืองเรา ในเขตวัดมีโรงเรียนกินนอนใหญ่ของวัดตั้งอยู่ด้วย เขาจัดนักเรียนมาอินเรียงรายอยู่หลายคน มือถือหมวกแยไว้รับเงินเรี่ยไรบำรุงวัด เด็กเหล่านี้กิริยามรรยาทเรียบร้อย นอกวัดมีร้านขายของที่ระลึกหลายอย่าง รวมทั้งเหล้าชนิดลิเคียร ซึ่งบาดหลวงกลั่นใช้ในพิธีศาสนา และขายแก่ผู้ผ่านมา นิยมกันว่าเป็นเหล้าสดีนัก แต่แรงมาก

ออกจากนี้รถแล่นลดเลี้ยวมาตามเขาสูง ภูมิประเทศงามเป็นที่สุด บนยอดเขามองเห็นหิมะหลายแห่ง ถนนตัดลดเลี้ยวขึ้นลงมาระหว่างป่าสนสีเขียวครำสลับกับทุ่งนาหรือทุ่งหญ้างามสะอาดตาน่าชม น่าเสียดายนักที่คำเสียเร็วเกินไป กลับมาถึงที่รถรอคในมินเซน เวลา ๒๐.๑๕ น.

การไปเที่ยวนี้ ประจวบเหมาะเคราะห์ดี เพราะคนเที่ยวมีน้อยไม่เต็มรถ เขารวมคนเที่ยวสองคณะเข้าไว้ในรถคันเดียวกัน จึงได้ดูสิ่งต่างๆ มาก แม้กินเวลามาก และการดูต้องรีบร้อนบ้างก็ยังไม่เหลือกำลังไป

ในมินเซนยังมีสิ่งที่ควรชมอีกอย่างหนึ่งคือพระราชวังชื่อนิมเฟนบูรค ("วังนางฟ้า") เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินประเทศนี้มานานแล้ว เวลานี้พระราชวงศ์ก็ยังประทับอยู่ แม้ว่าลางส่วนจะเป็นพิพิธภัณฑ์ของชาติไปแล้ว ประมุขของพระราชวงศ์ในปัจจุบันนี้ คือ เจ้าฟ้าชายรูเปร็ตซ ชนมายุ ๘๕ ปี เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือมาก เคยทรงเป็นจอมทัพของบาวาเรียด้านแวร์ดัง ในสงครามโลกครั้งแรก มีพระนามปรากฏว่า ทรงทำงานแข็งขันมาก ในฤดูร้อนเช่นตอนข้าพเจ้าไปนี้ ท่านเสด็จไปประทับที่สตารนแบรค ตามที่เจ้านายเคยทรงทำมา ความงามของวังนิมเฟนบูรคนี้นับว่าไม่มีอะไรจะกล่าวถึงได้ เมื่อเปรียบกับวังของพระเจ้าลุควิกที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว ยังซ้ำด้อยข้างจะชำรุดทรุดโทรม แต่พระที่นั่งนั้นใหญ่มาก และบริเวณวังก็ใหญ่กว้างที่สุด สวนทำไว้ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหน้าเป็นสนามใหญ่มีสระใหญ่และน้ำพุ ยังรักษาเตียนดีทั่วไป ด้านหลังเป็นสวนไม้ดอกปลูกเป็นแปลงๆ และยังมีส่วนที่ทำเป็นวนาใหญ่อยู่ติดต่อกันกับสวนไม้ดอก ในวนามีพระที่นั่งเล็กๆชั้นเดียวว่ามีทั้งสิ้นสี่มุม แต่ข้าพเจ้าได้ไปดูแต่หลังเดียว เบื้องขวาของสวนทางหน้าวัง ยังมีสวนครัวใหญ่แยกอยู่ด้วย เห็นมีผักต่างๆ ปลูกอยู่ มิได้ทิ้ง

สวนหลังวังนิมเฟนบุรค

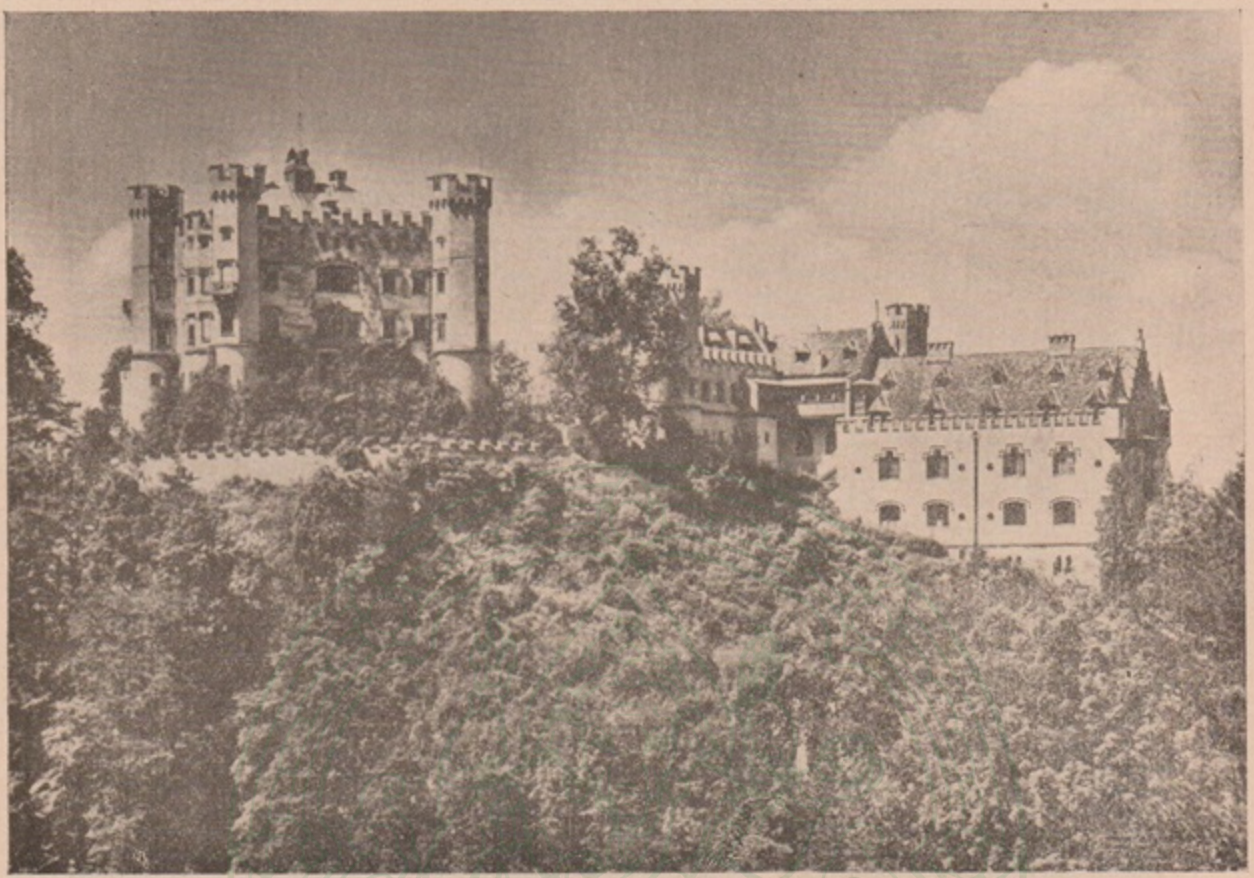
ให้รกร้าง ภายในพระที่นั่งที่เปิดให้คนเข้าชมได้นั้น ไม่สู้จะมีอะไรน่าสังเกตนัก แต่มีรูปภาพที่น่าสนใจหลายแผ่น มีภาพเมืองมินเช็น ในสมัยก่อนอยู่แผ่นหนึ่ง แสดงพระราชวังนี้เป็นส่วนใหญ่ เห็นตัวเมืองมินเช็นยังอ้างว้างว่างเปล่าผิดกับปัจจุบันนี้มากมาย ผู้นำทางชี้ให้ดูตรงที่เป็นคารุสสพลัตซยัคนี้ ปรากฏว่าเป็นที่ว่างแท้ๆ เขายอกว่าเมื่อ ๓๐ ปีมานี้ก็ยังว่างอยู่ คล้ายๆกับในรูปนั้น ดูไม่น่าเชื่อเลย ห้องหนึ่งมีภาพหญิงงามๆ ติดบนฝาผนังหลายแผ่น มีรูปพระมารดาพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ด้วย

ในระหว่างอยู่ที่มินเช็น ได้ไปเที่ยวเมืองสาลซบูรคในออสเตรียโดยทางรถไฟ ออกจากมินเชนสักครู่ ก็ผ่านทะเลสายใหญ่ชื่อคิม ในทะเลสายนี้มีเกาะเป็นที่ตั้งพระราชวังๆหนึ่งในสามวังของพระเจ้าลุดวิกดังได้กล่าวมาแล้ว วังนี้จึงเรียกว่า ว่า แฮรเร็นคิมเส แปลว่า วังในทะเลสายคิม วังนี้ว่าสร้างอนุโลมตามแบบอย่างพระราชวังแวรซาย และลือกันว่าเมื่อพระเจ้าลุดวิกยังมีพระชนม์อยู่นั้น เคยโปรดให้จัดการเลี้ยงเป็นการใหญ่ สมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้า ต้องใช้เทียนไขจุดนับเป็นพันๆเล่มในคืนหนึ่ง แต่พระเจ้า

ลุดวิกประทับเสวยพระองค์เดียวเท่านั้น เวลานี้พระราชวังแฮรเร็นคิมเสเป็นที่แสดงสิ่งของต่างๆเกี่ยวกับองค์ผู้สร้าง เช่น เครื่องดนตรี และรูปภาพเป็นต้น ทุกๆคืนวันเสาร์ในฤดูท่องเที่ยว เขาจัดให้มีสังคีตบรรเลงเพลงที่เคยโปรดปรานให้นักท่องเที่ยวฟัง โดยมากเป็นเพลงของริชารด วาคเนอร และจุดเทียนไขตามระย้าที่มีอยู่เต็มที่เหมือนในสมัยโน้น คนทั้งหลายมักเลือกวันไปให้เหมาะกับวันนี้เพื่อจะได้เห็นสภาพที่คล้ายกับสมัยโน้นให้มากที่สุด

หนทางรถไฟจากมิ่นเช็นถึงสาลซบูรคกินเวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง เมืองนี้เป็นแห่งแรกที่เราไปถึงโดยมิได้มีใครมารับรอง ต้องนำหนังสือเดินทางให้เจ้าหน้าที่ตรวจเอง พวกเจ้าหน้าที่แสดงความประหลาดใจมากที่คนไทยได้ไปถึงที่นั้น ได้ไปพักที่โรงแรม ชื่อ Stein อยู่ริมแม่น้ำเชิงสะพานใหญ่ ตรงข้ามกับโรงแรมนั้นเป็นบริเวณตลาดเก่า ข้างหลังตลาดมองเห็นป้อมโบราณสูงตระหง่านเงื่อมอยู่บนยอดเขา เวลากลางคืนเขาฉายไฟให้เห็นตัวป้อมสว่างอยู่ดูงามสง่าน่าชมมาก สาลซบูรคเป็นเมืองโบราณ ใหญ่พอใช้ สถานที่ต่างๆทางด้านเมืองเก่า ล้วนก่อด้วยศิลาก้อนใหญ่ๆ ยันไดก็เป็นศิลา ที่กร่อนลงไปมากแล้วก็มี เมืองนี้เป็นเมืองที่เกิดของโมซารต นักประพันธ์ดนตรีตัวลือ สถานที่และของต่างๆล้วนแล้วไปด้วยชื่อโมซารต ชอคอเล็ตก็มีทำเป็นก้อนกลมๆเรียกว่าลูกปืนโมซารต ในเทศกาลเที่ยวคือในฤดูร้อน ที่เมืองนี้เขาจัดเล่นมหาอุปรากรที่โมซารตแต่งคนมักจะชอบไปให้เหมาะกับระยะนี้ แต่พวกเราไปถึงช้าไป เขาเลิกเสียแล้ว

สิ่งที่ได้ไปดูในเมืองนี้ คือ วังเจ้าผู้ครองนคร กับวิหาร ๒—๓ หลัง ล้วนใหญ่โตและอยู่ติดต่อกัน ทั้งนี้ก็เพราะแต่ก่อนเมืองนี้เป็นเมืองที่พระครอง ต่อมาเมื่อเจ้านายคฤหัสถ์เป็นผู้ครองนครก็ใช้วังของพระเป็นที่ประทับ และโดยทำนองเดียวกัน เวลานี้วังๆหนึ่งก็เป็นที่อยู่ของทหารสหประชาชาติ "ตลาด" มีลักษณะเหมือนพาหุรัดของเรา แต่เป็นตึกใหญ่ๆ สร้างด้วยศิลา รักษาสะอาดสะอ้านดี ของที่ขายก็ดีๆน่าชม ได้ไปรับประทานอาหารที่ร้านชื่อสำนักออยเล็นสบีเกล อยู่ในบริเวณใกล้ๆกันนี้ เป็นร้านเก่าอายุตั้ง ๕๐๐ ปี แต่พึ่งได้ชื่อนี้เมื่อ ๓ ปีมานี้เท่านั้น โดยเจ้าของ

วังโฮเฮนชวังเกา นอกเมืองมิ็นเช็น

วังนอยชวันสไตนกับที่ใกล้เคียง ด้านหลังเห็นยอดภูเขาอัลปและทะเลสาบ

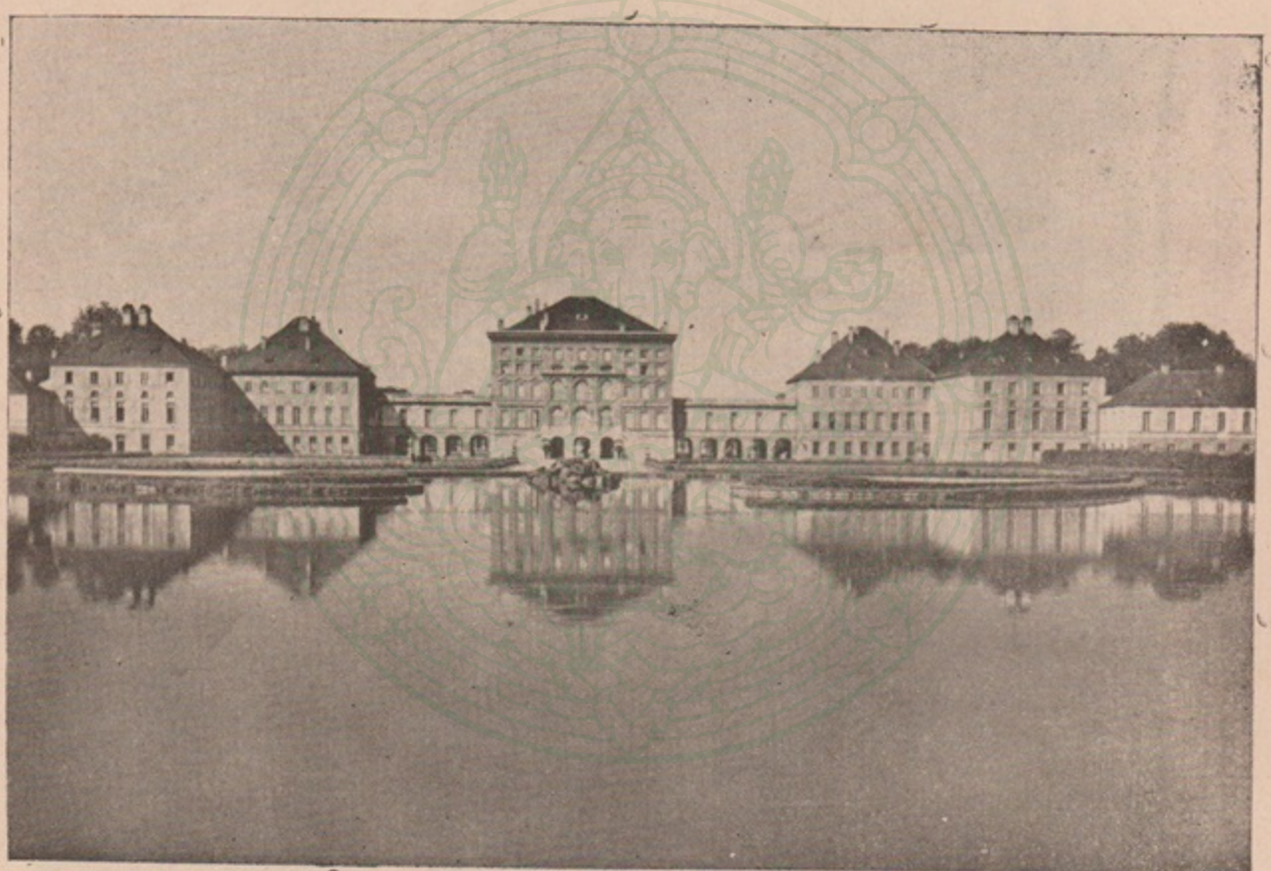

วังนอยชวันสไตน นอกเมืองมิวนิเช็น

ป้อมโบราณ และ ตลาด เมืองสาลซบูรค

ใหม่ตั้งให้ ร้านตั้งอยู่ในส่วนหนึ่งของตึกโบราณสูงห้าชั้น มีชื่อเสียงว่าทำไก่ย่างได้ดี ครัวอยู่ใกล้กับห้องรับประทานอาหาร ใครจะเข้าไปดูก็ได้ อาหารอื่นก็มีรสดีทั้งคาวหวาน ร้านนี้ทำดูเป็นบ้านที่อยู่ของออยเล็นสปีเกล ซึ่งมีเรื่องคล้าย ๆ ศิริอนชัยของไทย

นิมเฟนบูรค "วังนางฟ้า" ด้านหน้า

วันรุ่งขึ้นได้ขึ้นรถเหนียวไปชมป้อมโฮเซ็นสาลบูรคบนยอดเขา ป้อมนี้เราได้มองดูอยู่ทุกวันจากโรงแรม เป็นป้อมใหญ่และเป็นวังอยู่ในตัว มีบ่อน้ำโบราณใช้กันมาตั้งแต่ ค. ศ. ๑๕๐๒ จนกระทั่งบัดนี้ ต้นไม้ต้นหนึ่งอายุ ๓๐๐ ปีเศษก็ยังงามดีอยู่ ในป้อมมีห้องขังนักโทษใหญ่น้อย ห้องทรมานนักโทษตั้งแต่ล่ามโซ่ตรวนจนถึงทำทารุณต่างๆตลอดจนย่างไฟ ห้องย่างไฟนี้ เป็นห้องเล็กๆ มีที่สำหรับตรึงตัวนักโทษไว้กับที่ ใกล้ๆ กันนั้นมีเตาไฟ เครื่องทรมานคล้ายๆ กันนี้ได้เคยเห็นในเมืองอื่นอีก เช่นที่เวนิส เป็นต้น จึงประจักษ์ใจว่า เพราะเช่นนี้เองฝรั่งจึงเชื่อได้โดยง่ายว่า พระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเผาเจ้าจอมทั้งเป็น ในเรื่องแอนนากับ

พระเจ้ากรุงสยาม ห้องนักโทษเหล่านี้ทำไว้แน่นหนาแข็งแรงด้วยศิลา และอยู่ติดต่อกันกับวังของพระผู้เป็นเจ้าครองนคร มีประตูทำแข็งแรงกั้นเป็นเขตห้องในส่วนที่เป็นวังนั้นทำเป็นห้องใหญ่ ๆ ลางห้องตกแต่งงดงาม ห้องหนึ่งกั้นฝาฉลักลวดลายงดงามและปิดทองอร่ามไปบนชั้นยอดของวังนี้ทำเป็นหอคอยสำหรับดูเห็นไปได้ไกลโดยรอบ เห็นยอดเขาสลอนอยู่จนสุดสายตา เขาชี้ให้ดูภูเขาซึ่งสร้างบ้านพักของฮิตเลอร์ คือ แบรชเตสกาเด็นนั้นด้วย

ข้าพเจ้าพักอยู่สาลซบูรก ๒ คืนแล้วก็กลับมาอยู่มิ่นเซ็นอีก ๒ คืน ออกจากมิ่นเซ็น วันที่ ๒๕ กันยายน เป็นอันจบเรื่องเที่ยวเมืองเยอรมันเพียงเท่านี้

ถ้าจะถามว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างไรบ้าง เนื่องจากที่ไปเที่ยวในประเทศเยอรมันคราวนี้ ขอตอบว่าท่าทีของคนเยอรมันไม่ทำให้เราสนิทสนมได้เหมือนกับคนในลางประเทศ กล่าวคือเขามิได้แสดงไมตริจิตมิตรภาพซึ่งจะให้เรารู้สึกเป็นกันเองเช่นนั้น อาจเป็นด้วยผลของความลำยากยากแค้นซึ่งเขาได้รับในการสงครามก็เป็นได้ แต่ถึงกระนั้นก็รู้สึกประทับใจในความเป็นแก่นสารของเขาอย่างยิ่ง ทั้งในอดีตปัจจุบัน และอนาคต ถ้าจะเปรียบกับคนก็จะต้องว่าเขาเป็นคนหนักแน่น เคยมีวัฒนธรรมและมีหลักฐานดีมามาก และในปัจจุบันนี้ก็จะมีเชื้อมันแข็งขัน ฉะนั้นในภายหน้าก็คงเอาตัวรอดได้เป็นแน่แท้.

นำเที่ยวจังหวัดจันทบุรี

ของ

ต. อมาตยกุล

(ต่อจากฉบับ ปีที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๕๗)

ภูเขาพลอยแหวน

ภูเขาพลอยแหวนเป็นเขาลูกเล็กๆ สูงประมาณ ๑๕๐ เมตร ภูเขาลูกนี้อยู่ห่างจากตัวเมืองจันทบุรีไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีถนนไปได้สะดวก สองข้างถนนที่จะไปยังเขาพลอยแหวน มีทิวทัศน์สวยงามมาก ถ้าท่านผ่านไปในฤดูฝนจะพบทุ่งนาเขียวชะอุ่มไปด้วยต้นข้าว ในคูสองข้างทางก็เต็มไปด้วยต้นกกนานาชนิด ภูมิประเทศสูงๆ ต่ำๆ คล้ายกับลูกคลื่นในท้องทะเล ในตอนที่สูงก็เป็นไร่ โดยมากเป็นไร่พริกไทย และไร่ยางสลับกันไปเป็นระยะๆ งามน่าชมเป็นอย่างยิ่ง ที่เชิงเขานี้เดิมเคยตั้งเป็นที่ว่าการอำเภอมาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๐ เรียกว่าอำเภอพลอยแหวน ต่อมาทางการเห็นว่า ริมทะเลตรงที่เรียกกันว่าท่าใหม่ในปัจจุบันนี้ เป็นที่ชุมนุมชนและสะดวกในการคมนาคม จึงย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่นั่น แล้วเปลี่ยนชื่อจากอำเภอพลอยแหวนเป็นอำเภอท่าใหม่

ภูเขาพลอยแหวนมีทรัพยากรตามธรรมชาติอยู่อย่างมากมาย เช่น ทับทิม นิลและพลอยสีต่างๆ ชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับภูเขาลูกนี้นับว่าไม่อด ถ้าปีใดทำนาไม่ได้ผล ก็พากันมาขุดพลอยไปขาย และเมื่อเคราะห์ดีไปขุดพบทับทิมเข้า ก็จะร่ำรวยกันไปพักหนึ่ง ดีกว่าทำนาตลอดทั้งปีเสียอีก หินแร่สีต่างๆ เช่น สีดอกตะแบก และสีเหลืองอ่อน จะได้พบประปรายบนภูเขาลูกนี้ แต่จำพวกที่มีสีดำเป็นมันและเลื่อมเหมือนสีนิลนั้น มีอยู่ดาษดื่น เมื่อก้าวขึ้นไปตามทางลาดของภูเขาได้สักหน่อย จะพบหินแร่เหล่านี้เต็มไปหมด มีอยู่เกลื่อนกลาดตลอดทาง คล้ายๆกับมีผู้นำเอามาโปรย

ทิ้งไว้ฉะนั้น แร่หินบางก้อนจมฝังอยู่ในดินซึ่งมีสีแดงเข้ม และอยู่ไม่ค่อยลึกเท่าใดนัก ลองเอาไม้เล็ก ๆ ขุดลงไปสักหน่อยก็พบ แร่หินเหล่านี้ชาวบ้านยอกว่าเป็นแร่อ่อน เขาเรียกกันว่าขี้แร่ จะนำไปเจียระไนใช้ทำหัวแหวนไม่ได้ ส่วนแร่แท้ๆซึ่งแข็งพอที่จะเจียระไนได้นั้นอยู่ลึกลงไปในดินมาก ต้องใช้จอบหรือเสียมขุดลงไปจึงจะพบ

ภูเขาพลอยแหวนมี ๓ ยอด ยอดซึ่งสูงที่สุด มีเหมืองกลมแบบสังกาองค์หนึ่ง เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๔ แต่รูปทรงไม่ค่อยงามนัก เนื่องจากเป็นฝีมือช่างพื้นเมือง ไม่ใช่ช่างหลวง ยอดกลางมีศาลาคอนกรีตและหอระฆังสร้างค้างไว้เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ส่วนยอดเตี้ยที่สุดนั้นเป็นลานแคบๆมีมณฑปหลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธบาทจำลอง และในเทศกาลเดือน ๕ จะมีประชาชนขึ้นไปนมัสการกันอย่างล้นหลาม

เมื่อขึ้นไปบนยอดกลางตรงศาลาคอนกรีตที่สร้างค้างไว้ จะมองเห็นภูเขาตั้งสลับซับซ้อนกันหลายลูก ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีภูเขาเตี้ย ๆ อยู่สองลูก เรียกว่าเขาขายศรีลูกหนึ่ง กับเขาสระแก้วอีกลูกหนึ่ง ทางทิศตะวันออก จะมองเห็นภูเขาเป็นพืดไปจนจรดทะเล จะมองเห็นทะเลและปากน้ำอยู่ตรงหน้าไม่ไกลเท่าใดนัก และสามารถจะมองเห็นจนกระทั่งเกาะน้อยใหญ่ในทะเลเกือบหมดทุกเกาะ เกาะหนูและเกาะแมวก็มองเห็นลอยอยู่ในระหว่างซอยน้ำและซอยพ้าไกลลิบ ๆ อากาศบนเขาพลอยแหวนละเอียดอ่อนดีมาก เมื่อขึ้นไปข้างบนจะรู้สึกว่ามีลมเย็นพัดโชยมาไม่ขาดสาย ถ้าท่านร้อนเพราะขึ้นบ่ายขึ้นไป พอถึงยอดเขาจะรู้สึกว่าความเหนื่อยอ่อนหายไปราวกับปลิดทิ้งทีเดียว

มีวัดตั้งอยู่ที่เชิงเขาพลอยแหวนวัดหนึ่ง เรียกกันว่าวัดเชิงเขา แต่ในบริเวณวัดไม่มีสิ่งก่อสร้างวิจิตรพิสดารอย่างใด วัดนี้ปรากฏว่าพระยาจันทบุรี(๑) สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ พร้อมกับเหมืองบนยอดเขา ต่อมาเมื่อของเดิมชำรุดทรุดโทรมไป ก็มีผู้บูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเพิ่มเติมกันเรื่อยมา ในปัจจุบันยังมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่

(๑) พระยาจันทบุรีคนนี้ชื่อสองเมือง เดิมเป็นพระนนทบุรี ต่อมาย้ายจากตำแหน่งเจ้าเมืองเข้ากรุงเทพฯ ได้เป็นที่พระยาอาหารบริรักษ์ แล้วเลื่อนเป็นพระยาไกรโกษา.

หลายรูป

เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวเขาพลอยแหวน ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เห็นวัดนี้ตั้งอยู่ไกลที่ชุมนุมชน นึกสงสัยว่าพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนี้จะหาอาหารฉันได้อย่างไร จึงได้สอบถามเจ้าอาวาสดู ว่าพระสงฆ์ในวัดนี้ไปบิณฑบาตที่ไหน เพราะไม่เห็นมีหมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงภูเขาลูกนี้เลย ท่านเจ้าอาวาสกลับบอกว่า มีบ้านคนอยู่รอบภูเขาทั้งนั้น ถ้าถางป่าให้เตียน จะมองเห็นหมู่บ้านได้ถนัดทีเดียว คนในย่านนี้ใจบุญทั้งสิ้น วันธรรมดาก็บิณฑบาตได้อาหารพอฉันทุกวัน แต่ในเทศกาลตรุษสารทแล้วจะมีอาหารเหลือฉันทีเดียว

ในปัจจุบัน การขึ้นไปเที่ยวบนยอดเขาพลอยแหวนนับว่าสะดวกมาก เนื่องจากพ่อค้าคฤหบดีในจังหวัดจันทบุรีได้ร่วมใจกันบริจาคเงินสร้างขึ้นได้ตลอดจากเชิงเขาขึ้นไปจนถึงยอด และได้บูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ และมณฑปพระพุทธบาทจำลองขึ้นใหม่ เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นมา และสำเร็จเรียบร้อยเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๙๖

แหลมสิงห์

ถ้าท่านต้องการอากาศทะเลที่บริสุทธิ์สดชื่น และหาดทรายที่เหลืองละเอียดคล้ายสีทองแล้ว ควรจะไปเที่ยวที่แหลมสิงห์ ที่เรียกว่าแหลมสิงห์ ก็เพราะริมทะเลตรงหัวแหลมมีศิลาแท่งใหญ่ รูปร่างคล้ายสิงโตหมอบ ถ้าท่านผ่านไปทางทะเล จะมองเห็นศิลาแท่งนี้ได้อย่างถนัดชัดเจน ทิวทัศน์ของแหลมสิงห์งดงามน่าชมเป็นอย่างยิ่ง

การไปแหลมสิงห์ในปัจจุบัน นับว่าสะดวกมาก เพราะมีถนนตัดจากตัวจังหวัดจันทบุรีไปยังอำเภอแหลมสิงห์ ระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตรเท่านั้น นั่งรถยนต์ไปเพียงครึ่งชั่วโมงก็ถึง หรือถ้าท่านไม่ต้องการไปทางรถ จะเช่าเรือไปทางทะเลก็ได้ การไปทางทะเลนั้นจะต้องไปลงเรือที่ท่าแฉลบ เมื่อออกเรือไปได้สักหน่อย จะพบหมู่บ้านญวนตั้งเรียงรายกันอยู่ตามริมฝั่งเป็นอันมาก ท่านสามารถจะมองเห็นโป๊ะจับปลาได้อย่างใกล้ชิด และในเวลาเย็นจะได้เห็นเรือใบหาปลาของชาวประมงแล่นผ่ากระแสคลื่นไปยังโป๊ะเหล่านั้น ทิวทัศน์ทางทะเล ซึ่งมีเกาะใหญ่น้อยเรียง

กันไปเย็นหย่อมๆ ประกอบกับอากาศปลอดโปร่ง เต็มไปด้วยไอน้ำอันบริสุทธิ์ จะทำให้ท่านสดชื่น เบิกบาน และเพลิดเพลินเจริญใจอย่างยิ่ง

หน้าอำเภอแหลมสิงห์ออกไปทางหัวแหลม มีภูเขาตั้งตระหง่านอยู่ลูกหนึ่ง เรียกว่าเขาแหลมสิงห์ บนภูเขาลูกนี้มีป้อมซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๓ ยังเหลือซากปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ต่อจากหัวแหลมออกไป ก็เป็นก้อนหินน้อยใหญ่ผุดขึ้นระเกะระกะไปหมด และต่อออกไปอีก ท่านจะมองเห็นเกาะนมสาว เกาะหนู เกาะแมว และเกาะอื่นๆ อีกหลายเกาะ ได้ถนัด ทัศนียภาพรอบตัวของท่านล้วนแต่งามวิจิตรตระการตาอย่างที่สุด ข้าพเจ้าคิดว่า จะหาที่อื่นใดในประเทศไทยงามเทียบเทียมกับแหลมสิงห์นี้ได้ยากยิ่งนัก

ถ้ามีเวลามากพอ ท่านจะข้ามไปเที่ยวที่กระโจมไฟบนเกาะหินเหล่านี้ก็ได้ หรือจะลงเล่นน้ำทะเลที่อ่าวกระทิง ซึ่งเป็นอ่าวใหญ่ของเมืองจันทบุรีก็ได้ ชายทะเลตรงอ่าวกระทิงนี้ มีหาดทรายเหลืองละเอียด และมีน้ำสีเขียวครามใสสะอาดไม่แพ้หัวหินเลย ถ้าได้ยกมาตั้งใกล้ๆ พระนครแล้ว เชื่อว่าจะต้องมีคนไปเที่ยวอาบน้ำทะเลกันแน่นทุกวันเป็นแน่

ผลของอำเภอแหลมสิงห์ก็มีไม่น้อย เช่น กล้วย อ้อย และส้มต่างๆ โดยเฉพาะมะพร้าวมีอยู่ตกดื่นมาก ราคามะพร้าวที่อำเภอแหลมสิงห์ถูกกว่าที่กรุงเทพฯ เป็นอันมาก ท่านผู้ใดที่ยังไม่เคยไปเที่ยวแหลมสิงห์ ขอให้ลองไปเที่ยวดูสักครั้งหนึ่ง จะทำให้สดชื่นขึ้นอย่างยอกไม่ถูกทีเดียว ยิ่งผู้ที่ชอบความสงบสงัดด้วยแล้ว จะรู้สึกว่าหาดทรายของอ่าวกระทิงที่แหลมสิงห์นั้น ดีกว่าชายหาดของหัวหินอย่างมากมาย จนไม่สามารถจะเทียบเคียงกันได้เลย.

ป้อมที่แหลมสิงห์

บนเขาแหลมสิงห์มีป้อมปืนตั้งอยู่ป้อมหนึ่ง กับที่หัวแหลมตีกแดงมีอยู่อีกป้อมหนึ่ง ป้อมทั้งสองแห่งนี้สร้างพร้อมกันกับเมืองจันทบุรีใหม่ที่ตำบลเนินวงในพ.ศ. ๒๓๗๗ และยังปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ผู้ที่ผ่านไปทางทะเลเมื่อตอน

ใกล้จะถึงปากน้ำจันทบุรี จะมองเห็นตัวป้อมได้อย่างถนัดชัดเจน

มูลเหตุแห่งการสร้างเมืองจันทบุรีขึ้นใหม่ตลอดจนการสร้างป้อมทั้งสองแห่งนี้ ได้กล่าวไว้แล้วโดยละเอียดในตอนที่ว่าด้วยเมืองจันทบุรีใหม่ที่ตำบลเนินวง ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวซ้ำในที่นี้อีก จะขอกล่าวถึงประวัติแห่งการสร้างป้อมนี้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (๑) เป็นผู้อำนวยการสร้างเมืองป้อมขึ้นใหม่ที่เมืองจันทบุรีแล้ว เจ้าพระยาพระคลังจึงสั่งให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (๒) เป็นผู้อำนวยการสร้างป้อมหน้าด่านทางปากน้ำจันทบุรีขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เพื่อกันไม่ให้กองทัพเรือของข้าศึกยกเข้ามาตีเมืองจันทบุรีได้โดยง่าย เจ้าหมื่นไวยวรนาถได้ไปสำรวจสถานที่ทางปากน้ำจันทบุรี เห็นควรจะสร้างป้อมขึ้นที่บนเขาแหลมสิงห์แห่งหนึ่ง กับที่หัวแหลมซึ่งเรียกกันในชั้นหลังว่า "แหลมตีกแตง" อีกแห่งหนึ่ง เมื่อเจ้าหมื่นไวยวรนาถสำรวจสถานที่จะสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงมอบให้พระยาอภัยพิพิธ (๓) เป็นแม่กองควบคุมการก่อสร้างที่แหลมสิงห์ และให้จมื่นราชามาตย์ (๔) เป็นแม่กองก่อสร้างที่หัวแหลมตีกแตง ป้อมที่สร้างขึ้นนี้เป็นป้อมขนาดเล็กแบบเดียวกันกับป้อมที่เมืองสมุทรปราการ และก่อด้วยอิฐถือปูนเหมือนกัน

เมื่อสร้างป้อมเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็หาได้พระราชทานชื่อป้อมทั้ง ๒ แห่งนี้ไว้ว่าอย่างไรไม่ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะที่ทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จประพาสเมืองจันทบุรี และเสด็จไปทอดพระเนตรป้อมนี้ทั้ง ๒ แห่งนี้ด้วย ทรงสอบถามคณะกรมการเมือง ก็ไม่ได้ความว่ามีชื่อว่าอย่างไร จึงพระราชทานชื่อป้อมที่แหลมสิงห์ว่า ป้อม "ไพรีพินาศ" (๕) และป้อมที่หัวแหลมตีกแตง

(๑) ต่อมาเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์.

(๒) ต่อมาเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์.

(๓) ชื่อตัวชื่อกระต่าย เป็นบิดาพระยาจันทบุรี (โต).

(๔) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค).

(๕) พระราชพงศาวดาร ร. ๓ เรียกว่า ป้อม "ภัยพินาศ" พระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี พ.ศ. ๒๔๑๘ เรียกว่าป้อม "ไพรีพินาศ" ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะเรียกว่า "ไพรีพินาศ" มากกว่า เพราะได้ความชัดเจนดีกว่า "ภัยพินาศ"

ว่า ป้อม "พิฆาฏบัจจามิตร" ป้อมทั้งสองนี้ จึงมีชื่อเรียกกันตามอย่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสปากน้ำเมืองจันทบุรี ทรงเห็นว่าป้อมทั้งสองแห่งนี้ไม่มีราชการสิ่งใดที่จะต้องใช้อีกแล้ว ทั้งตัวป้อมก็ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก ถ้าทิ้งไว้ฝนและกระสุนดินดำไว้ในป้อมต่อไป เกรงว่าจะเป็นอันตรายศูนย์หายไปเสียหมด จึงโปรดให้ขนย้ายสิ่งของที่มีค่าไปไว้ในเมืองจันทบุรี ส่วนโรงทหารภายในป้อมที่สร้างไว้แต่เดิม ก็ชำรุดหักพังไป มิได้บูรณะปฏิสังขรณ์ จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อจัดตั้งกรมทหารเรือขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ซ่อมแซมโรงทหารในป้อมทั้งสองนี้ขึ้น แล้วโปรดให้จัดส่งทหารเรือส่วนหนึ่งไปประจำ ณ ป้อมทั้งสองแห่งนี้ ป้อมทั้งสองจึงเป็นที่ทำการทหารเรือเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อฝรั่งเศสส่งกองทหารมายึดเมืองจันทบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ถอนทหารเรือออกไปจากป้อมทั้งสองนี้ไปตั้งอยู่ที่เมืองขลุง (๑) กองทหารฝรั่งเศสซึ่งมาตั้งประจำที่แหลมสิงห์ ได้ดัดแปลงป้อมพิฆาฏบัจจามิตร สร้างเป็นที่พักนายทหาร ซึ่งเรียกกันต่อมาว่าตึกแดง กับได้สร้างโรงสำหรับเป็นที่พักนายสิบพลทหารขึ้นทางด้านตะวันออก และสร้างคุกสำหรับขังทหารขึ้นทางด้านตะวันตก ทหารฝรั่งเศสได้ตั้งประจำอยู่ที่นั่นจนกระทั่งถึง พ.ศ.๒๔๔๗ จึงได้ถอนไปอยู่ที่เมืองตราด ซากโรงทหารที่ฝรั่งเศสก่อสร้างไว้ยังคงเหลือปรากฏอยู่จนทุกวันนี้.

(ยังมีต่อ)

(๑) เมืองขลุงเป็นเมืองมาแต่โบราณ เพิ่งยุบเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับเมืองจันทบุรีเมื่อรัชกาลที่๕ ใน พ.ศ.๒๔๕๐ (ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ก็ยุบเป็นอำเภอครั้ง๑ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๙ กลับฟื้นขึ้นเป็นเมืองอีก).

สำรวจความในจารึกอักษรเชลียงหลักที่ ๙

ของ

ปรีดา ศรีชลาลัย

(ต่อจากฉบับ ปีที่ ๗ เล่ม ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗)

เมื่อผ่านข้อความเบื้องต้นเสร็จแล้ว ต่อจากนี้ จะได้เริ่มสำรวจความในจารึกไปตามลำดับแผ่น เพื่อสะดวกแก่ผู้อ่าน ข้าพเจ้า จะนำคำจารึก ตามแบบคำอ่าน ออกเสียงในปัจจุบัน มาเรียงไว้ก่อน แบ่งเป็นตอน ๆ ตามความเหมาะสมแก่ข้อที่ควรจะกล่าว คือ

จารึกแผ่นที่ ๑

คำจารึก — "สารนี้ พระยรมครู ติโลกติลก ติรตนสีลคันธวนวาสี อรรมกิตติสังฆราชมหาสวามีเจ้า มีพุทธฎีกาดังนี้"

พระยรมครูในที่นี้ คือองค์สังฆปริณายกแห่งคณะอรัญวาสี ซึ่งมีพระราชโองการแต่งตั้ง ดังจะกล่าวต่อไปในตอนท้ายแห่งจารึกแผ่นที่ ๓

นามสมณศักดิพระยรมครู เข้าใจว่าจะเพิ่งมีขึ้นในสุโขทัย สมัยพระมหาธรรมราชาไสลือไทย ซึ่งเป็นชั้นราชนัดดาพระมหาธรรมราชาลิไทย โดยจำลองตามแบบของกรุงศรีอยุธยา ได้พบพระนามสมเด็จพระสังฆราชกรุงศรีอยุธยา เรียกว่าสมเด็จพระครู ในลานทองที่ตรุพระยรมธาตุสุพรรณบุรี และที่ในพระเจดีย์องค์กลางวัดพระศรีสรรเพชญ พระนครศรีอยุธยา แม้ในกฎหมายลักษณะผัวเมีย ซึ่งบานแผนกยอกว่าตราใน พ.ศ. ๑๙๐๔ และกฎหมายว่าด้วยทำเนียบศักดินาตราใน พ.ศ. ๑๙๑๙ (ดู ก.ม. ตรา

สามดวง ฉบับหมอบรัดเลย์พิมพ์ เล่ม ๑ หน้า ๑๙๘ และหน้า ๒๓๕) ก็ปรากฏว่า สมณศักดิ์นาของ สงฆ์สมัยนั้นมีชั้นพระครูเป็นสูงสุด ทรงศักดินาถึง ๒๔๐๐ เทียบเท่ากับศักดินา ของเจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายพระลำพัง ส่วนสมณศักดิ์ในสุโขทัยก่อนสมัยพระมหาธรรมราชาไสลือไทยเท่าที่พบกล่าวถึงในจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งกำหนดให้เป็นเรื่องราวสมัยพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่า ปู่ครู ฐานะสูงกว่าชั้นมหาเถระ จารึกหลักที่ ๒ สมัยพระธรรมราชาเลือไทย ราชโอรสพ่อขุนรามคำแหง กล่าวถึงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชบุพามณี ศรีรัตนลังกาทีปมหาสามีเป็นเจ้า ราชนัดดาพ่อขุนผาเมือง บางทีในสมัยพระธรรมราชาเลือไทย จะเลิกนิยมเรียกปู่ครูแล้วกระมัง สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยได้พบในจารึกหลักที่ ๔ พ.ศ. ๑๙๐๔ ใช้คำนำเรียกพระสังฆราชาที่อัญเชิญมาจากนครพันว่า สมเด็จพระมหาเถรในสำเนาจารึกลานทอง พ.ศ. ๑๙๑๙ ออกพระนามว่า สมเด็จพระมหาเถรบุพามณี ตามตัวอย่างนี้แสดงว่า ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย สมณศักดิ์ว่าพระครูยังไม่มี

ท้ายพระนามที่ว่า มหาสวามีเจ้านั้น เห็นจะเป็นคำที่เริ่มนิยมขึ้นเมื่อรับลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ ความปรากฏในหนังสือตำนานมูลศาสนาหน้า ๒๒๕ ว่า มีภิกษุชาวเมืองพัน ๑๒ รูป เดินทางไปรับการอุปสมบทที่ลังกาทวีป ใน พ.ศ. ๑๘๗๔ (ตรงในสมัยพระธรรมราชาเลือไทย ราชโอรสพ่อขุนรามคำแหง) เมื่อคณะภิกษุ ๑๒ รูปจะกลับจากลังกามาเมืองพันตามเดิม พระมหาเถระมหากัสสปแห่งลังกา ให้พระอนุมติเถระ กับสามเณรผู้หลานชายเดินทางมาด้วย เพื่อจะได้เป็นอุปัชฌายะบวชกุลบุตรสืบศาสนวงศ์ ต่อมาท่านอนุมติเถระได้เป็นพระสังฆราชแห่งเมืองพัน มีพระนามว่าอุทุมพรมหาสวามีเจ้า ฝ่ายท่านอโนมทัสสีและท่านสุมนะ ศิษย์พระมหายรรพตสังฆราชเมืองสุโขทัย ซึ่งลงมาศึกษาที่นครอโยธยาจบเสร็จ และกลับคืนไปพำนักที่นครสุโขทัย ได้ทราบข่าวสิลาทิคุณ ของพระสังฆราช อุทุมพรมหาสวามีเมืองพัน ก็เลื่อมใสพากันไปขอรับการอุปสมบทตามแบบลังกาวงศ์บ้าง และอยู่ศึกษาจริยานุวัตรพอสมควรแล้ว ท่านอโนมทัสสีเถระกลับมาพำนักที่นครสัชนาลัย (ท่านองค์นี้ม

นามปรากฏเป็นพระอาจารย์ของพระมหาธรรมราชาลิไทย เมื่อยังครองเมืองสัชนาลัยอยู่ ดังกล่าวระบุไว้ในยานแผนกหนังสือไตรภูมิพระร่วง) ท่านสุมนเถระ กลับมาพำนักที่นครสุโขทัย นับว่าท่านทั้งสองนี้เป็นภิกษุสุโขทัยที่ได้รับอุปสมบทตามแบบลังกาวงศ์ จากพระอุบัชฌายะที่นครพันเป็นครั้งแรก ภายหลังท่านทั้งสองพาภิกษุ ๘ รูปไปรับการอุปสมบท ในสำนักพระอุทุมพรมหาสวามีอีก แต่พระอุทุมพรมหาสวามีให้ท่านอโนมทัสสีเถระเป็นอุบัชฌาย์ บวชแทนท่าน ๓ รูป ให้พระสุมนเถระเป็นอุบัชฌาย์บวชแทนท่าน ๕ รูป ครั้นต่อมาในจำนวนภิกษุ ๘ รูปนั้น ท่านที่ชื่อปิยทัสสี ลงมาพำนักที่นครอโยธยา ท่านสุวรรณคิรี ไปพำนักที่เมืองชวา (ล้านช้าง) ท่านเวสสภู ไปพำนักที่เมืองน่าน ในที่สุดท่านทั้งสามนั้นได้รับยกย่องเป็นมหาสวามีทุกองค์ เมื่อพระเจ้ากือนาแห่งนครเชียงใหม่ อาราธนาพระมหาสุมนเถระขึ้นไปครองวัดพระยืน ณ เมืองลำพูน ท่านอานนท์ (ในคณะภิกษุ๘รูป) ได้ครองวัดสวนมะม่วง สุโขทัย แทนท่านสุมนมหาเถระ ส่วนที่เหลืออีก ๔ รูปชื่อ พุทธสาคร สุชาตะ เขมะ สัทธาติสสะ พำนักอยู่ที่เมืองกลาง (คือเมืองสองแคว)

ตามเลาความที่เก็บมาเล่าจากตำนานมูลศาสนานี้ ให้ข้อสังเกตว่า ลัทธิลังกาวงศ์เริ่มแผ่จากนครพันมาถึงสุโขทัยราวปลายรัชกาลพระธรรมราชาเลือไทย ชนกของพระมหาธรรมราชาลิไทย กว่าจะแพร่หลายมีจำนวนภิกษุอุปสมบทตามลัทธินั้นมากขึ้น ก็คงในปลายรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทย คือภายหลังที่พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงผนวชใน พ.ศ.๑๙๐๕ แล้วเป็นต้นมา แต่ความจริงคำว่ามหาสามิ ซึ่งเท่ากับคำว่ามหาสวามีนั้นเอง มิปรากฏในสุโขทัยมาแล้วตั้งแต่รัชกาลพระธรรมราชาเลือไทย ดังกล่าวในจารึกหลักที่ ๒ ออกพระนามสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชฯพ้ามณี ศรีรัตนลังกาทีปมหาสามีเป็นเจ้า ท่านผู้นั้นเสด็จไปถึงลังกาทวีปโดยตรง เชื่อว่าพระองค์ท่านทรงเลื่อมใสลัทธิลังกาวงศ์ ดังมีคำสรรเสริญไว้ในจารึกหลักที่ ๒ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๔๖ ว่า มีวัตรปฏิบัติดูเยื่องสิงหลทุกอัน และทรงนำมาเผยแผ่ในสุโขทัยก่อนสายนครพันแล้วก็เป็นได้

คำว่า พุทธฎีกา สำหรับเรียกคำ

ประกาศ หรือ คำสั่ง ของ พระสังฆราช ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถึงแม้คำนี้ก็รับไปจากกรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกับ คำว่าพระครู ได้พบตัวอย่างพระพรประสิทธิ์ (คือตราตั้ง) พระมหาเถรสารีบุตร เป็นพระมหาเถรปริยทศี สรีสารีบุตร พ.ศ. ๑๙๙๐ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เป็นจารึกลานทองซึ่งขุดพบในพระเจดีย์องค์กลางวัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงศรีอยุธยา ภาษาไทยแกมขอม ดังนี้

"ศุภมัสดุ ๑๓๖๙ เถาะนักษัตร ปีเถาะ ไพสาขย ขันทพาร มานบันทูล พระราชโองการ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีศรีจักรพรรดิราช นุพระราเมศวรราช สุจริตศรัทธาอนุโมทนา **นุพุทธฎีกาสมเด็จพระครูจุฑามณี** ศรีสังฆปริณายก ดิลกรัตนมหาสวามีบรมราชาจารย์ พระพรประสิทธิ์พระมหาเถรปริยทศีสรีสารีบุตร นามกรอวย มหาเถรสารีบุตร นาม"

ได้เห็นคำประกาศ หรือ คำสั่งของพระสังฆราชเรียกพุทธฎีกาดังนี้แล้ว ก็ชวนให้คิดถามต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นองค์พระสังฆราชจะเรียกอย่างไรจึงจะสมเรื่องกัน ได้พบตัวอย่างในสมัยกรุงธนบุรีเรียกสมเด็จพระสังฆราชว่าสมเด็จพระพุทธองค์ พบที่ปกในของหนังสือใบลานจารพระยาลิไทรบัฏกคัมภีร์หนึ่ง บอกว่าสมเด็จพระพุทธองค์สร้าง ต่อจากนั้นมี พ.ศ. ลงไว้แต่ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเป็นปีไร จำได้คร่าว ๆ เพียงว่าเป็นตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาได้พบสำเนาพระราชปุจฉา ลงวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๘๖ ปีระกา (พ.ศ. ๒๓๖๗) ของกรมพระราชวังบวรในร. ๓ ตรัสให้เผดียงสมเด็จพระพุทธองค์ทรงวิสัชนา ตามตัวอย่างที่ได้พบนี้เป็นทางให้เข้าใจว่า ครั้งกรุงศรีอยุธยาคงนิยมใช้คำเรียกสมเด็จพระสังฆราชว่า สมเด็จพระพุทธองค์ เป็นคู่กับที่เรียกคำประกาศ หรือ คำสั่งว่า พุทธฎีกา แต่ธรรมเนียมเรียกพุทธฎีกา เห็นจะเลิกเสียนานแล้ว ได้พบตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ ๔ เรียกคำสั่งของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปรมานุชิตชิโนรสว่า พระประสาทสั่ง ส่วนทางอาณาจักร ใช้คำเรียกองค์พระมหากษัตริย์ว่า พระพุทธเจ้าหลวง, พระพุทธเจ้าอยู่หัว หรือที่ถวายพระนามพิเศษเป็น พระพุทธเจ้าเสือก็มี ใช้คำรับพระราชดำรัสว่า พระพุทธเจ้าข้า ใช้คำแทนตัวผู้กราบทูล

ว่า ข้าพระพุทธเจ้า เมื่อพระมหากัสสปเถระ เรียกว่านิพพาน เช่นตัวอย่างในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าสังเขปว่า ครั้งนั้นสมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จนิพพาน.

คำจารึก—แต่ท่านเอาอุปสมบทในศักราช ๗๐๕ ในปีมะแมเดือนหก โอกสิบเอ็ดค่ำวันจันทร์ เมื่อท่านเอาอุปสมบทในอรัญญวาสีใส้ ศักราชได้ ๗๑๔ ปีระกาเดือนหก โอกหกค่ำวันอังคาร

คำทั้งหมดในตอนนี้ เกือบเหมือนที่พูดกันอยู่ในปัจจุบัน เว้นแต่โอกคำเดียวที่แตกต่างออกไป ตามที่สังเกตเห็นเฉพาะคำมีสระ เอาะ และสระ ออ ซึ่งมีตัวสะกด สำเนียงพูดของสุโขทัยครั้งนั้น มักเป็น โอะ โอ เช่น เถาะ เหาะ เป็น โถะ โหะ, สอง ออก ทอง ชอบ เป็น โสง โอก โทง โชบ ฉะนั้น โอก ในที่นี้จึงตรงกับ ออก แปลว่า ข้างขึ้น โอกสิบเอ็ดค่ำ คือขึ้น ๑๑ ค่ำ เมืองออก คือเมืองขึ้น

ศักราชในที่นี้เป็นจุลศักราช ความนิยมของพระสงฆ์สมัยนั้น ใช้จุลศักราชอยู่ทั่วไป จะแสดงหลักฐานในข้อนี้ต่อไปข้างหน้า

ที่ใช้คำว่า ท่าน ในที่นี้ เป็นคำเรียกแทนองค์พระยรมครูติโลกติลก หรือเป็นคำเรียกแทนพระมหากัสสปเถระ ซึ่งจารึกจะได้กล่าวนามของท่านในอันดับต่อไป ยังชวนให้คิดสงสัยอยู่บ้าง เพราะข้อความถัดไปอีก จารึกใช้คำแทนองค์พระยรมครูติโลกติลกว่า เรา ทุกแห่ง ดังนั้นท่านเซเดส์จึงลงสันนิษฐานความหมายของคำว่า ท่าน ไว้ที่เชิงอรรถว่า เข้าใจว่าพระมหากัสสปเถร

ถ้าหมายถึงพระมหากัสสปเถระจริง ก็เท่ากับว่าจารึกในตอนต้นนี้ มุ่งหมายจะบอกประวัติการอุปสมบทของพระมหากัสสปเถระ แต่ตามธรรมดาการจะใช้คำแทนคนใดคนหนึ่ง จำเป็นต้องระบุนามของคนนั้นเสียก่อน ในที่นี้เริ่มต้นระบุพระนามพระยรมครูติโลกติลกแล้วจึงใช้คำว่าท่าน ส่วนนามของพระมหากัสสปเถระ ไปเริ่มระบุในเมื่อกล่าวถึงศักราช ๗๒๑ นี่เป็นข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง ความประสงค์ส่วนใหญ่ในการที่จะจารึกหลักนี้ เข้าใจว่าพระยรมครูติโลกติลก ทรงมุ่งหมายจะแถลงประวัติส่วนองค์ท่าน ว่าดำเนินปฏิบัติทางกิจศาสนามาอย่างไรบ้าง จน

ในที่สุดท่านได้รับสถาปนาเป็นองค์สังฆปริณายก ถ้าท่านได้รับอุปสมบทเมื่อ จ.ศ. ๗๐๕ (พ.ศ. ๑๘๘๖) เป็นครั้งแรก หมายความว่าท่านมีอายุ ๒๑ ใน จ.ศ. นั้น ต่อมาถึง จ.ศ. ๗๖๘ (พ.ศ. ๑๙๔๙) ได้รับสถาปนาเป็นสังฆปริณายก อายุของท่านก็เป็นปีที่ ๘๔ พระมหาเถระที่มีชนมายุ ๘๐ เศษ ยังสามารถบริหารการคณะสงฆ์ได้ มีตัวอย่างหลายองค์ แม้ในปัจจุบันนี้ สมเด็จพระสังฆราชวชิรญาณวงศ์ และสมเด็จพระพุฒาจารย์ ก็ล้วนมีชนมายุเกิน ๘๐ ทั้งนั้น ฉะนั้น หากพระยรมครูติโลกติลก จะมีชนมายุตามเกณฑ์คำนวณที่กล่าวมา คือชนมายุอย่างสิ้นปีที่ ๘๔ ก็ยังไม่เป็นการเกินสมควร อาศัยข้อสังเกตดังเล่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงคิดเห็นว่า ข้อความตอนนี้ยกให้เป็นประวัติการอุปสมบทของพระยรมครูติโลกติลกก็น่าจะไม่ขัดข้อง

การที่จารึกหลักนี้ใช้จุลศักราช ก็เพราะเป็นจารึกของพระสงฆ์ ได้พบสำเนาจารึกของพระสังฆราชอีก ๒ ฉบับ ต้นเดิมเป็นจารึกลานทองทั้งคู่ และเป็นจารึกมีในสุโขทัยด้วยกัน สำเนาหนึ่งลง จ.ศ.๗๓๘ ออกพระนามว่า สมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี อีกสำเนาหนึ่งลง จ.ศ. ๗๔๕ เป็นของพระมหาสังฆราชเจ้าผู้ศรีมิบุญอันเป็นครูแก่มหาธรรมราชา (หมายถึงพระมหาธรรมราชาลิไทย) แม้พระมหาสมณเถระ ซึ่งมีนามปรากฏในจารึกหลักนี้ เมื่อท่านไปครองวัดพระยืนนครลำพูน ก็ใช้จุลศักราชในจารึกเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเหล่านี้ให้ข้อสังเกตว่า ฝ่ายคณะสงฆ์สุโขทัยสมัยนั้น นิยมใช้จุลศักราชโดยทั่วไป ส่วนราชวงศ์สุโขทัย ทรงนิยมใช้มหาศักราช ดังปรากฏในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑, ๓, ๔, ๕, ๗, ๘, และไตรภูมิพระร่วง เป็นตัวอย่าง

เลขในจารึกหลักนี้ เท่าที่เห็นชัดทุกตัวใช้แบบเดียวกับเลขของกรุงศรีอยุธยา แต่เลขที่ใช้ในสุโขทัยเป็นแบบโบราณก็มี เลขโบราณนั้น เฉพาะเลข ๗ คล้ายกับเลข ๓ ในปัจจุบัน อยู่บ้าง อาจจะชวนให้เข้าใจผิดง่าย เช่นจารึกหลักที่ ๓ ลงศักราช ๑๒๗๙ แต่มีผู้อ่านผิดเป็น ๑๒๓๙ ดังที่พิมพ์คำอ่านจารึกไว้ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑ เป็นต้น ส่วนท่านเซเดส์อ่านเลขจำนวน

นี้ถูกต้องเป็น ๑๒๗๙ นับว่าเป็นประโยชน์มาก

คำจารึกต่อจากนี้อ่านได้เพียงว่าท่านมาอยู่ ต่อจากนั้นลบเลือนจนตลอดบรรทัดและบรรทัดต่ำลงมาก็ลบทั้งหมด ดูเหมือนจะเป็นคำเล่าว่า ท่านพระยรมครูติโลกติลก มาอยู่ที่วัดใดวัดหนึ่งในแขวงนครศรีสัชนาลัย ในปีกุน จุลศักราช ๗๒๑ (พ.ศ. ๑๔๐๒) แต่ความข้อนี้เป็นเรื่องเดา โดยอาศัยข้อความต่อไปเป็นที่สังเกต อาจจะผิดก็ได้ ข้อความต่อไปมีดังนี้

คำจารึก—ศักราชได้ ๗๒๑ ในปีกุน เมื่อนั้นมหากัลยาณเถร.....พระมหาเถร ..... มหาธรรมราชาผู้ปู่..... สร้าง.....กุฏิให้มหาเถรอยู่ เมื่อท่านมานบ.....มหาธาตุในศรีสัชนาลัยก็ในปีเดียวนั้น แล.....ให้กระทำวัดป่าแดงให้ท่านอยู่ ก็ในปีเดียวนั้นแลมหาธรรมราชาผู้ปู่เอาพลไปในเมืองแพล อยู่ได้เจ็ดเดือน.....จากแพลแล้วให้เอาคนสิบห้าเรือน.....วัดป่าแดงนี้ จึงอาราธนามหากัลยาณเถร.....สีโพนด้วยฝูงชีผ้าขาวยันจุพระเจ้าเรามิได้.....

จารึกตอนนี้ลบเลือนเสียหลายคำ พอจะเก็บความได้เพียงว่า พระมหากัลยาณเถระไปเฝ้าพระมหาธรรมราชาลิไทยๆ โปรดให้สร้างกุฏิเป็นที่พำนักแก่ท่าน เมื่อท่านมานบพระมหาธาตุเมืองศรีสัชนาลัย ให้กระทำวัดป่าแดงให้ท่านอยู่ พระมหาธรรมราชาลิไทยยกทัพไปเมืองแพร่ อยู่ ๗ เดือนกลับจากเมืองแพร่ โปรดให้นำคน (เชลย) ๑๕ ครัวเรือนมาเป็นข้าพระวัดป่าแดง ที่เล่ามานี้เป็นเรื่องในปีกุน พ.ศ. ๑๔๐๒ ต่อจากนี้ว่า จึงอาราธนาพระมหากัลยาณเถรมา.....สีโพน ด้วยฝูงชีผ้าขาว ยันจุพระเจ้า เรามิได้.....ได้ความไม่ชัด ดูเหมือนพระมหาธรรมราชาลิไทย จะโปรดให้อาราธนาพระมหากัลยาณเถระ พร้อมด้วยหมู่ชีผ้าขาว มายังที่แห่งหนึ่งในเมืองสุโขทัย ทำพิธีบรรจุพระพุทธรูป แต่ท่านพระยรมครูติโลกติลกมิได้ไปในพิธีนั้นด้วย นี่เป็นแต่คาดคะเนความแทนข้อถูกต้องชัดเจนที่ลบเลือนเสีย ถ้าความคาดคะเนนี้ผิด ต้องขอประทานโทษ

ใจความสำคัญในตอนนี้ คือกล่าวถึงพระมหาธาตุในเมืองศรีสัชนาลัย เล่าถึงการทำวัดป่าแดง และว่าพระมหาธรรมราชาลิไทยยกทัพไปเมืองแพร่ เพื่อขยายดินแดนหรือเพื่อปราบปราม

ผู้อ่านคงจะสังเกตเห็นแล้วว่า ตามกระแสความที่ระบุถึงพระมหาธาตุ

ศรีสัชนาลัยกับวัดป่าแดง ย่งว่าสถานทั้งสองแห่งนี้จะไม่อยู่ห่างกันนัก เนื่องด้วย พระมหากัลยาณเถระไปนบพระมหาธาตุศรีสัชนาลัย จึงกระทำวัดป่าแดงให้ท่านอยู่ หมายความว่าวัดป่าแดงที่ทำขึ้นก็เพื่อให้ท่านมหากัลยาณเถระได้พำนักอยู่ ในเมื่อท่านไปไหว้พระมหาธาตุศรีสัชนาลัย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า วัดป่าแดงอยู่ในแขวงเมืองศรีสัชนาลัย สมัยนั้นวัดป่าแดงก็มีอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัยจริง ดังเล่าไว้ในชินกาลมาลินีว่า วัดป่าแดงหลวง (หรือป่าแดงใหญ่) ตั้งอยู่ใกล้เชิงเขาสิริบรรพต (คือเขาพระศรี) ปัจจุบันนี้ซึ่งเขาพระศรียังมีอยู่ เขาพระศรีอยู่ใกล้เมืองศรีสัชนาลัยทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ ใกล้เชิงเขานั้นมีวัดซึ่งในปัจจุบันเรียกชื่อว่าสระประทุม ข้าพเจ้าพิเคราะห์เห็นว่า ภูมิฐานที่วัดสระประทุมตั้งอยู่ ควรจะตรงกับที่เรียกว่าวัดป่าแดงได้ ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า วัดป่าแดงที่กล่าวถึงในจารึกหลักที่ ๘ นี้น่าจะเป็นวัดสระประทุมใกล้เชิงเขาพระศรี

เท่าที่ได้พบคำเรียกอารามว่าวัดในสุโขทัย เพิ่งเห็นในจารึกนี้เป็นเก่าที่สุด ดูเหมือนว่าวัดจะเป็นคำใหม่ของสุโขทัยครั้งนั้น ดังผู้อ่านจะเห็นได้ในจารึกแผ่นที่ ๒ ต่อไปว่า เมื่อเรียกวัดป่าแดงอีก ๒ ครั้งแล้ว ก็เปลี่ยนเรียกเป็นอาวาสป่าแดงตามถนัดปาก จึงเข้าใจว่าสุโขทัยเก่าจะนิยมเรียกสำนักสงฆ์ว่าอาวาสหรืออารามเป็นพื้นมาก่อน คำว่าวัดเพิ่งจะแพร่ขึ้นไปจากอยุธยา ในภายหลังก็เป็นได้

ในจารึกใช้คำว่า กระทำวัดป่าแดง ชวนให้คิดว่าวัดป่าแดงเดิมจะมีอยู่ก่อนแล้ว เป็นแต่ให้ปฏิสังขรณ์และทำเพิ่มเติมอีกบ้าง ดังนั้นจึงใช้คำว่ากระทำ ไม่ใช้คำว่าสร้าง ใครเป็นผู้ให้กระทำความในจารึกไม่ชัด บางทีพระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้กระทำ ก็อาจเป็นได้

ที่เรียกพระมหาธรรมราชาลิไทยเพียงว่ามหาธรรมราชาเท่านั้น เห็นจะเป็นคำนิยมเรียกของฝ่ายสงฆ์ครั้งนั้น เพราะจารึกลานทองลง จ.ศ. ๗๔๕ (พ.ศ. ๑๙๒๖) ของพระมหาสังฆราชองค์หนึ่งที่เป็นพระอาจารย์ของพระมหาธรรมราชาลิไทย ดังเคยอ้างมาแล้ว ก็เรียกเพียงมหาธรรมราชาเหมือนกัน ในจารึกหลักนี้เรียกว่าพระมหาธรรมราชาผู้ปู่ หมายความว่า พระมหาธรรมราชาลิไทยเป็น

ชั้นปู่ของพระมหาธรรมราชาไสลือไทย แต่ไม่ใช่พระปู่โดยตรงเพราะมีพระปู่ซึ่งในจารึกแผ่นที่ ๓ เรียกว่าพรญาปู่ เยื่นพระปู่โดยตรงอยู่แล้ว และยังมีพระชนม์อยู่ในสมัยพระมหาธรรมราชาไสลือไทยนั้นด้วย เฉพาะพระมหาธรรมราชาไสลือไทย เรียกในจารึกว่า มหาธรรมราชาธิราช ทั้งสองแห่ง

พระมหาธรรมราชาลิไทยไทยยกทัพไปเมืองแพร่ใน พ.ศ.๑๙๐๒ ตามที่กล่าวในจารึกตอนนี้ ตรงกับที่กล่าวในจารึกหลักที่ ๘ ดังที่ข้าพเจ้าเล่าไว้แล้วในเรื่องสำรวจความในจารึกหลักที่ ๘ นั้นแล้ว

คำจารึก—ศักราชได้ ๗๒๓ ปีฉลู เราจึงได้ไปนบท่านเถิงสุโขทัย กลอยท่านมีพยาธิ มหากัลยาณเถรแลเราจึงคิด.....ในวัดป่าแดงนี้ กลอยท่านเยื่นพยาธิ ภิกษุสงฆ์ด้วยฝูงชีผ้าขาวมามวนกัน แลว่าดังนี้ กู.....ใจกูนัก แลเราจักไว้อาวาสธรรมารมอันมี.....แก่ผู้ใดควรสม ฝูงภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย...นี้กว่าเจ้ากูมิได้เลย ให้ไว้แก่.....นี้...แก่ ม...สมกว่าทั้งหลาย แล.....นี้ให้ พ.....แทนกูอย่าสี่ห้าหกวัน กูอยู่นานย่มิได้ จึงให้ไปยอกแก่มหาธรรมราชาผู้ปู่เถิงสุโขทัย ท่านมหาธรรมราชาเสด็จมาดูศพท่านเมื่อสังสการ ท่านมหาธรรมราชาผู้ปู่จึงเอาผ้าสังฆาฏิอันมหากัลยาณเถร..... พาดย่าเรา จึงให้พรแก่เราฉันนี้จุงเจ้ากู.....เยิงเหิงอยู่ กระทำศาสนาพระเจ้าเมือหน้าจุง.....ธรรมารมทั้งหลายนี้ไว้แก่เจ้ากู.....สิยเอ็ดในปีนั้นแล

ถ้อยคำในตอนนี้กระท่อนกระแท่นไม่ค่อยติดต่อกัน เพราะจารึกลบเลือนหลายแห่งต้องอาศัยสันนิษฐานประกอบพอให้ได้เลาความว่า เมื่อปีฉลู จ.ศ. ๗๒๓ (พ.ศ. ๑๙๐๔) พระยรมครูติโลกคิลกเดินทางจากวัดป่าแดง ไปนบพระมหากัลยาณเถระถึงที่เมืองสุโขทัย ประจวบเวลาที่ท่านอาพาธ จึงพาท่านกลับมาวัดป่าแดง ท่านอาพาธหนัก พระสงฆ์และพวกชีผ้าขาวจึงประชุมปรึกษากันว่าจักไว้อาวาสธรรมารมทั้งหลายแก่ผู้ใดจะสมควร ที่ประชุมเห็นพร้อมกันว่าควรไว้อาวาสธรรมารมทงหลายแก่พระยรมครูติโลกคิลก ซึ่งเหมาะสมกว่าใครหมด แล้วแต่งคนให้ไปทูลพระมหาธรรมราชาลิไทยที่นครสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทยเสด็จมาถึงเมื่อพระมหากัลยาณเถระมรณภาพแล้ว วันประชุมเพลิงศพท่าน พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงเชิญผ้าสังฆาฏิของพระ

มหากัลยาณเถระ ขึ้นพาคย่าพระยรมครู ติโลกกิลก และประสาทพรขอให้พระยรมครูติโลกกิลก เจริญยั่งยืนในพรหมจรรย์ บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง แล้วทรงมอบอาวาสธรรมารมทั้งหลายไว้แก่พระยรมครู ในเดือน ๑๑ ขึ้น

คำว่า อาวาส ธรรมารม ทั้งหลาย เข้าใจว่าเป็นคำเรียกรวมวัดต่าง ๆ เช่น วัดกัลยาณวนาวาส วัดสวรรคาราม บรรพต ที่เคยขึ้นอยู่แก่พระมหากัลยาณเถระ และคงเป็นวัดฝ่ายอรัญวาสี น่าสังเกตตรงคำว่าธรรมารม บางทีแต่ก่อนนั้นขึ้นไป เห็นจะใช้คำเรียกกุศลสถานด้วยตั้งต้นว่าธรรม แล้วมีคำอื่นต่อท้ายตามควร เช่นธรรมามูล ธรรมารม หรืออาจจะเรียกเพียงคำเดียวว่าธรรม ก็น่าจะได้ เป็นการต่อจากสมัยเรียกบุญ ดังกล่าวไว้แล้วในเรื่องสำรวจความในจารึกภาษาไทยหลักที่ ๒๒ ข้าพเจ้าได้พบเค้าเงื่อนดังสันนิษฐานนี้ปรากฏอยู่ในตำราพระยรมราชูทิศที่กัลปนาข้าพระโยมสงฆ์ ถวายแก่วัดในหัวเมืองพัทลุง ซึ่งเมื่อปรารภถึงความชำรุดหักพังของพุทธเจดีย์ ก็ใช้คำว่าธรรมมันตราย และไขความของ ธรรม เป็นอารามศาสนา

อีกคำหนึ่งคือ กลอย ที่กล่าวในจารึกว่า กลอยท่านมีพยาธิ, กลอยท่านเป็นพยาธิ ท่านเซเดส์ให้คำแปลกลอยไว้ที่เชิงธรรถว่าประจวบเวลา แต่ถ้าตรวจต่อไปในแผ่นที่ ๓ จะพบคำว่ากลอยสาริบุตรมหาเถร, กลอยเสด็จมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน ในปัจจุบันนี้ก็ยังมี กลอยใจ กลอยสวาสดิ์ จะควรแปลกลอยว่ากระไรบ้าง ต้องขอฝากนักสำรวจคำไทยไว้พิจารณา ในโอกาสอันควร

พิธีการแต่งตั้งเจ้าคณะฝ่ายสงฆ์ดังปรากฏในจารึกหลักนี้ ต้องอาศัยพังมติที่ประชุม นับว่าเป็นการเจริญรอยตามพระพุทธนิยม สมแก่ลักษณะการที่จะรักษาและผดุงประโยชน์ของส่วนรวมอย่างยิ่ง

(ยังมีต่อ)

จดหมายเหตุ

เรื่อง

การจลาจลเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

หลวงจินดาสหกิจ (ละม้าย ธนะสิริ) แปล

[ต่อจากฉบับที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๗]

กรณียกิจคั่นต่อจากนี้ ก็คือ ออกพระเพทราชากระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อชนชาติที่นับถือศาสนาคริสตังทั่วทุกคน เพื่อขับไล่ให้ออกไปนอกพระราชอาณาจักร และเพื่อสะดวกแก่การดำเนินงาน ออกพระเพทราชาจึงบังคับชาวโปรตุเกสผู้นับถือศาสนาคริสตังทั้งหมด ให้อพยพออกไปอยู่รวมกันที่เกาะย่อม ๆ แห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพระราชอาณาจักรสยาม และคาดโทษไว้ด้วยว่า ถ้าผู้ใดพยายามหลบหนีจะฆ่าเสียให้สิ้น

ส่วนชนชาติอังกฤษ ก็พลอยได้รับเคราะห์ถูกชิงเคี่ยดเกลียดชังและมิหนำซ้ำกลับเป็นชาติแรกที่ต้องถูกริบทรัพย์และขับไปขังคุกก่อนเพื่อน แต่ส่วนชนชาติฝรั่งเศสซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และละโว้นั้น ในตอนต้น ๆ ออกพระเพทราชามิได้กระทำการประทุษร้ายโดยเปิดเผยอย่างไร เพราะมีกำลังอยู่เป็นจำนวนมาก จะทำเหมือนอย่างชนชาติอื่น ๆ ไม่ถนัด จึงใคร่จะลอยลงมือทำแก่พวกที่อยู่ในบางกอกและมริดโดยมิให้ทันรู้ตัวเสียทีหนึ่งก่อน แล้วจึงจะโจมตีโดยเปิดเผยภายหลัง ชาวฝรั่งเศสคนสำคัญซึ่งตกค้างอยู่ทางทะเลชุยศรในเวลานั้น คือ มองซิเออร์เดอคาร์ชิส์ และมองซิเออร์เฟรตะวิล นายทหารม้า มองซิเออร์เดอวังดริย์ มองซิเออร์เดอลุยซ์ มองซิเออร์แบรสเลย์ อินยิเนีย กับอินยิเนียร์ผู้มีชื่อออกคนหนึ่ง ชาวฝรั่งเศสเหล่านี้ยังไม่สามารถจะหลบหนีจากเมืองละโว้ไปได้ จนในภายหลังจึงยังเกิดความรู้สึกว่า ถ้าการจลาจลลุกลามยิ่งขึ้น ตนก็จะต้องถูกรังเคราะห์เหมือนอย่างชนชาติผู้ถือศาสนาคริสตังอื่น ๆ ซึ่งกระจัดกระจาย

กันอยู่ตามที่ต่างๆ ในพระราชอาณาจักรนั้นบ้าง ดังนี้ชาวฝรั่งเศสเหล่านั้นจึงตัดสินใจพากันหลบหนีไป และเป็นเคราะห์ดีอยู่หน่อยที่หนีรอดไปได้ จนถึงโรงงานบริษัทฝรั่งเศส การที่มุ่งหนีไปยังบริษัทนี้ก็เพื่อจะลงเรือกำปั่นหรือเรือใด ๆ ของบริษัท ล่องไปยังที่ตั้งกองทหารฝรั่งเศสซึ่งประจำอยู่ที่เมืองบางกอก และแจ้งเหตุการณ์ต่อ มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ แม่ทัพฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้บังคับการทหารกองนี้ให้ทราบ แต่ออกพระเพทราชาได้รับรายงานข่าวนี้เสียก่อน จึงรีบดำเนินการป้องกันทันท่วงที เพื่อมิให้หนีต่อไปได้ โดยได้ส่งกองทัพมีจำนวนพลราว๖,๐๐๐หรือ๗,๐๐๐คน สรรพเครื่องศาสตราวุธ พร้อมที่จะกระทำสงคราม มาคักขัดขวางคอยที่อยู่ถึงแม้นายทหารฝรั่งเศสสองสามนายนี้จะมีความมองอาจกล้าหาญ จนเป็นที่สรรเสริญเยินยอในหมู่ชนชาวฝรั่งเศส อยู่มากมายเพียงไรยังไม่วายที่จะตระหนกตกใจ เพราะพอถึงเวลาเช้าตรู่ ก็แลเห็นกองทัพไทยตั้งขนายหน้าหลัง อยู่ห่างจากกรุงศรีอยุธยาราว ๒๔๐ เส้น เพื่อขัดขวางมิให้กองทัพฝรั่งเศสตีหักเข้ากรุงศรีอยุธยาได้ เมื่อเข้าตาจนดังนี้แล้ว ทหารฝรั่งเศสจึงต่างปลงใจที่จะพลีชีพยากยั่นกระทำการต่อสู้อย่างทรหด โดยมิได้คิดแก่ชีวิต แต่ในไม่ช้าก็มีขุนนางไทยออกมาขอเจรจาและรับรองว่า การที่ไทยยกกองทัพมาทั้งนี้ มิได้มีเหตุการณ์ร้ายแรงอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ที่มาก็เพื่อคอยพิทักษ์รักษา และให้ความปลอดภัยแก่ชาวฝรั่งเศสเท่านั้น แล้วในที่สุดจึงเชิญชาวฝรั่งเศสเหล่านี้ให้กลับไปยังเมืองละโว้ โดยอ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งให้หา เมื่อนายทหารฝรั่งเศสเห็นการจะไม่รุนแรง และยิ่งได้ฟังถ้อยคำอันอ่อนหวานเช่นนั้น จึงยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี เพราะถึงแม้จะทำอย่างอื่นก็เห็นไม่ไหว ทั้งจำนวนพลฝรั่งเศสก็มีอยู่น้อย จนไม่สามารถจะเปรียบปานและต้านทานกำลังกองทัพไทยซึ่งมีไพร่พลเป็นกำลังกองนั้นได้ ฝรั่งเศสพวกนี้ ในวันแรกก็ดูได้รับความกรุณาปรานี และเอาอกเอาใจเป็นอย่างดี แต่พอถึงวันที่สอง การเป็นไปอย่างกลับหน้าเป็นหลัง คือทุกคนต้องถูกเปลื้องผ้าผ่อน แล้วเอาตัวผูกโยงกับหางม้าให้เดินเปลือยกาย ตามกันไป จนถึงเมืองละโว้ ด้วยอาการอันน่าทุเรศเป็นอย่างยิ่ง และใช่แต่เท่านั้น แม้ระหว่างทางที่เดินไป

ยังถูกทารุณกรรมต่าง ๆ นา ๆ จน มองซิเออร์ แบรสเลย์ ซึ่งเป็นนายช่างวิศวกรรมไม่สามารถจะทนความเจ็บป่วยได้ จึงถึงแก่ความตายกลางทาง ส่วนผู้ที่มีชีวิตทนรอดไปได้ ยังต้องรับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสตลอดทางไป พอถึงเมืองละโว้ พวกไทยก็จัดการเอาโซ่มาล่ามคอติดกันไว้เป็นคู่ๆ แล้วส่งตัวไปจำขังที่ในคุก แม้บรรดาบ่าวไพร่และครอบครัวของคนพวกนั้น ตลอดจนชาวฝรั่งเศสที่ยังตกค้างอยู่ทางเมืองละโว้ ก็ต้องถูกจำขังด้วยอาการเช่นเดียวกัน

ออกพระเพทราชาคิดทำการทั้งนี้ด้วยความพากเพียรและลี้ลับที่สุด ซึ่งใครๆต่างพากันพิศวง และแม้ชาวฝรั่งเศสที่อยู่ในบางกอกและเมืองมริดเองก็ไม่ทราบว่าแววว่า จะเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นในกรุงศรีอยุธยาและละโว้ทั้ง ๒ พระนครขึ้นเลย

เมื่อออกพระเพทราชาทำการสำเร็จถึงขั้นนี้แล้ว จึงคิดที่จะกำจัดชาวฝรั่งเศสเสียให้หมดสิ้นไป ไม่ด้วยวิธีใดก็วิธีหนึ่งจนได้ แต่ที่จะกระทำเป็นการเปิดเผยซึ่งหน้านั้น คงเกรงพลาดพลั้งจึงแสร้งเพทุบายใช้หม่อมป่าน ซึ่งเมื่อก่อนเกิดเหตุนี้สักปีหนึ่ง เคยเป็นราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีต่อประเทศฝรั่งเศส และเมื่อกลับจึงได้รับพระราชทานยรรดาศักดิ์เป็นที่พระคลัง หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า อัครมหาเสนาบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา ให้ล่องลงไปยังเมืองบางกอก เพื่อหลอกลวงมองซิเออร์เดอฟารงซ์ แม่ทัพฝรั่งเศสให้ขึ้นไปหาโดยกำชับให้พระคลังแจ้งแก่มองซิเออร์เดอฟารงซ์ว่า พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะหารือในข้อราชการบางอย่าง ให้รีบเข้าไปยังเมืองละโว้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้

แม่ทัพฝรั่งเศสผู้นั้น ไม่ทราบว่าได้เกิดการจลาจลใหญ่หลวงขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนเช่นนั้น จึงมิได้ระแวงสงสัยว่าจะมีเลศนัยอย่างไร เลยพาซื่อเชื่อถ้อยคำของพระคลังอย่างสนิทว่า พระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งให้หาตนจริง เพราะแต่ก่อนมาเคยมีรับสั่งให้หาอยู่บ่อยๆ ดังนี้ ในวันที่ ๗ มิถุนายน ท่านแม่ทัพจึงลงเรือจากเมืองบางกอกมุ่งตรงไปยังกรุงศรีอยุธยาเป็นการด่วน แต่พอเดินทางไปได้ไม่ทันจะถึง ๒๔๐ เส้น ก็ประสบเหตุวิปริตต่างๆ จึงพลันรู้สึกว่าตนหลงกลออกพระเพทราชา และคงได้รับภัยอย่างใหญ่หลวงเป็นแน่ มิฉะนั้นไฉนเลยจะต้องมีเรือใหญ่น้อยพรักพร้อมไปด้วยไพร่พลเครื่องศัสตราวุธ ยืนผา

หน้าไม้ ติดตามห้อมล้อมไปจนถึงกรุงศรีอยุธยาเล่า และมีหน้าซ้ำเมื่อเรือถึงท่าเจ้าหน้าที่ก็ยังรีบนำไปขึ้นเสลี่ยงที่ปกปิดเสียจนมิดชิดฉับพลัน และห้ามไปยังเมืองละโว้ทันที ระหว่างทางที่ไปนั้น มีกองทหารถือศัสตราวุธ คอยระวังรักษาอยู่เป็นจำนวนมาก พฤติการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ กระทำให้ท่านแม่ทัพทวีความตื่นเต้นประหลาดใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เพราะแต่ก่อนแต่ไรมา เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะพบปะ หรือมีพระกระแสรับสั่งให้หา ก็ไม่ถึงต้องเร่งร้อน หรือมีกองทหารติดตามเป็นเกียรติยศไปเหมือนคราวนี้ เคยแต่เข้าเฝ้าได้โดยอิสระเสรี ไม่ต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดคอยติดตามควบคุม

ครั้นถึงเมืองละโว้ คนพวกนี้ก็พาท่านแม่ทัพตรงไปยังพระราชวังทันที หาได้ยอมปล่อยไปพักผ่อนหย่อนใจให้สดชื่นณสำนักของบรรดานักพรตฝรั่งอย่างแต่ก่อนไม่ ที่จริงท่านแม่ทัพก็อยากจะไปไต่ถามให้รู้ต้นสายปลายเหตุอยู่เหมือนกัน เพราะสังเกตเหตุการณ์เห็นเป็นที่น่าแปลกใจมาก ในวันที่ท่านแม่ทัพถึงเมืองละโว้นั้น มีพวกขุนนางไทยมาเยี่ยมเยียนหลายคน พอรับประทานอาหารเย็นเสร็จ ออกพระเพทราชาก็เข้ามาเยี่ยมและสนทนาด้วย แต่เรื่องที่พูดจากันนั้น มีตอนหนึ่งที่ออกพระเพทราชากล่าวอย่างไว้อำนาจ และแสดงท่าทางอันเย่อหยิ่งยะโสผิดกว่าเคยว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้ประหารชีวิตมองซิเออร์ คอนสตันซ์ เสียแล้ว เพราะพิจารณาเป็นสัตย์ว่ากระทำความผิดล่วงพระราชอาชญาในหน้าที่ราชการ ซึ่งทรงไว้วางพระราชหฤทัยหลายบทหลายกระทง และบัดนี้ได้มีพระราชประสงค์จะให้ท่านแม่ทัพรับตำแหน่งนั้นแทน เพราะเคยทรงเชื่อถือไว้วางพระราชหฤทัยว่าท่านเป็นคนซื่อสัตย์ มีกตเวทิธรรมและความรอบรู้ในกิจการบ้านเมืองดีมาก”

ออกพระเพทราชากล่าวต่อไปว่า “ขณะนี้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยากำลังทำสงครามกับเมืองญวนและลาว จำเป็นต้องเรียกกระดมทหารฝรั่งเศสส่งออกไปสมทบกับกองทัพไทย เพื่อรวมกำลังกันเข้าโจมตีตัดกำลังข้าศึกไม่ให้เข้ามาย่ำยีพระราชอาณาจักรสยามได้” ออกพระเพทราชายังเสริมท้ายอีกว่า “ทางเมืองมริด ข้าพเจ้าก็ได้ยอกไปยังมองซิเออร์ บรูซัม เจ้าเมืองให้รีบส่งกองทหาร

ฝรั่งเศสมายังเมืองละโว้ด้วยเหมือนกัน" คำกล่าวเหล่านี้ มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ พอจะรู้เท่าทันว่า เป็นอุบายของออกพระเพทราชา เพื่อล่อลวงให้เขาหลง อย่างที่เคยทำคราวก่อน ซ้ำเขายังได้รับคำบอกเล่าอย่างกระจ่างแจ้งจากเพื่อนฝูงหลายคนที่ออกพระเพทราชาให้มาเยี่ยมเยียน ตลอดจนนายทหารผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอีกหลายนาย ก็ได้ส่งข่าวมาให้ทราบเช่นเดียวกัน เมื่อเป็นที่แน่ชัดว่าผลแห่งกรรมที่ตนเป็นผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงไว้วางพระราชหฤทัย กลับเป็นภัยอันใหญ่หลวงแก่ตนขึ้นเช่นนั้นแล้ว มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ ก็ต้องคิดบ่ายหน้าหนี และตอบ ออกพระเพทราชา ไปตามที่นึกคิดได้ในขัดคลนั้นว่า

"ตัวข้าพเจ้านี้ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้เป็นเจ้านาย ได้ทรงแต่งตั้งให้มารับราชการสนองพระเดชพระคุณในพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์อย่างไร ข้าพเจ้าก็จะปฏิบัติตามพระราชประสงค์ทุกเมื่อ แต่ข้าพเจ้าจำเป็นต้องกลับบางกอกก่อน เพื่อนำกองทัพฝรั่งเศสขึ้นมาด้วยตนเอง เพราะถ้าเพียงแต่บอกให้ส่งลอย ๆ นายทหารซึ่งบังคับบัญชากองทหารแทนตัวข้าพเจ้าอยู่ทางนั้น คงไม่ยินยอมถอนทหารออกจากป้อมปราการเป็นแน่"

คำกล่าวของมองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ ตอนนี้น่าจะมีเหตุผลที่ควรฟังโดยปราศจากข้อโต้แย้ง ออกพระเพทราชาจึงยอมปล่อยตัวกลับ แต่คงยึดบุตรชาย ๒ คนที่ติดตามไปด้วยไว้เป็นตัวจำนำ เพื่อให้มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ ปฏิบัติการไปตามคำมั่นสัญญาต่อไป ก่อนหน้าที่มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ จะออกจากเมืองละโว้ ออกพระเพทราชาพยายามเกลี้ยกล่อมให้เขียนจดหมายไปถึง มองซิเออร์ เดอบรูซัมเจ้าเมืองมริดด้วย แต่มองซิเออร์ เดอฟาร์ช์กลับตอบบ่ายเบี่ยง เพื่อให้ออกพระเพทราชายับยั้งไม่เกลี้ยกล่อมว่า "แม้จะเป็นจดหมายของข้าพเจ้าก็ตาม ถ้าไม่มีทหารฝรั่งเศสถือไปแล้ว มองซิเออร์ เดอบรูซัม คงไม่เชื่อถือ และปฏิบัติตามอย่างแน่นอน"

แต่ถึงจะหลีกเลี่ยงเบี่ยงบ่ายอย่างไรก็เปล่าประโยชน์ ออกพระเพทราชาคงบังคับให้เขียนจนได้ เพราะขณะนั้นมองซิเออร์ เดอฟาร์ช์ ตกอยู่ในที่คับขันไม่มีทางหลีกเลี่ยงเลย แม้กระนั้นยังได้พยายามพลิกแพลงลายมือและรูปลักษณะแห่งตัวอักษร ให้วิปลาสคลาด

เคลื่อนไปจากที่เคย ที่สุดจนประโยค ประธานและสำนวนโวหาร ก็ผิดแปลงเสียจนฟังเย่นเย้อผิดปรกติ เพื่อเมื่อมองซิเออร์ เดอบรูซัม ได้รับจดหมายนี้แล้ว จะได้ทราบทันทีว่ามีปริศนาลี้ลับเคลือบแฝง ซึ่งไม่บังควรจักเชื่อถือเป็นความจริง และบังเอิญเคราะห์ดีนักหนาที่พอ มองซิเออร์ บรูซัม ได้รับ ก็เข้าใจความมุ่งหมายถี่ถ้วนทุกประการ

ฝ่าย มองซิเออร์ เดอฟารจซ์ พอกลับถึงบางกอก ก็สั่งให้กองทหารฝรั่งเศสทิ้งป้อมเล็กเสียป้อมหนึ่ง แล้วถอนทหารทั้งหมดออกไปประจำที่ป้อมใหญ่แต่แห่งเดียว เพราะเห็นว่าฝ่ายตนไม่มีกำลังทหารพอจะรักษาป้อมถึง ๒ แห่งไว้เป็นที่มั่นได้ ส่วนอาคารบ้านเรือนซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับป้อมเล็ก ให้พังทำลายและจุดไฟเผา แม้นป้อมใหญ่ๆ บางกระบอกที่ใช้การไม่ได้ หรือไม่สามารถจะลากเข็นไปก็ให้ทุบทำลายหรือเอาตะปูตรึงไว้ เพื่อมิให้ใช้การต่อไป คงเหลือแต่ตัวป้อมซึ่ง มองซิเออร์ เดอฟารจซ์ ไม่ทันทำลาย หรือบูรณะให้มั่นคงขึ้นได้ เพราะขณะนั้นกองทัพอันมหึมาของ ออกพระเพทราชา กำลังเร่งรุกเข้ามาเพื่อยึดเอาป้อมเล็กนี้เป็นที่มั่น มองซิเออร์ เดอฟารจซ์ จึงจำเป็นต้องสั่งให้ทหาร ยิงด้วยปืนใหญ่ จนพังพินาศย่อยยับลง ออกพระเพทราชาคงจะทรายทันทีว่า มองซิเออร์ เดอฟารจซ์ ล่วงรู้เท่าทัน และทรายอย่างชัดแจ้งว่าตนเป็นผู้ก่อการจลาจลขึ้น ฉะนั้น ความหวังที่จะให้มองซิเออร์เดอฟารจซ์นำกองทหารฝรั่งเศสไปยังกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นอันล้มเหลว และในทันใดนั้นเอง ออกพระเพทราชาก็สั่งให้กองทัพซึ่งมีจำนวนพลประมาณ ๖๐,๐๐๐ คน ล้วนเป็นชาวมะหะหมัด มลายู และจีน ออกไปล้อมประชิดป้อมที่กองทหารฝรั่งเศสยึดเป็นที่มั่นนั้นไว้ แล้วให้ตีหักเข้าไปเพื่อจับทหารฝรั่งเศสตัดศีรษะเสียให้สิ้น แต่ด้วยความกล้าหาญของทหารฝรั่งเศสในการต่อต้าน และต่างแข็งในแผนอุบายของออกพระเพทราชาอยู่แล้ว ตั้งแต่ที่หลอกให้มองซิเออร์ เดอฟารจซ์เข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา กองทัพออกพระเพทราชาจึงไม่สามารถตีหักเข้าไปได้ ออกพระเพทราชาล้อมป้อมนี้อยู่ถึง ๒ เดือน และได้พยายามเข้าโจมตีอีกหลายคราว แต่ทุกๆ คราวต้องพ่ายแพ้ถอยกลับและเสียไพร่พลคราวละไม่น้อย ด้วยฝีมือทหารฝรั่งเศสเพียง ๓๐๐ คน

เศษเท่านั้น ในที่สุดเมื่อออกพระเพทราชาเห็นจะเอาชัยชำนะมิได้แล้ว จึงให้เชิญตัวแม่ทัพฝรั่งเศสออกมาเจรจาขอทำสัญญาสงบศึก

ระหว่างที่กองทหารฝรั่งเศสถูกล้อมอยู่ทางบางกอกนั้น ทหารฝรั่งเศสที่อยู่ทางกรุงศรีอยุธยาและละโว้ ก็ต้องถูกจับกุมเป็นเชลย และถูกทรมานอย่างโหดร้ายทารุณ โดยมิได้เลือกว่าเป็นบุคคลชั้นไหน มีอายุมากน้อยเพียงใด แม้แต่ท่านสังฆราชแห่งเมเต็ลโลโปลิส ที่เคยอยู่กับคนไทยมาช้านาน และเป็นเจ้าคณะใหญ่ผู้ปฏิบัติงานทางศาสนาอย่างกว้างขวางอยู่ในแถบบูรพทิศก็ยังไม่พ้นที่จะได้รับความทุกข์ทรมานอันโหดร้ายทารุณเยี่ยงนักพรตอื่นๆ และชนร่วมชาติของเขา โดยเมื่อออกพระเพทราชาเห็นว่า ตนไม่สามารถจะตีเอาเมืองบางกอกกลับคืนมาได้ด้วยกำลังทหารแล้ว จึงสั่งให้ส่งตัวท่านสังฆราชผู้ชราจากกรุงศรีอยุธยามายังป้อมค่ายสนามรบ แล้วให้เปลื้องผ้าผ่อนและเอาเชือกย่วงคล้องคอผูกติดไว้กับหลัก ให้ได้กับระยะกระสุนปืนใหญ่ของฝรั่งเศสที่เคยยิงถูกทหารไทยบาดเจ็บล้มตายไปมากต่อมากแล้วนั้น ทั้งนี้เพื่อจะให้ทหารฝรั่งเศสยังเกิดพะว้าพะวังสังเวชสงสารในตัวท่านสังฆราชผู้ชรา ถึงกับสงบการระดมยิง และยินยอมทำสัญญาสงบศึกแต่โดยดี

บรรดานักพรตฝรั่งเศสและผู้ประกาศศาสนาไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใด ฝ่ายไทยระดมจับมาคุมขังที่เมืองละโว้ โดยข้อหาว่าเป็นกบฏประทุษร้ายต่อรัฐบาลสยาม ทั้งสุดจนทรัพย์สินและสัมภาระต่างๆ ของผู้ต้องหาก็ให้ยึดและริบไว้เป็นของหลวงทั้งสิ้น

การที่ไทยคิดกระทำกับฝรั่งเศสครั้งนั้น มองซิเออร์ บรูซัม ผู้สำเร็จราชการเมืองมริดได้ทราบว่าแวว อยู่บ้างแล้ว ฉะนั้นทันใดที่ได้ทราบละเอียดว่าเหตุการณ์ปรากฏสมจริงขึ้นทางกรุงศรีอยุธยาและเมืองละโว้แล้ว จึงจำเป็นต้องหาลู่ทางเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นมหันตภัยที่จะประดังมาโดยรอบด้าน ในไม่ช้า ขณะนั้นมองซิเออร์ บรูซัมมีพลทหารอยู่เพียง ๕๒ คน นายทหารชั้นนายร้อยเอก ๓ คน นายร้อยโท ๓ คน กับคนอื่นอีก ๓ คนเท่านั้น เพื่อพิทักษ์รักษาป้อมปราการอันตั้งอยู่ในที่โล่งเตียนทั่วด้าน ลู่ทางที่คิดได้ในขณะนั้นทันด่วนอย่างหนึ่งก็คือเมื่อถึงคราวอับจนเหลือสติกำลัง

ต่อสู้แล้ว ก็จะชิงเอาเรือกำปั่นของหลวงสักลำหนึ่ง ซึ่งมีอาวุธขึ้นรวม๒๖กระบอก เป็นพาหนะนำทหารฝรั่งเศสทั้งหมดถอยหนี และต่อสู้ป้องกันตัวไปพลางหนีไปพลางจนกว่าจะพ้นภัย แต่กว่ามองซิเออร์เดอยรูธัมจะกระทำการตามที่คิดไว้ได้สำเร็จ ก็ล่วงสิ้นเดือนมิถุนายนเสียแล้ว และในขณะเดียวกัน กองทหารไทยซึ่งมีไพร่พลถึง๑๒,๐๐๐คนได้เข้าโจมตีและล้อมประชิดป้อมปราการนี้อยู่อย่างแน่นหนาถึง๑๗วัน กองทหารฝรั่งเศสต้องเป็นฝ่ายรับย้างรุกย้างอยู่ตลอดเวลา จนน้ำท่าและเสบียงอาหารร่อยหรอลงทุกที ไม่มีหวังว่าจะได้ที่ไหนมาเจือจุนให้สดชื่นขึ้นได้ ในที่สุดจึงเป็นอันต้องละทิ้งที่มั่นคุมทหารซึ่งเหลืออยู่ลงกำปั่นรบของไทยหนีเอาตัวรอดไป.

ต่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ท่านสังฆราช แห่งเมเต็ล โลโปลิส จึงเป็นอันหลุดพ้นจาก

(ยังมีต่อ)

รายงานการประชุมใหญ่
ของ
สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ
ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๙๖

(ต่อจากฉบับที่ ๗ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๙๗)

ต่อไปเป็นรายงานถึงกิจการที่ ICOM ได้ทำมาแล้ว และจะทำต่อไป นาย Rivière กล่าวเริ่มต้นว่า สำหรับการประชุมคราวนี้ จะทำการแก้ไขกฎข้อบังคับของ ICOM โดยไม่บอกล่วงหน้าแก่สมาชิก ๔ เดือนก่อนนั้นไม่ได้ แต่ในปีหน้าคณะกรรมการบริหารงานจะได้คิดทำการเปลี่ยนแปลง ถ้าเห็นสมควร นาย Rivière กล่าวถึงกิจการของ ICOM ใน ค.ศ. ๑๙๕๑—๕๒ ดังที่ลงพิมพ์แล้วในเอกสาร ICOM News กล่าวเสียใจในการตายของสมาชิกรัฐบาลประเทศเยอรมัน ญี่ปุ่น และยูโกสลาเวียในการที่ได้จัดตั้งคณะกรรมการชาติ ซมเซยคณะกรรมการญี่ปุ่นที่ได้แปลเอกสารของ ICOM บางฉบับออกเป็นภาษาญี่ปุ่นเพื่อให้ประชาชนญี่ปุ่นเข้าใจความหมายของ ICOM การจัดตั้งคณะกรรมการทำการค้นคว้าในทางรักษาซ่อมแซมสิ่งของในพิพิธภัณฑ์เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้การประชุม ค.ศ. ๑๙๕๑ ในปารีสที่ได้พิมพ์รายงานการประชุมแจกไปแล้ว และได้มีการประชุมว่าด้วยเรื่องแสงไฟในพิพิธภัณฑ์ที่กรุงบรัสเซล คณะกรรมการเกี่ยวกับการรักษารูปเขียน ได้ส่งรายงานแสดงความเห็นซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่พิพิธภัณฑ์ทั่วไป ได้กล่าวถึงความร่วมมือระหว่าง ICOM และ Unesco ในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ ได้มีการประชุมของผู้เชี่ยวชาญที่ Oxford เกี่ยวกับการเงินและการรักษารูปเขียน ซึ่งมีการประชุมที่ประเทศโปรตุเกส นาย Salles กล่าวถึงการซ่อมแซมรูปเขียนของ Leonardo da Vinci ที่พิพิธภัณฑ์

Louvre กรุงปารีสซึ่งได้มีการประชุมของผู้เชี่ยวชาญนานาชาติก่อน นาย Rivière กล่าวต่อถึงการประชุมของ ICOM เกี่ยวกับการจัดแสดงสิ่งของระหว่างชาติ การจัดพิมพ์ข้อความเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับอนุชนและเกี่ยวกับ ethnography ชมเชยการเดินทางของนาย Hamlin ไปในอเมริกาภาคใต้เป็นการเผยแพร่ ICOM ชมเชยเจ้าหน้าที่อิตาเลียน ในการจัดการต้อนรับ กล่าวแสดงความเสียใจในอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่เกิดแก่คณะเลขานุการของ ICOM และกล่าวถึงกิจการต่อไปซึ่งจะมีการประชุมที่ Naples เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์โบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อจูงใจประชาชนและเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์ในยุโรปและทวีปอื่น ๆ ต่อไปที่ปารีสจะมีการประชุมเกี่ยวกับการขุดค้นทางโบราณคดี จะมีการประชุมคณะกรรมการสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และการศึกษา และกล่าวถึงเรื่องที่จะพิมพ์รายงานการประชุมคราวนี้พร้อมด้วยการถกเถียง รวมความว่าปีหน้าคือ ค.ศ. ๑๙๕๔ จะมีการประชุมอีกหลายครั้ง ใน ค.ศ. ๑๙๕๕ จะมีการประชุมรวมของคณะกรรมการทำการค้นคว้าซ่อมแซมรักษาของในพิพิธภัณฑ์และคณะกรรมการพิจารณาการรักษารูปเขียน และจะมีการประชุมเพื่อชักจูงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ใน ค.ศ. ๑๙๕๖ จะมีการประชุมเกี่ยวกับการจัดแสดงสิ่งของเพื่อความสวยงาม และการประชุมเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่

ที่ประชุมรับรองเห็นชอบกับโครงการณ์ของ ICOM ที่นาย Rivière แสดง Sir Leigh Ashton ประเทศอังกฤษถามถึงการพิมพ์รายงานการประชุมคราวนี้ นาย Rivière กล่าวตอบว่าเมื่อพิมพ์เสร็จแล้วจะได้แจกแก่สมาชิกและพิพิธภัณฑ์ที่สนใจ

ต่อจากนั้นนาย P. Fierens เลขานุการที่ได้รับเลือกใหม่อ่านมติที่เสนอเป็นผลของการประชุมคราวนี้ต่อที่ประชุมคือ

๑. ขอให้คณะกรรมการเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตราไปปรึกษากัน

๒. ขอให้มีการรวบรวมของที่จะแลกเปลี่ยนกันได้ ทั้งในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์จะเป็นโดยการให้เลยหรือการให้ยืมก็ตาม

๓. ขอให้ ICOM สนับสนุนให้มีคณะส่งไปช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ที่ยังไม่เจริญ

๔. วิธีสงวน type specimen ใน Natural History Museum

๕. แนะนำให้ Natural History Museum ทำการสอนและแนะนำแก่ประชาชน

๖. แนะนำให้คณะกรรมการทำการค้นคว้าซ่อมแซมรักษาของในพิพิธภัณฑ์ พิจารณาความทำลายของศิลปวัตถุที่ทำด้วยไม้ โดยเฉพาะจากรูปสลัก และมีการประชุมร่วมกับคณะกรรมการซ่อมแซมรูปเขียน

๗. แนะนำให้มีความสะดวกในการขนของข้ามประเทศ เพื่อการจัดแสดงสิ่งของระหว่างชาติ ทั้งทางการขนส่งและด่านภาษี ทั้งนี้โดยผ่านทาง Unesco ไปยังประเทศต่าง ๆ

๘. แนะนำให้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ระหว่างพิพิธภัณฑ์ พิจารณาขั้นหาให้มากขึ้น เพราะเวลานี้ยังมีน้อยอยู่มาก โดยเฉพาะระหว่างประเทศที่เจริญแล้วและยังไม่เจริญ ขอให้คณะกรรมการชาติแต่ละคณะไปพิจารณาเรื่องทุน เป็นต้นว่าการตกลงกับรัฐบาลของตน

๙. แนะนำให้คณะกรรมการซึ่งค้นคว้าเรื่องการใช้แสง fluorescent ในพิพิธภัณฑ์ ทำการค้นคว้าต่อไปถึงการที่แสงไฟนี้จะมีผลกระทบกระเทือนแก่สิ่งของในพิพิธภัณฑ์อย่างใดบ้าง

๑๐. แนะนำให้สำนักงานซึ่ง Unesco จัดตั้งขึ้น แนะนำการคุ้มครองสิ่งของทางวัฒนธรรมระหว่างสงคราม

๑๑. แนะนำให้คณะกรรมการชาติแต่ละคณะไปพิจารณากับรัฐบาลของตนเรื่องการคุ้มครองสิ่งของทางวัฒนธรรมระหว่างสงคราม

๑๒. การช่วยเหลือพิพิธภัณฑ์ของประเทศที่ยังไม่เจริญทางวิทยาศาสตร์ โดยส่งผู้เชี่ยวชาญไปช่วยและสนับสนุนการค้นคว้าของผู้เชี่ยวชาญ

ที่ประชุมรับรองมติเป็นเอกฉันท์ ต่อจากนั้นนาย G. Salles ประธานอำนวยการพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคนิคเมืองมิลาโน ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประชุม ต่อที่ประชุม

ประธานถามถึงสถานที่ของที่ประชุมคราวหน้าใน ค.ศ. ๑๙๕๖ ผู้แทนสวิสส์เสนอขอให้ไปประชุมในประเทศสวิสส์ ประธานกล่าวรับ

ประธานขอให้ ICOM ส่งสาส์นไปแสดงความยินดีกับพิพิธภัณฑ์นานาชาติทาง Folklose ที่เปิดใหม่ใน Santa Fe

ใน New Mexico ที่ประชุมเห็นด้วย

ต่อจากนั้นผู้แทนคน ๑ ขอให้ที่ประชุมกล่าวขอบใจเจ้าหน้าที่อิตาเลียนที่ได้จัดการรับรอง แต่ประธานกล่าวว่าประธานจะได้กล่าวในวันปิดประชุมวันรุ่งขึ้น

เวลา ๑๖.๐๐ น. เป็นการไปชมพิพิธภัณฑ์ Poldi—Pezzoli ถนน Morone ในเมืองมิลาโน ซึ่งเดิมเป็นพิพิธภัณฑ์ของเศรษฐีและทำพินัยกรรมยกให้แก่ชาติ พิพิธภัณฑ์นี้ตัวตึกถูกทำลายในระหว่างสงครามใน ค.ศ. ๑๙๔๓ แต่ปัจจุบันได้สร้างขึ้นใหม่ สิ่งของมีดีๆ บ้างจัดไว้เรียบร้อย แต่มีหลายชนิดอยู่ปะปนกัน เพราะเศรษฐีผู้นั้นได้เลือกซื้อสิ่งของที่ตนชอบโดยไม่จำกัดว่าเป็นศิลปะแขนงไหนหรือของประเทศใด

เวลา ๒๑.๐๐ น. เป็นการเชิญไปฟังคนตรีของ Corelli ที่ Villa Reale ถนน Palestro การเลี้ยงคราวนี้เป็นการเลี้ยงของคณะเทศบาลเมืองมิลาโน มีเครื่องดื่มด้วย Villa Reale ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์รูปเขียน แต่ไม่ได้เปิดให้ผู้แทนคณะนานาชาติชม

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม

เป็นวันสุดท้ายของการประชุม

เวลา ๘.๓๐ น. รถบัสมารับคณะผู้แทนนานาชาติจากโรงแรมที่พัก เวลา ๙.๓๐ น. ไปถึงเมือง Bergamo ซึ่งเป็นเมืองเก่าตั้งอยู่เชิงเขา ได้ไปชมพิพิธภัณฑ์รูปเขียนชื่อ Accademia carrara มีรูปดีๆ บ้าง แต่กำลังอยู่ในเวลาจัดนิทรรศการ แจกหนังสือที่ระลึกแก่คณะผู้แทนคนละ ๑ ชุด ต่อจากนั้นขึ้นรถบัสเข้าไปในเมืองเก่าซึ่งตั้งอยู่บนเขาสูงกว่าเมืองใหม่ มีการประชุมใหญ่เพื่อปิดประชุมที่ Palazzo della Ragione ซึ่งสร้างในคริสศตวรรษที่ ๑๒ การประชุมมีขึ้นในห้องใหญ่ของวัง เปิดประชุมเวลา ๑๑.๔๕ น.

นายกเทศมนตรีเมือง Bergamo กล่าวรับรอง และกล่าวถึงศิลปะในเมือง Bergamo ในการประชุมคราวนี้นาย G.de Angelis d'Ossat อธิบดีกรมโบราณคดีและศิลปากรกรุงโรมเป็นประธาน

ต่อจากนั้น Dr. Allan แห่งประเทศสกอตแลนด์พูดเรื่อง การชักชวนให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์แทนนาย Léveillé ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประชุม ICOM

ทุก ๓ ปี โดยเฉพาะ การประชุมคราวนี้ในประเทศอิตาลี และกล่าวว่าจากการประชุมนี้ เราอาจเรียนรู้ แก้ไข ดัดแปลงพิพิธภัณฑ์ของเราได้ เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

นาย Léveillé กล่าวขอบใจ Dr. Allan และพูดถึงความร่วมมือในทางพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศ Scottland และฝรั่งเศส และกล่าวแสดงความเห็นว่า การประชุมคราวนี้อาจยังไม่ได้ผลเต็มที่ในบางประเทศ ฉะนั้นขอให้ทุกคนร่วมมือตั้งใจกันปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ของตน และต้องคิดถึงการโฆษณาพิพิธภัณฑ์และงานของเราด้วย ควรมีการใช้เครื่องมือใหม่ๆ ช่วย เป็นต้นว่า การแลกเปลี่ยนสิ่งของ การใช้วิทยุ และนาย Léveillé หวังว่าต่อไปภายหน้าวิชาวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าจะมาช่วยกิจการในพิพิธภัณฑ์ให้ดีขึ้น

นาย G. Salles กล่าวถึงห้องประชุมใหญ่ที่กำลังประชุมอยู่มีชื่อว่า ห้องของเหตุผล (salle de raison) และแสดงความยินดีในการที่เข้าหน้าที่อิตาเลียนมาเลือกห้องนี้เป็นห้องปิดประชุม กล่าวถึงกิจการในการสร้างผลซึ่งมีขึ้นในพิพิธภัณฑ์จากการประชุมของ ICOM และจากการถกเถียงกันทั้งนี้ก็โดยความเข้าใจร่วมกันที่ว่าพิพิธภัณฑ์เป็นเครื่องแสดงถึงการเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างชาติ และแสดงถึงความสุขความรู้ นาย Salles กล่าวถึงบทความที่ผู้แทนบางประเทศได้กล่าวในที่ประชุมคราวนี้ เป็นต้นว่าผู้แทนประเทศอินเดียและกล่าวถึงประเทศทางตะวันออกที่รวยทางวัฒนธรรมมาก ควรจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับพิพิธภัณฑ์ของประเทศทางตะวันตก การแลกเปลี่ยนทางความรู้นี้ก็จะไม่ทำให้พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ต้องเหมือนกันไปหมด ดังที่จะเห็นได้จากพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ในประเทศอิตาลีเอง นาย Salles กล่าวชมเชยหนังสือเรื่องพิพิธภัณฑ์ศิลปะในอิตาลี ซึ่งอธิบดีกรมโบราณสถานอิตาเลียนพิมพ์ขึ้นแจกแก่สมาชิกที่มาประชุม ICOM คราวนี้ ว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง และขอบใจชมเชยการจัดงานต้อนรับอย่างวิเศษของเจ้าหน้าที่อิตาเลียน ตั้งแต่ตัวอธิบดีกรมโบราณสถานเองในการรับรองตั้งแต่แรกจนเมือง Bergamo และลงท้ายขอให้ประเทศต่างๆ ตกลงทำตามมติที่ตกลงในที่ประชุมนั้นให้เป็นความจริง กล่าวว่า ICOM นี้เกิดขึ้นได้ก็

โดยนาย Hamlin และหวังว่างานของ ICOM คงจะดำเนินต่อไปแม้จะเปลี่ยนผู้รับตำแหน่งใหม่ นาย Salles กล่าวชมเชยความร่วมมือของนาย Van der Haagen ผู้แทน Unesco และ Dr. Grace Morley และอ่านข้อความในโทรเลขที่จะส่งไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการอิตาเลี่ยน แสดงความขอบคุณแทนคณะผู้แทนนานาชาติที่มาประชุมทั้งหมด

ประธานที่ประชุมใหญ่คือนาย G. de Angelis d' Ossat ขอให้นาย Hamlin พูด

นาย Hamlin กล่าวถึงการผูกมิตรภาพในการประชุมเช่นนี้ และประเทศที่แสดงมิตรภาพอย่างยิ่ง สมควรเป็นสถานที่ๆ ประชุมก็คือประเทศอิตาลี หลักของกฎ ICOM ก็คือเพื่อการสัมพันธ์และมิตรภาพระหว่างนานาชาติ และในที่สุดได้ขอบใจเจ้าหน้าที่อิตาเลี่ยน

Dr. Grace Morley สหรัฐอเมริกา กล่าวแทนผู้แทนนานาชาติที่มาจากที่ต่างๆ ขอบใจเจ้าหน้าที่อิตาเลี่ยน และกล่าวอ้างถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกเก่าและโลกใหม่

อธิบดีกรมโบราณสถานอิตาลี กล่าวปิดประชุม ขอบใจผู้แทนนานาชาติ ๒๔ ชาติที่มาร่วมประชุมในการประชุมใหญ่ ICOM ครั้งนี้และขอบใจนายกเทศมนตรีเมือง Bergamo ที่จัดการต้อนรับ เสียใจที่การประชุมต้องสิ้นสุดลง แต่หวังว่าโครงการณ์ของ ICOM ดังที่นาย G. Salles นายกคนใหม่กล่าวแสดงนั้นคงจะดำเนินต่อไป และประเทศอิตาลีเองจะได้มีส่วนช่วยเหลือ ในที่สุดขอให้สมาชิกต่างๆ ได้เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

เวลา ๑๓.๐๐ น. มีการเลี้ยงอาหารกลางวัน โดยคณะกรรมการท้องถิ่นเมือง Bergamo เป็นผู้จัดการเลี้ยงณ Grand Hotel Moderno เมือง Bergamo หลังการรับประทานอาหาร นาย Hamlin เป็นผู้กล่าวตอบขอบใจ

เวลา ๑๕.๓๐ น. เดินทางต่อโดยรถบัส ไปยังตำบล Trescore Balneario แวะหยุดชมภาพเขียนฝาผนังในห้องพระเล็กๆ ชื่อ Oratorio Suardi ภาพเขียนนี้ Lorenzo Lotto ช่างเขียนอิตาลีมีชื่อในปลายคริสศตวรรษที่ ๑๖ เป็นผู้เขียน เขารักษาไว้ดีมาก สียังสดใส ห้องพระนี้เป็นห้องเอกชน แต่จัดเปิดให้คณะผู้แทนนานาชาติชม

๑๙.๐๐ น. รถยัสมาถึง Como Olmo เป็นจบการประชุมใหญ่ทุก ๓ ปี มีการรับประทานอาหารค่ำที่ Villa dell ของ ICOM ประจำ พ.ศ. ๒๔๙๖

ข้อสังเกต การประชุมคราวนี้มีเหตุการณ์ขลุกขลักบ้างเนื่องจากการย้ายเมืองแต่ก็เป็นโอกาสดีที่คณะผู้แทนนานาชาติได้มีโอกาสได้เห็นเมืองต่าง ๆ

บทความต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีบทความอื่นที่เป็นประโยชน์ และสำนักงาน ICOM ได้พิมพ์แจกเป็นต้นว่า เรื่อง ปัญหาพิพิธภัณฑ์การศึกษาของนาย L. Gros ผู้ตรวจการใหญ่ กระทรวงธรรมการ ผู้อำนวยการศูนย์กลางเอกสารเกี่ยวกับการศึกษา และนาย J. Majault ผู้กำกับการพิพิธภัณฑ์การศึกษาประเทศฝรั่งเศส การคุ้มครองของในพิพิธภัณฑ์ระหว่างสงครามของนาย A. Noblecourt ประเทศฝรั่งเศส การใช้แสงไฟ fluorescent ในพิพิธภัณฑ์ของนาย P. Coremans ประเทศเบลเยี่ยม การจัดแสดงสิ่งของที่ไม่ได้สัดส่วนวิธีทางความสวยงามและทางวิทยาศาสตร์ ของ Dr. G. Schmidt ประเทศสวิสส์ งานของคณะกรรมการ ICOM เกี่ยวกับการรักษารูปเขียน ของ Dr. A. van Schendel ประเทศเนเทอร์แลนด์ การค้นคว้าและความสำนาญในการรักษารูปไม้สลักของนาย M. Aubert, P. Pradel และ G. Hubert ประเทศฝรั่งเศส การใช้เครื่องไฟฟ้าในการจัดนำชมพิพิธภัณฑ์ของนาย P. Fierens ประเทศเบลเยี่ยม ความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์และอุสาหกรรมของ Sir Leigh Ashton ประเทศอังกฤษ.

หอสมุดแห่งชาติ

ยาเม็ดโรคผิวหนัง

เป็นยาฟอกโลหิตให้บริสุทธิ์
บำบัด สิวผ้า หน้าด่างดำ กลาก
เกลื้อน โรคผิวหนัง ทุกชนิด
พุพอง วงเดือน ฝีชมภู แผลเรื้อรัง
ต่าง ๆ รับประทานแล้วแห้งดำลอกไปเอง

สั่งทาง พ.ก.ง. ขวดละ ๒๕.๐๐ บาท
และยังมียารักษาริดสีดวงทวารและจมูกยี่กด้วย

ห้างขายยาจี่เสี่ยง (ตราสามศร)

ถนนศรีเวียง ตรอกไก่ บางรัก พระนคร โทร. 31441
เวลาทำการ 14.00 ถึง 16.00 น. เว้นวันอาทิตย์

ขอแท้ทั้งนั้น

ยาสูบ

